

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА ім. А. Ю. КРИМСЬКОГО
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КИТАЄЗНАВЦІВ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

КИТАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

漢學研究

№ 1, 2023

Заснований у 2011 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Затверджено до друку Вченою радою
Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України 13.04.23 (Протокол № 2)
та Вченою радою ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана» 30.03.23 (Протокол № 7)

Головний редактор:

Цимбал Л. І., д. е. н., професор

Науковий редактор:

Кіктенко В. О., д. філос. н., старший науковий співробітник

Редакційна колегія:

Білошапка В. А., д. е. н., професор

Блудова Т. В., д. е. н., професор

Бубенок О. Б., д. і. н., професор

Гальперіна Л. П., к. е. н., професор

Дмитрів І. І., к. філ. н.

Дроботюк О. В., к. е. н.

Ісаєва Н. С., д. філ. н., доцент

Калюжна Н. Г., д. е. н., доцент

Корнилюк Р. В., д. е. н.

Корсак Р. В., д. і. н., професор

Кудирко Л. П., к. е. н., професор

Кшановський О. Ч., д. філ. н., професор

Ло Цзюнь, д. філос. в літературознавстві (КНР, Пекін)

Макарів Пламен, д. філос. н., професор (Болгарія, Софія)

Маршалек-Кава Джоанна, д. політ. н., доцент (Польща, Торунь)

Отрощенко І. В., д. і. н., старший науковий співробітник

Петкова Л. О., д. е. н., професор

Примостка О. О., д. е. н., професор

Пун Вай Чін, д. філос. в економіці, доцент (Малайзія, Субанг-Джая)

Родіонова Т. А., к. е. н.

Сандул М. С., к. е. н.

Сюй Баофен, д. філос. в літературознавстві, професор (КНР, Пекін)

Тарасенко М. О., д. і. н., старший науковий співробітник

Хамрай О. О., д. філол. н., старший науковий співробітник

Хуан Чжоюе, д. філос. в літературознавстві, професор (КНР, Пекін)

Черкас Н. І., д. е. н., доцент

Яворська Г. М., д. філол. н., професор

Комп'ютерний дизайн та макетування:

Кузнецова Н. С.

Адреса редакції:

01001, Київ 1, вул. Грушевського 4, кім. 211

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

При передруку посилання на «Китаєзнавчі дослідження» обов'язкове.

*Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.*

Включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б у галузі філософських, філологічних, політичних та економічних наук (спеціальності 033 «Філософія», 035 «Філологія», 051 «Економіка», 052 «Політологія», 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 292 «Міжнародні економічні відносини») відповідно до Наказу МОН України від 26.11.2020 № 1471 (додаток 3).

Свідоцтво про державну реєстрацію: KB 23663-13503ПР від 17.12.2018.

ISSN 2409-904X (Print)

ISSN 2616-7328 (Online)

© Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2023

© ГО «Українська асоціація китаєзнавців», 2023

© ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2023

ЗМІСТ

Історія, філософія, наука та культура Китаю

- К. Ю. Рахно.* Лиси на даху: тварини-перевертні в китайській і японській міфології.....5
- І. Резнік.* Деякі аспекти історії і культури Китаю за документами Таїсії Жаспар з фондів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (до 110-річчя української художниці).....17

Політичний та соціально-економічний розвиток Китаю

- P. Shevchenko.* China's Strategic Thinking Features and its Grand Strategy Clarification.....32
- І. В. Книш.* Демографічна криза в Китаї: трансформація габітуальних практик40
- Т. П. Глушко.* Вейці та стародавні китайські страггеми як інструменти економічної політики55

Китайська мова та література

- О. Rebrii, О. Rebrii.* We are what we eat, or difficulties in translating culture-bound food nominations from Chinese into Ukrainian and English.....68
- Н. В. Кобзей.* Творчість Володимира Винниченка і Лу Сіня: проблеми генетико-типологічної спорідненості80
- Т. М. Регешук, Т. В. Вечоринська.* Репрезентація образу України в поезії Дена Кан'яня.....93
- Н. С. Самойленко, Н. А. Золотухіна.* Особливості перекладу військової термінології з української мови на китайську.....104
- О. Є. Федічев.* Структурно-семантичні та прагматичні аспекти промови професійного дипломата у сучасному китайськомовному дипломатичному дискурсі.....113

TABLE OF CONTENT

History, Philosophy, Science and Culture of China

- K. Rakhno.* Foxes on the roof: the shape-changing animals in Chinese and Japanese mythology5
- I. Reznik.* Some aspects of the history and culture of China in the documents of Taisia Jaspar from the fonds of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine (to the 110th anniversary of the Ukrainian artist's birth)17

Political, Social and Economic Development of China

- P. Shevchenko.* China's Strategic Thinking Features and its Grand Strategy Clarification.....32
- I. Knysh.* Demographic crisis in China: transformation of habitual practices40
- T. Hlushko.* Weiqi and ancient Chinese stratagems as instruments for economic policy55

Chinese Language and Literature

- O. Rebrii, O. Rebrii.* We are what we eat, or difficulties in translating culture-bound food nominations from Chinese into Ukrainian and English.....68
- N. Kobzei.* Creativity of Volodymyr Vynnychenko and Lu Xun: problems of genetic-typological relationship80
- T. Reheshuk, T. Vechorynska.* Representation of the image of Ukraine in Deng Kangyan's poetry93
- N. Samoylenko, N. Zolotukhina.* Peculiarities of the translation of military terminology from Ukrainian to Chinese language.....104
- O. Fedichev.* Structural, semantic and pragmatic aspects of the speech of a professional diplomat in modern Chinese's diplomatic discourse.....113

ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, НАУКА ТА КУЛЬТУРА КИТАЮ

ISSN 2616-7328 (Online), ISSN 2409-904X (Print)
Kitaëznavčì doslidžennâ, 2023, No. 1, pp. 5–16
DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2023.01.005>

UDC 821.161.1

FOXES ON THE ROOF: THE SHAPE-CHANGING ANIMALS IN CHINESE AND JAPANESE MYTHOLOGY

K. Rakhno

Doctor of History,

National Museum of Ukrainian Pottery

102, Partyzanska str., Opishne, Zinkiv District, Poltava Region, 38164, Ukraine

krakhno@ukr.net

The article deals with some aspects of the mythological conception of shape-changing animals in Chinese and Japanese cultures. In the Far East, such an animal was primarily a fox. This is a character of Far Eastern demonology, belief in which played a tremendously important role in people's daily and religious life. If in the Western culture a werewolf is a human being who turns into an animal, then in Chinese and Japanese culture it is an animal that can turn into a human being and then resort to deception, mischief and pranks, often not benevolent ones. At the same time, fox spirits could associate with human beings, enter into marriage, and maintain good neighbourly relations with them, so they cannot be considered exclusively as malevolent creatures. Beliefs in foxes and stories on foxes in China and Japan are an integral part of both the literary and the popular religious traditions from the earliest records to modern times. The textual tradition about foxes is inextricable linked to popular religion and other extra-textual traditions of the Chinese and Japanese. At the same time, stories about foxes contain indications of their special connection with the roof as a constructive part of the building. The roof, as a zone that separated the microcosm of the human dwelling from the outside world, had a special importance in the system of housing protection against natural elements and supernatural forces. It was believed that foxes were often present on the roof of the house, causing damage to it and influencing the residents of the house from there. It is there that they choose to appear in animal and human form. Such an appearance could be perceived as a bad omen. In late imperial China, during the Ming and Qing dynasties, disruptions in the domestic environment could be attributed to the mischief of foxes, which could move and throw objects in a manner similar to a poltergeist. One of the most common types of a fox impish haunting was throwing roof tiles. It could be revenge or punishment for bad behavior of human beings. The roof could also serve as a place of worship of deities in the form of a fox, which is observed even today in Japan.

Keywords: fox spirits, roof, roof tiles, mythology, folklore, China, Japan.

© 2023 K. Rakhno; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ЛИСИ НА ДАХУ: ТВАРИНИ-ПЕРЕВЕРТНІ В КИТАЙСЬКІЙ І ЯПОНСЬКІЙ МІФОЛОГІЇ

К. Ю. Рахно

Стаття присвячена деяким моментам міфологічної концепції тварин-перевертнів у китайській та японській культурах. На Далекому Сході такою твариною виступала насамперед лисиця. Це персонаж далекосхідної демонології, віра в якого відіграла надзвичайно важливу роль у повсякденні та релігійному житті. Якщо в західній культурі перевертень – це людина, що перетворюється на тварину, то в китайській і японській культурі це тварина, що може перетворюватися на людину і потім вдаватися до обману, пустошів та витівок, часто недобрих. Водночас лисиці-перевертні могли вступати у союз з людьми, укладати з ними шлюб, підтримувати добросусідські відносини, тому не можуть розглядатися виключно як зловорожі створіння. Вірування в лисиць та історії про лисиць у Китаї і Японії є невід’ємною частиною як літературної, так і народної релігійної традиції від найдавніших записів до сучасності. При цьому історії про лисів містять вказівки на їхній особливий зв’язок з дахом як конструктивною частиною будівлі. Дах як зона, що відмежовувала мікрокосм людського помешкання від зовнішнього світу, мав особливе значення у системі захисту житла від природних стихій та надприродних сил. Вважалося, що лиси часто перебувають на даху будинку, завдають йому шкоди і впливають звідти на мешканців дому. Саме там вони залюбки з’являються у тваринній і людській подобі. Така поява могла сприйматися як лихе знамення. У пізньому імперському Китаї, за часів династій Мін і Цін, безлади в домашньому середовищі можна було пояснити пустошами лисиць, які могли рухати та кидати предмети подібно до полтергейсту. Одним із найпоширеніших видів лисячих бешкетів було кидання черепицею. Це могла бути помста або покара за негідну поведінку людей. Дах міг також виступати місцем поклоніння божествам у лисячій подобі, що спостерігається в Японії навіть нині.

Ключові слова: лисиці-перевертні, дах, черепиця, міфологія, фольклор, Китай, Японія.

У сприйнятті традиційного суспільства дах виступав найважливішою частиною будинку, захищаючи мешканців від зовнішніх небезпек і визначаючи периметр людського житла, освоєного простору. Людина всіма засобами намагалася підтримати захисну функцію даху, тим паче, що при цьому могло йтися не лише про природні стихії, але й дуже часто про підступні дії надприродних сил, про що існувало багато розповідей. За демонологічними уявленнями народів Далекого Сходу і Південно-Східної Азії на даху могли перебувати, завдавати йому шкоди і впливати звідти на мешканців дому такі міфологічні персонажі, як перевертні, що здатні тимчасово змінювати свій зовнішній вигляд за допомогою чарів. Для західної культури перевертень практично завжди був людиною, яка могла обертатися на тварину. Тому навіть поверхове знайомство з далекосхідною культурою може здивувати. У Китаї, Японії та Кореї цей образ знайомий, але загалом підхід до перевертєнства інший. Перевертнем там можна назвати, швидше, тварину, яка може перетворюватися на людину.

Серед тварин, які мають такі здібності, лисиця на Далекому Сході – одна з найголовніших, а то й узагалі головна. Своїми витівками вона завдає чимало

неприємностей людям і вважається дуже небезпечною. З лисицею пов'язана величезна кількість історій у Китаї та Японії. Всі вони містять елемент обману. У японській казці «Кульгава лисичка» розповідалося про те, як на одній горі мешкав лис, старший над усіма довколишніми лисицями. Навесні всі підвладні йому лисиці прийшли з приношеннями поздоровити його з одужанням після поранення. Лише старій кульгавій лисичці не вдалося нічого ввіймати, вона прийшла без подарунка, тому її висміяли й вигнали за наказом старшого лиса. Вона підслухала, як лисиці розмовляють про те, що в призначений день їхній старший лис одружиться з донькою багатого діда із села. Усі підуть на весілля, наїдяться, натішаться, а кульгаву каліку навіть на сватання не треба гукати. Кульгава лисичка образилася й вирішила помститися. Наступного дня вона перетворилася на кульгавого старого й пішла до багатія. Йому вона зізналася, що є лисицею і що наречений, який до нього скоро з'явиться, теж буде не людиною, а старим лисом. Літній багатій здивувався, бо до них приходили поважні свати, а наречений мав приїхати із заможного та знатного дому. Кульгава лисичка пояснила, що то лише лисячий обман, і навчила, як примусити гостей виказати себе. Для цього треба перед ворітьми накидати бобів, на кухні насмажити мишей, у всіх чотирьох кутках парадної кімнати поставити по великому чанові і в кожному з них сховати по собаці, а нареченого посадити в чан для купання. Багатій так і вчинив. Коли перевертні виявили своє справжнє єство, їх перебили сокирами, зацькували собаками, а старшого лиса зварили живцем. Порятувалася лише одна худа лисиця й пообіцяла кульгавій лисичці помститися людям. Вона знала страшні чари. Коли у п'ятнадцяту ніч першого місяця вона вилізе на дах того будинку й гукне тричі: «Танкорорін, танкорорін, танкорорін!», усі люди в домі одразу помруть. Кульгава лисичка зауважила, що коли старий почує шум на даху, то він повісить свою стегнову пов'язку на ключ і крикне тричі: «Кіндзікарен, кіндзікарен, кіндзікарен!». Відтак лисиці настане кінець. Однак відмовити худу лисицю від помсти не вдалося, вона тільки й чекала потрібної ночі. Тоді кульгава лисичка знову попередила старого. Зачувши вночі шурхіт соломи на даху, він мерщій зняв свою стегнову пов'язку, почепив її на ключ і тричі гукнув чарівні слова. Раптом щось покотилося по даху, вдарилося об землю, і все стихло. Вранці люди виявили на снігу мертву худу лисицю зі злим вишкіром [Японские 1956, 114–117; Антология 1991, 92–94]. Тема лисячої помсти була важливою для японського фольклору. Однак у Японії лисицю Інарі шанували як сінтоїстське божество захисту: в багатьох будинках їй робили маленькі святилища, в яких ставили увечері рис чи боби, коли у неї просили поради у важкі часи. Якщо вранці там дечого ставало менше, вірили, що це гарне передвістя, в інакшому разі – погане. Лисицю там також вважали камі, тобто духовною сутністю, в тому числі, як пояснював Генріх Юліус Клапрот, душею хорошої померлої людини [Grimm 1835, 386].

Лисиці (кіцуне) часто забиралися на дах, і це вважалося небезпечним містичним знаком. За даними голландського сходознавця Марінуса Віллема де Фіссера, давні японські хроніки забобонно відзначали, що в 881 році лисиця залізла на вертикально розміщені частини даху воріт Біфуку в імператорському палаці, а в 887 році така тварина бігала серед дня на даху палацу кронпринца, але була там убита дуже хоробрим чоловіком [Visser 1908, 18]. У 930 році дивна жінка розчісувала волосся на верхівці даху помешкання

придворних дам в імператорському палаці. Можливо, це була загрозна лисиця-перевертень [Visser 1908, 19]. Поява лисиць на даху палацу в японців належала до поганих знамень [Visser 1908, 35]. Вони були здатні перекидатися на будь-яку живу істоту та неживий предмет. Зокрема, лисиця могла ночами шуміти на даху, перетворившись на kota [Visser 1908, 80]. Вони вміли навіть вселятися в людей. Фудзівара-но Тосіхіто, який жив в епоху Енгі (901–922), одного разу спіймав лисицю і сказав їй: «Іди до мого будинку в місті Цуруга і скажи, що я їду з гостями і що вони повинні прислати кількох слуг із двома осідланими кіньми завтра о годині змії (9–11 година ранку) до околиць міста Такасіма». Тоді він відпустив лисицю, і вона втекла, кілька разів озирнувшись. Наступного ранку тридцять чоловіків на конях приїхали зустріти свого господаря в призначене місце і розповіли дивну історію. «Вчора ввечері, – казали вони, – о годині собаки (7–9 вечора) наша господиня відчула нездужання, у неї був сильний біль у грудях. Викликали буддійського священика, але пацієнтка сказала: «Чого ви всі так хвилюєтеся? Нічого особливого, я лише лисиця. Мене спіймав ваш господар, що їде додому, і наказав мені передати вам, щоб надіслали людей з двома осідланими кіньми в околиці Такасіми, бо він їде з гостями. Будь ласка, зробіть це, інакше мені доведеться несолодко». Вирішили ми їхати з кіньми, і пані враз одужала (лисиця її покинула)». Тосіхіто посміхнувся і наказав своєму супутникові піти до нього додому й оголосити про свій приїзд. Там з подивом почули, що лисиця сказала правду. Наступного дня, коли вони насолоджувалися смачною їжею з ямсу, то виявили лисицю, яка сиділа на даху і дивилася на них. У нагороду за відправлене повідомлення лисиця отримала трохи їжі, а потім пішла [Visser 1908, 25–26].

У північному Китаї вірили, що лиси-демони (хулі-цзін) входять у людські будинки, навідуються на горища, вилазять на дерев'яні балки й псують дах, кидаючись звідти важкою китайською черепицею [Bischoff 2002, 2]. Американський літературознавець Ранія Хантінгтон, опрацювавши велику кількість китайських історій про лисів у своїй книзі, навела бувальщини про цих химерних тварин, такі, як «лиси турбують людей, кидаючись черепицею з крокв», визначаючи їх як традиційне знання. Ці історії, зрозумілі й приємні для слухача або читача, привертала увагу до виявів лисячої поведінки, одночасно поширюючи фольклорний образ лиса-перевертня. Обговорювати традиційне знання незалежно від бувальщин є дещо оманливим; воно існувало первісно у самих бувальщинах, хоча деякі моменти традиційного знання також викладалися в поясненнях людей. «Традиційне знання» є більш гнучким терміном, ніж «вірування», тому що знання й використання традиційних уявлень не передбачають специфічного ставлення до нього. На додачу до традиційного знання важливою, на її думку, є модель подій, наприклад, оповідна модель того, як лис турбував людський дім і був вигнаний наприкінці. Ці моделі є співвідношенням подій, базованим на відчутті того, як речі мають тенденцію відбуватися у розумінні носіїв традиційної культури [Huntington 2003, 89]. Наприклад, в «Описі чудесного з кабінету Ляо» китайського новеліста Пу Сунліна (1640–1715) розповідалося, як домогосподарство такого собі читця Дун Мойня потривожила лисиця. Дранка та черепиця раптом починали сипатися на людей, мов град. Усі сім'яни один за одним бігали ховатися, чекаючи короткого

перепочинку; тільки коли все затихало, вони виходили виконувати роботу [Huntington 2003, 87].

Елементи традиційного знання й моделі подій мали успіх тому, що охоплювали всю сферу традиційної фольклорної оповіді – від меморатів про особистий досвід зустрічі з надприродним до легенд і літературних казок. Для прикладу, ідея, що лиси кидають черепицею в людей, як трапилося з Дун Моянем, майже ніколи не записувалася сама по собі як повір'я [Huntington 2003, 89]. Вона ніколи не була сформульована як новинка, радше, подавалася як передбачувана обставина. Деякі бувальщини фіксували її як відносно простий звіт про неспокій у домі і наступний екзорцизм, деякі включали жбурляння черепицею як один із кроків у розвитку людських взаємин із лисом (наприклад, лисяча родина в оповіді «Сінь Шисинян» закидала головного героя черепицею за негідну Шисинянову поведінку в шлюбі); деякі історії надавали моральну інтерпретацію подій і розказували, чому хтось заслужив бути закиданим. Цей набір від простого до складного використання фольклорного мотиву не конче є історичною прогресією, хоча найпростіші оповіді є більш поширеними в збірниках доби пізньої Мін (1368–1644), аніж у пізніших творах. Радше, всі ці можливості використання мотиву існували діахронічно [Huntington 2003, 89–90].

Історії про лисів подавали падіння черепиці з даху не як банальну проблему, продукт людської неухважності. Вони показували, що дахи, перебуваючи між внутрішнім і зовнішнім просторами, є на краю людської сфери контролю, і що знаходиться у дворі й тому бути відкритим зовнішній стороні будівлі, на противагу перебуванню під дахом, всередині будинку, є потенційно небезпечним [Huntington 2003, 90]. Крім того, ці історії оберталися довкола метанаративу доместикації: лис, загрозлива надприродна істота, яка мешкала надворі, назовні, входила у будинок і іноді там залишалася. Метанаративи розкривали ті частини історії, що малися на увазі, але ніколи не були недвозначно й ясно описані [Huntington 2003, 90]. У багатьох випадках надокучання лиса було логічним місцем для початку оповіді. Незрозумілий звук уночі, побутовий предмет, який падає, коли він не повинен падати, рухається, коли він не повинен рухатися, виглядають найбільш основним і найзагальнішим досвідом дивного в будь-якому суспільстві, що обзавелося домашніми господарствами й власністю. Віра у присутність лиса-демона в домі поділялася різними верствами китайського соціуму, хоча якісь пояснення клопотів, спричинених лисом, такі, як кидання черепиці й гасіння вогню, давали значно рідше, ніж вони насправді були присутніми в бувальщинах [Huntington 2003, 90–91].

Слово «полтергейст» із європейського лексику гарне для опису китайського лиса-демона як збитошника. Акти пустотливого нанесення збитків, такі як кидання камінням (у китайському контексті завжди черепицею) чи глиняним посудом і пересування меблів, широко трапляються в обох традиціях. Гучні шуми чи стукіт були менш притаманними для лисячих відвідин, ніж для європейських полтергейстів, але кроки іноді було чути. Ключовою відмінністю є те, що лисячі витівки зазвичай не асоціювалися з окремим зловмисником з плоті і крові у центрі шквалу полтергейстної діяльності, хоча можна було б припустити, що за цим стоять якісь молоді служник або служниця, майже невидимі для своїх панів. Характеристика полтергейстів у відомого шотландського священника і збирача фольклору Роберта Кірка (близько 1651–1692) як

вчинків «фіглярів або блазнів» і таким чином радше як дій фейрі, ніж зловорожих демонів, показує певну подібність цих переживань до чієїсь реальних злих жартів [Huntington 2003, 97–98]. У пізньоімперському Китаї такі події завжди визнавалися справою рук лисів-перевертнів, а не людини.

Ще Карл Густав Юнг вказував на зв'язок полтергейсту з міфологічним трікстером і на те, що полтергейст може поставати у вигляді тварин [Radin 1956, 196]. Історії переслідування будинків явищами полтергейстного типу траплялися в Китаї у давніші періоди. Є один приклад у «Розлогих записах років Загального благоденства» за редакцією Лі Фана (978), взятий із «Розлогих записів про чудесне» Дай Фу (близько 738 – близько 794), що пізніше стало лисячими фірмовими пустошами, а саме кидання черепицею й підкидання кізків у людську чашку. Проте за контрастом із більшістю пізніших описів лисячих надокучань місце, захоплене лисами, є смертельним для будь-кого, хто там зупиниться. Головний герой, податківець Лі Чан із Чанчжоу, та його син, якого пробують викрасти, опиняються в небезпеці. Його двоюрідний брат виявляє лисицю і радить використати мисливських собак. Ті вбивають різних лисиць. Але після цього безтілесний голос скаржиться на смерть своєї матері, а потім приєднується до Лі Чана у товариській випивці. Невидимий лис надає йому ритуальні засоби для екзорцизму. І це продовження історії, у якому чоловік-протагоніст п'є із невидимим лисячим патріархом, а той забезпечує його амулетами для витіснення лиса-шкідника, є цілком подібним до пізніших оповідей. Інші бувальщини та казки з «Розлогих записів про чудесне» показують, що за часів династії Тан (618–907) будь-яка тварина, виявлена у стінах дому, могла бути сприйнята за пояснення домашніх видінь і дивовиж. Різниця між цими історіями доби Тан і пізнішими оповідями про лисяче надокучання полягала насамперед в описі відвідуваного надприродними силами дому: бувальщина розпочиналася з повідомлення про небезпечну репутацію місця, а пізніше лихих істот викорінювали як причину. Ця структура залишається такою самою в пізніх імперських збірниках, але набагато більше було історій, у яких у випадку лисячих надокучань місце ставало захопленим надприродними істотами під час розповіді. Крім того, все частіше особа лисиці ставала зрозумілою з перших рядків оповідання [Dudbridge 1995, 231; Huntington 2003, 98–99]. Власне, лиси-перевертні не являли собою загадки. На них списували неналежне функціонування домашнього начиння й меблів або дивні шуми, чутні вночі. Вони ставали поясненням будь-якого химерного явища чи події у господарстві. А характерні акти кидання цеглою й черепицею або ж підпалів стали такими викривальними ознаками лиса, що не потрібно було бачити його самого. Коли якась із цих речей траплялася, то китайці зразу припускали, що присутній лис. «Повні записи Яньшань» (1602) до історій про лисів включили звіт одним рядком про будинок, відвідуваний якоюсь надприродною істотою, що кидалася цеглою, навіть хоча там не було зазначено вид істоти [Huntington 2003, 102].

В одній з оповідок зі збірки «Нові записи Ці Се, або Про що не казав Конфуцій» китайського письменника Мей Юаня (1716–1797) лисячі витівки на даху є наслідком змови між смертною людиною та лисом-перевертнем і вживаються як засіб викачувати гроші з багатих родин, змішуючи сакральне із шапталем. Такий собі Ван, що був військовим віцекомандувачем округу Цзінін,

познайомився з чорно-бурим лисом, який прожив понад тисячу років, але випадково напився й заснув у храмі, прогнівавши богів. Лис, вдячний військовому за допомогу, запропонував: «У Цзініні є численні багатії, і кожен з них ще лихіший і аморальніший за іншого. Я відберу кілька найбільш аморальних серед них і піду до їхніх будинків, кидаючи цеглу й розбиваючи їхню черепицю так, що вони будуть трястися від страху, а ще спричинятиму в них головний біль і лихоманку. Незабаром вони почнуть шукати заклинання й амулети та закликати даоїстів, аби вигнати злих духів. І ось тут виступиш ти. Я хочу, щоб ти пішов у їхні будинки і сказав, що звільниш їх від демонів якимись власними захисними чарами. Напиши кілька дурних ієрогліфів на якомусь папері, тоді спали його й пожбур у повітря. Це буде знак для мене, що настав час перебиратися в інший будинок. Ми повторюватимемо процес щомісяця й дивитимемося, як накопичуватиметься золото, надіслане твоїми вдячними сусідами. Тільки стережися – коли ти досягнеш п'яти тисяч таелів золота, муситимеш спинитися, тому що, зрештою, ти тільки регіональний воєначальник». Дійсно, кілька родин у місті Цзінін почала тероризувати надприродна сила. Здавалося, що безладу не буде кінця. Однак саме тоді, коли родини, що страждали, були вже на межі відчаю, з'явився командир Ван, здійснював свої ритуали, й безлад негайно припинявся. Невдовзі він зібрав необхідну суму, пожертвувавши деякі кошти на храм. Після цього військовий подав прохання про ранню відставку на підставі, що його здоров'я погіршилося, і відтоді насолоджувався значним спокоєм і достатком [Zibuyu 2013, 31, 797–798; Yuan 1996, 131–132]. Ця оповідь суттєво нагадує європейські казки про угоду між надприродною істотою та смертним, який розігрував роль цілителя.

Лиси могли виступати добропорядними пожилцями в домі, але застосування оберегів, пов'язаних із небесними божествами, могло їм мимоволі зашкодити. Китайський філософ і письменник Дай Дун'юань (1724–1777) розповів повчальну історію про кількох лисів, які мешкали у вільних кімнатах однієї родини. Вони спілкувалися з головою людської родини й дарували йому подарунки. Час від часу лиси й люди навіть позичали речі одне в одного, й жили вони разом як сусіди. Одного дня лис звернувся до голови цієї родини: «Багато років поспіль незайнята кімната у флігелі була зайнята привидом когось, хто здійснив самогубство через повішення. Коли ти нещодавно зніс це приміщення, привилові стало ніде ночувати, й він узявся боротися за кімнати, де мешкаємо ми. Він часто приймає страшну подобу й залякує моїх маленьких дітей. Уже це було б досить поганим, але його промовляння заклинань, аби змусити їх страждати від лихоманки, є дійсно незносними. Один даоський жрець у такому-то й такому-то монастирі може виганяти привидів. Можливо, ти повинен погукати його й звільнити нас від цієї напасті». Голова дому отримав від жерця чарівний засіб і спалив його на дворищі. Несподівано здійнявся лютий вітер, який супроводжувався гуркотом грому. Посеред цієї сум'ятиці він чув шум на черепиці – ніби багато людей поспішно тікали, наступаючи в бігу одне на одного. Тоді він почув голос, який гукав згори з гребеня даху: «Мій план був катастрофою, але вже надто пізно шкодувати. Нині небесні генерали кинуться в атаку на нас. Привид був ними заарештований, а ми мусимо бути вислані. Я тепер просто кажу до побачення» [Chi Yün 1999, 67; Chan 1998, 256–257]. Характерно, що саме

дах будинку як зона активності надприродних сил у цій оповіді виступив тим місцем, з якого лиси-перевертні здійснили свою втечу з будинку.

Невипадково у японській казці вельможа, який наважився перебити знахабнілих лисів-перевертнів, вирішив поставити озброєних служників не лише довкола будинку, але також на даху та на горищі [Tyler 1987, 114]. У бувальщині зі згаданих вище «Розлогих записів про чудесне» Янь, очільник адміністрації в окрузі Лоян, їде на похорон дядька. Через кілька днів члени родини знімають свій траурний одяг, повідомляючи, що так наказав покійний. Янь підозрює, що то займається дурисвітством лис, і коли душа померлого відмовляється від контакту з ним, він приносить мисливських птахів, приводить гончаків і озброєних людей, щоб оточити лиса. Той з'являється на даху, уникає всіх пострілів, зістрибує й тікає [Dudbridge 1995, 228]. Полубляли ці хитрі звірі й балки даху. В одній китайській історії про переслідувану родину господар застеріг своїх домівників від лайки на адресу надокучливого духа: «А то лисиця нас почує!». Аж тут лисиця обізвалася з балки даху: «Я вже тебе почула!» [Xiaofei 2006, 106–107]. У казці під назвою «Привид лисиці» чоловік повернувся додому роздратований після провалу на столичному іспиті. Але з балки даху пролунав голос, який його втішав: «Не хвилюйся, складеш!» Здивований, він побачив стару жінку, яка спускалася з балки. Вона назвала себе його прабабусею і передбачила, що він отримає диплом через три роки. Так і сталося. Але відтоді прабабуся часто його відвідувала, щоразу вимагала їсти й пити та втручалася у сімейні справи. Її пророцтва, однак, були корисними. Коли вона, зрештою, припинила приходити, родина зробила висновок, що то була лисиця-перевертень [Xiaofei 2006, 79].

Лиси-перевертні з'являлися на даху навіть тоді, коли не шкодили, а здійснювали шляхетні вчинки. Зокрема, це стосується «Великого батечка Ху» – бога-лиса. Коли маньчжури прийшли на територію Китаю, вони зробили Мукден (нині Шеньян) своєю першою столицею і спорудили там великий храм, де, серед іншого, зберігалися виготовлені із золота, срібла і коштовного каміння жертівні посудини, які не раз намагалися викрасти. За розповідями, в часи правління (1850–1861) імператора Сяньфена троє злодіїв, які вміли спритно лазити по стінах, пробралися в храм і викрали з вітваря коштовні речі. Коли вони піднімалися на стіну, щоб втекти з награбованим, старий із сивою бородою, що сидів на гребені даху храму, зупинив їх жестом руки, і злодії змушені були залишатися сидіти на стіні, оскільки їхні ноги були неначе прибиті цвяхами до муру. Там їх уранці було знайдено та заарештовано. Після повідомлення почутої від них історії до Пекіна уряд постановив заснувати у храмі жертівне місце для бога-лиса Ху, оскільки саме він був тим поважним старцем. Ще на початку ХХ століття шанування бога-лиса було дуже поширеним на сході провінції Шаньдун [Kгарре 1944, 126; Chinesishe 1917, 180].

У Японії навіть у наш час на дахах великих японських корпорацій, таких як група «Міцубісі», стоять маленькі святилища Інарі – покровительки лисиць-перевертнів, улюбленої богині торговців. Її кілька разів на рік вшановують керівники підприємств. Якщо належним чином не доглядати за святилищем, воно, за повір'ям, покарає нещастям [Lee 1995, 81; Swyngedouw 1993, 57]. За середньовіччя саме богиню-лисицю Інарі прикликали, щоб гарантувати

безпечно проведення церемонії спорудження даху під час побудови храмів [Buchanan 1935, 68, 82]. Також варто уваги, що на честь лисиці в японців був названий гратчастий фронтон (кіцуне-госі), який можна побачити в Японії на даху храму або палацу [Nozaki 1961, 233].

Подібно до європейської нечистої сили, японські лиси-перевертні могли пропонувати вишукану, смачну їжу, яка після буддійської молитви перетворювалася на свою протилежність – гній, бруд тощо. Саме так, за легендою, сталося з буддійським священником Дзотіном (1036–1109). Золото, яке давали лиси, могло насправді виявитися черепицею. Розповідали, що один чоловік купив будинок у містечку Кьоґоку. Те, що він дав за будинок, первісно видавалося золотом, сріблом і шовком, але наступного дня це все виявилось обманом: то були ношені сандалії, старі черевики, черепиця, галька, кістки й роги [Smits 1996, 88]. Слід знову відзначити подібність далекосхідних розповідей про оманливі лисячі витівки з європейськими середньовічними звітками про формальні письмові угоди, які відьми підписували кров'ю. У відповідь відьми іноді давали гроші або якусь іншу нагороду, яка врешті-решт виявлялася позбавленою цінності, тому що перетворювалася на кізяки, листя чи черепицю [Durrant, Bailey 2012, 154]. До речі, вміння далекосхідних лисів-перевертнів ставати невидимими теж знаходить паралель в англійській версії знаменитого сатиричного «Роману про Лиса» (1481). Його головний герой, лис на ім'я Рейнард, володів магічним перснем, що робив його невидимим і дарував знання про інших дійових осіб. У «Романі про Лиса» Рейнард – злодій і пройдисвіт [Garai 1973, 54]. А в зв'язку з японським казковим мотивом одруження перевертня не можна не згадати й іншого «лиса» – пана Фокса з однойменної англійської народної казки, який викрадає і вбиває дівчат, випиваючи їхню кров. Цей похмурий трікстер – фейрі, що має риси інкуба-спокусника. Смілива дівчина, що проникла у його будинок, викриває лиходія під час свого весілля з ним, і її брати та друзі вбивають пана Фокса [Jacobs 1890, 148–151].

Отже, уявлення про лисів як хитромудрих і підступних перевертнів, спільні для народів Далекого Сходу, містили вказівки на їхній особливий зв'язок з дахом як конструктивною частиною будівлі. Саме там вони любили перебувати у тваринній і людській подобі. Схильні до жорстоких розіграшів і бешкетів, лиси-перевертні охоче дошкуляли людям, хоча час від часу могли виступати доброзичливими, вступати з людьми у союз і допомагати їм. Їхня поведінка не була обмеженою якимись рамками. Опинившись на даху, лиси-перевертні могли нещадно помститися людській родині за вбивство їхніх родичів. Однак найпоширенішим видом лисячих збитків було руйнування даху та розкидання черепиці, тобто знищення захисної межі між мікрокосмом людського помешкання і зовнішнім світом.

ЛІТЕРАТУРА

Антология сказки. Сказки народов Восточной Азии. Москва : Московские ведомости, 1991. 464 с.

Японские сказки. Москва : Государственное издательство художественной литературы (ГИХЛ), 1956. 216 с.

Bischoff Friedrich A. Sex Tricks of Chinese Fox-Fiends. *Der Fuchs in Kultur, Religion und Folklore Zentral- und Ostasiens*. Wiesbaden : Otto Harrassowitz Verlag, 2002. Teil II. P. 1–6.

Buchanan D.C. Inari: Its Origin, Development, and Nature. Tokyo : Asiatic Society of Japan, 1935. 191 p.

Chan Leo Tak-hung. The Discourse on Foxes and Ghosts: Ji Yun and Eighteenth-Century Literati Storytelling. Sha Tin : Chinese University Press, 1998. 351 p.

Chinesische Volksmärchen / Übersetzt und eingeleitet von Richard Wilhelm. Jena : Verlegt bei Eugen Diederichs, 1917. 410 S.

Chi Yün. Shadows in a Chinese Landscape: The Notes of a Confucian Scholar / Edited and translated by David L. Keenan. Armonk : M.E. Sharpe, Inc., 1999. 173 p.

Grimm Jacob. Deutsche Mythologie. Göttingen : in der Dieterichschen Buchhandlung, 1835. XXX, 689, CLXXVII S.

Dudbridge Glen. Religious Experience and Lay Society in Tang China: A Reading of Tai Fu's Kuang-i chi. New York : Cambridge University Press, 1995. IX, 256 p.

Durrant Jonathan, Bailey Michael David. Historical Dictionary of Witchcraft. Plymouth : The Rowman & Littlefield Publishing Group, 2012. 270 p.

Garai Jana. The Book of Symbols. London : Lorrimer Publishing, 1973. 143 p.

Huntington Rania. Alien Kind: Foxes and Late Imperial Chinese Narrative. Cambridge–London : Harvard University Asia Center, 2003. 370 p.

Jacobs Joseph. English Fairy Tales. London : David Nutt, 1890. XV, 252 p.

Kang Xiaofei. The Cult of the Fox: Power, Gender, and Popular Religion in Late Imperial and Modern China. New York : Columbia University Press, 2006. XV, 269 p.

Krappe A.H. Far Eastern Fox Lore. *California Folklore Quarterly*. 1944. Vol. 3. № 2. P. 124–147.

Lee Khoon Choy. Japan – Between Myth and Reality. Singapore–River Edge–London : World Scientific Publishing Co., 1995. VII, 312 p.

Nozaki Kiyoshi. Kitsuné – Japan's Fox of Mystery, Romance, and Humor. Tokyo : The Hokuseidô Press, 1961. 236 p.

Radin Paul. The Trickster: A Study in American Indian Mythology. With commentaries by Karl Kerényi and C.G. Jung. New York : Philosophical Library, 1956. XI, 211 p.

Smits Ivo. An Early Anthropologist? Ōe no Masafusa's A Record of Fox Spirits. *Religion in Japan: Arrows to Heaven and Earth*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. P. 78–119.

Swyngedouw Jan. Religion in Contemporary Japanese Society. *Religion and Society in Modern Japan. Selected Readings*. Fremont : Asian Humanities Press, 1993. P. 49–72.

Tyler Royall. Japanese Tales. New York : Pantheon Books, 1987. LVI, 340 p.

Visser M.W. de. The Fox and Badger in Japanese Folklore. Yokohama : Kelly and Walsh, 1908. 169 p.

Yuan Mei. Censored by Confucius: Ghost Stories by Yuan Mei / Edited and translated with an introduction by Kam Louie and Louise P. Edwards. Armonk : M.E. Sharpe, Inc., 1996. 229 p.

Zibuyu, "What The Master Would Not Discuss", according to Yuan Mei (1716–1798): A Collection of Supernatural Stories / Edited and translated by Paolo

Santangelo in cooperation with Tan Beiwen. Leiden : Koninklijke Brill NV, 2013. XIV, 1312 p.

REFERENCES

Antologiya skazki. Skazki narodov Vostochnoy Azii (1991), Moskovskiy vedomosti, Moscow (In Russian).

Bischoff F.A. (2002), Sex Tricks of Chinese Fox-Fiends, *Der Fuchs in Kultur, Religion und Folklore Zentral- und Ostasiens*, part II, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, pp. 1–6.

Buchanan D.C. (1935), *Inari: Its Origin, Development, and Nature*, Asiatic Society of Japan, Tokyo.

Chan L.T. (1998), *The Discourse on Foxes and Ghosts: Ji Yun and Eighteenth-Century Literati Storytelling*, Chinese University Press, Sha Tin.

Chinesische Volksmärchen (1917), translated with an introduction by Richard Wilhelm, Verlegt bei Eugen Diederichs, Jena (in German).

Chi Yün (1999), *Shadows in a Chinese Landscape: The Notes of a Confucian Scholar*, edited and translated by David L. Keenan, M.E. Sharpe, Inc., Armonk.

Grimm J. (1835), *Deutsche Mythologie*, in der Dieterichschen Buchhandlung, Göttingen (in German).

Dudbridge G. (1995), *Religious Experience and Lay Society in Tang China: A Reading of Tai Fu's Kuang-i chi*, Cambridge University Press, New York.

Durrant J. and Bailey M.D. (2012), *Historical Dictionary of Witchcraft*, The Rowman & Littlefield Publishing Group, Plymouth.

Garai J. (1973), *The Book of Symbols*, Lorrimer Publishing, London.

Huntington R. (2003), *Alien Kind: Foxes and Late Imperial Chinese Narrative*, Harvard University Asia Center, Cambridge and London.

Jacobs J. (1890), *English Fairy Tales*, David Nutt, London.

Kang X. (2006), *The Cult of the Fox: Power, Gender, and Popular Religion in Late Imperial and Modern China*, Columbia University Press, New York.

Krappe A.H. (1944), Far Eastern Fox Lore. *California Folklore Quarterly*, Vol. 3, No. 2, pp. 124–147.

Lee Kh.Ch. (1995), *Japan – Between Myth and Reality*, World Scientific Publishing Co., Singapore, River Edge and London.

Nozaki K. (1961), *Kitsuné – Japan's Fox of Mystery, Romance, and Humor*, The Hokuseidō Press, Tokyo.

Radin P. (1956), *The Trickster: A Study in American Indian Mythology*. With commentaries by Karl Kerényi and C.G. Jung, Philosophical Library, New York.

Smits I. (1996), An Early Anthropologist? Ōe no Masafusa's A Record of Fox Spirits, *Religion in Japan: Arrows to Heaven and Earth*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 78–119.

Swyngedouw J. (1993), Religion in Contemporary Japanese Society, *Religion and Society in Modern Japan. Selected Readings*, Asian Humanities Press, Fremont, pp. 49–72.

Tyler R. (1987), *Japanese Tales*, Pantheon Books, New York.

Visser M.W. de. (1908), *The Fox and Badger in Japanese Folklore*, Kelly and Walsh, Yokohama.

Yaponskiye skazki (1956), State Publishing House of Fiction (GIKHL), Moscow (in Russian).

Yuan Mei (1996), *Censored by Confucius: Ghost Stories by Yuan Mei*, edited and translated with an introduction by Kam Louie and Louise P. Edwards, M.E. Sharpe, Inc., Armonk.

Zibuyu, “*What The Master Would Not Discuss*”, according to Yuan Mei (1716–1798): *A Collection of Supernatural Stories* (2013), edited and translated by Paolo Santangelo in cooperation with Tan Beiwen, Koninklijke Brill NV, Leiden.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2023

UDC 930.253:821.581

**SOME ASPECTS OF THE HISTORY AND CULTURE
OF CHINA IN THE DOCUMENTS OF TAISIA JASPAR
FROM THE FONDS OF THE CENTRAL STATE
ARCHIVE-MUSEUM OF LITERATURE AND ART OF UKRAINE
(TO THE 110th ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN
ARTIST'S BIRTH)**

I. Reznik

PhD in History,

Head of Sector of Educational and Exhibition Work

Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine

22-a, Volodymyrska str., Kyiv, 01001, Ukraine

lexx2009@ukr.net

The article is dedicated to describing of the documents of famous Ukrainian artist Taisia Jaspas on the history and culture of China, which are stored in the fonds of the Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine. The main facts from the artist's life, especially the 35-year period of her residence in China, and her contribution to Ukrainian-Chinese cooperation in the field of painting, museum work, exhibition activities, preservation of cultural heritage and socio-economic adaptation of Ukrainian emigrants in China are highlighted. The documents on the development of Ukrainian-Chinese cultural ties in the period from 1930 to 1970, which are stored in the personal fond of Taisia Jaspas No. 1123 and other fonds of the CSAMLA of Ukraine are also described. Among them are the correspondence of the artist with famous Chinese figures and her students who lived in Shanghai, her personal documents, originals and photocopies of artistic works on Chinese subjects (portraits and landscapes), individual and group photographs depicting landscapes of Chinese cities, interiors of rooms, various details of the social and everyday life of the Chinese and the Ukrainian diaspora in Shanghai in the 1930s and 1940s. These documents contain a lot of valuable information for researchers – historians, local historians, ethnographers, culturologists, art critics and journalists. The purpose of the study is to attract the attention of scientists and fans of Chinese culture to the valuable archival documents, help increase the number of researchers and putting the little-studied documents in scientific circulation. The research methodology is based on common scientific methods of analysis, synthesis, description, comparison, detailing, generalization, objective-factual and special-historical methods (historical-comparative, biographical and historical-source analysis). Scientific novelty: the author analyzes the information potential of the documents on Chinese history and culture, some of which haven't been yet put in scientific circulation. The documents have been systematized and described in chronological order and according to the species composition, their information content has been disclosed. The conclusions state that the ar-

chival documents of Taisia Jaspar from the fonds of the CSAMLA of Ukraine and her works are a valuable and reliable source of information for researchers, and the contribution of the famous artist and public figure to the development of Ukrainian-Chinese cultural cooperation is very significant and requires additional research involving new documents.

Keywords: CSAMLA of Ukraine, China, Taisia Jaspar, artist, fond, archival document.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ КИТАЮ ЗА ДОКУМЕНТАМИ ТАЇСІЇ ЖАСПАР З ФОНДІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ (ДО 110-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНИЦІ)

I. Резнік

Стаття присвячена опису документів відомої української художниці Таїсії Жаспар про історію та культуру Китаю, що зберігаються у фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Висвітлені основні факти з життя мисткині, особливо 35-річного періоду її проживання в Китаї, та її внесок в українсько-китайське співробітництво у сфері живопису, музейної справи, експозиційної діяльності, збереження культурної спадщини та соціально-економічної адаптації українських емігрантів у Китаї.

Також охарактеризовано документи про розвиток українсько-китайських культурних зв'язків у період з 1930 по 1970 рр., що зберігаються в особовому фонді Таїсії Жаспар № 1123 та інших фондах ЦДАМЛІМ України. Серед них – листування художниці з відомими китайськими діячами та її учнями, що проживали в Шанхаї, її особисті документи, оригінали та фотокопії художніх робіт на китайську тематику (портрети та пейзажі), індивідуальні та групові фотографії, на яких зображені краєвиди китайських міст, інтер'єри помешкань, різноманітні деталі соціально-побутового життя китайців і української діаспори в Шанхаї 1930–1940-х років. Ці документи містять багато цінної інформації для дослідників – істориків, краєзнавців, етнографів, культурологів, мистецтвознавців, журналістів. Мета дослідження – привернути увагу вчених і шанувальників китайської культури до цінних архівних документів, сприяти збільшенню кола дослідників і введенню в науковий обіг малодосліджених документів. Методологія дослідження базується на загальнонаукових методах аналізу, синтезу, опису, порівняння, деталізації, узагальнення, об'єктивно-фактологічному та спеціально-історичному методах (історико-порівняльний, біографічний та історико-джерелознавчий аналіз). Наукова новизна: автор аналізує інформаційний потенціал документів із різних архівних фондів з історії та культури Китаю, деякі з яких ще не введені в науковий обіг. Документи систематизовано та описано в хронологічному порядку та за видовим складом, розкрито їх інформаційне наповнення. У висновках стверджується, що архівні документи Таїсії Жаспар з фондів ЦДАМЛІМ України та її твори є цінним та достовірним джерелом інформації для дослідників, а внесок відомої художниці та громадської діячки у розвиток українсько-китайського культурного співробітництва є дуже значним та потребує додаткових досліджень із залученням нових документів.

Ключові слова: ЦДАМЛІМ України, Китай, Таїсія Жаспар, художниця, фонд, архівний документ.

18 жовтня 2022 р. відзначалася 110-а річниця від дня народження відомої української художниці, письменниці і громадської діячки Таїсії Павлівни Жаспар (Филипович) (1912–1986). Її життя і творчість оповиті таємницями, загадковістю і легендами в пресі про її зв'язки зі спецслужбами, щедро прикрашеними реальними і вигаданими фактами. Елегантна дама невисокого зросту,

рухлива, кокетлива, говірка і водночас таємнича; жінка, яка вибрала повернення до сталінського СРСР замість заможного життя в Китаї та Франції, привертала до себе неабияку увагу чоловіків і спецслужб кількох держав.

Рис. 1. Таїсія Жаспар. Шанхай. 1936 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 25, арк. 1.

Документи Таїсії Жаспар, що зберігаються в її особовому фонді № 1123 та в інших фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України), є цінним джерелом, що містить низку цікавих даних про історію і культуру Китаю та про українсько-китайські культурні взаємозв'язки у I половині ХХ ст. У статті описано життєвий і творчий шлях художниці, яка понад 35 років прожила у Китаї, та проаналізовано інформаційний потенціал її документів.

Непересічна особистість Таїсії Жаспар залишається маловивченою та через брак достовірних джерел не часто впродовж останніх десятиліть ставала об'єктом дослідження істориків і мистецтвознавців. Її яскрава і малодосліджена біографія передусім привертала увагу журналістів і залишає значний простір для наукових розвідок та інтерпретацій. Наприклад, Едуард Андрющенко і Дмитро Трещанін у статті «Об'єкт «Католичка». Як російська емігрантка переграла всю державну безпеку СРСР» [Андрющенко, Трещанін 2019] ґрунтовно дослідили на матеріалах кількох архівів маловідомі факти і шпигунські аспекти її життя. Зв'язки художниці зі спецслужбами розглянуті також у редакційній статті київської антикварної галереї Ars Kerylos [Таємниці мадам Жаспар <...> 2018]. Нетривіальний погляд на знамениту колекцію китайського мистецтва Андре Жаспара і Таїсії Жаспар у Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків подано у статті «Ідеальний пейзаж Піднебесної» Ганни Пароваткіної [Пароваткіна 2018].

Також низка цікавих статей про художницю написана самими співробітниками цього музею. Зокрема, історія створення і передачі в Україну альбомів її східних пейзажів висвітлена у статтях Ольги Клейменової «Іменинне розсекречення печер Алі-Баби» [Клейменова 2009] та Галини Біленко і Марти Логвин «Найбільша колекція китайського мистецтва в Україні» [Біленко, Логвин 2017]. А у статті Ганни Рудик «Світська левиця та героїня шпигунського роману: Розповідаємо про жінок Музею Ханенків» [Рудик 2021] йдеться про корифейок музейної справи, які зробили величезний внесок у розвиток установи, Варвару Ханенко і Таїсію Жаспар. Таким чином, доводиться констатувати, що документальна спадщина художниці, що стосується Китаю, ще не була предметом окремого наукового дослідження, а тому потребує детального розгляду в рамках цієї статті.

Рис. 2. Т.П. Жаспар. Шанхай. 1938 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 25, арк. 2.

Документи особового фонду Таїсії Жаспар № 1123, що зберігається в ЦДАМЛМ України та містить 30 од. зб. за 1936–1989 рр., були передані її третім чоловіком – живописцем Костянтином Криловим у 1988 р. Вони становлять значний інтерес для дослідження зв'язків України з Китаєм.

Таїсія Филипович народилася у Тобольську 18 жовтня 1912 р. у родині штурмана пароплава. Після революції її родина втекла від війни до китайського м. Харбіна, яке стало одним із найбільших осередків російської еміграції, а в 1930 р. вона одружилася з білогвардійським экс-офіцером Юрієм Хомяковим та переїхала до Шанхаю – головного ділового та фінансового центру Далекого Сходу. Тут працювала в редакції російськомовної газети «Шанхайська зоря», викладала у школі для емігранток та залучала робітниць з емігрантського середовища для роботи у фотостудіях, ресторанах, нічних клубах тощо.

Таїсія Жаспар відома як талановитий графік, засновниця першої професійної школи для жінок у Шанхаї (1932 р.), благодійного притулку для бідних дівчат із діаспори (1936 р.) та організаторка художніх виставок. Як керівник благодійної організації вона спілкувалася з впливовими шанхайцями та поступово увійшла до місцевої еліти. Наприклад, її друзями були відомий артист Олександр Вергинський і британський мільярдер Віктор Сассун. У 1937 р. вона вийшла заміж за консула Шанхайської французької концесії Андре Жаспара – двоюрідного брата Шарля де Голля, що суттєво підвищило її статус і дало можливість вільно займатися улюбленою справою – живописом.

Рис. 3. Т.П. Жаспар у власному помешканні в Шанхаї. 1940 р.

**Рис. 4. Т.П. Жаспар у власному будинку в Шанхаї.
На фото – А. Жаспар. 1938 р.**

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 27, арк. 3. Ф. 1123, оп. 1, од. зб. 28, арк. 5.

Художню освіту здобувала у приватних художніх студіях М. Кичігіна і В. Подгурського у Шанхаї (1945 р.) та в Академії Шаньєр у Парижі (1946–1947 рр.). На творчості мисткині суттєво позначився вплив китайського живопису та східної художньої стилістики. Основний жанр, у якому вона працювала, – графічний портрет, оскільки з юності її цікавили сильні та незвичайні особистості. Проживаючи у м. Шанхай від 1930 до 1945 р., художниця змальовувала різні типи цікавих людей, які їй зустрічались, а також збирала разом із чоловіком колекцію традиційного китайського живопису, частина якої (430 сувоїв) у 1957–1960 рр. була подарована нею Київському музею східного та західного мистецтва (нині – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків).

Рис. 5, 6. Т.П. Жаспар з дружинами дипломатів на світському прийомі. 1930-ті рр.

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 28, арк. 273, 274. 1930-ті рр.

Жоден мистецький і світський захід тогочасного Шанхаю не відбувався без участі знаменитої мисткині та громадської діячки. З 1937 по 1947 рр. вона була постійною організаторкою та учасницею виставок портрета, керувала художньою студією, у якій навчалося багато емігранток. У 1939, 1945, 1949 рр. відбулися її персональні виставки у Шанхаї, а з 1941 р. вона була членом Товариства громадян СРСР у Шанхаї.

Рис. 7. Т.П. Жаспар на персональній виставці в Шанхаї. 1939 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 28, арк. 38.

Від початку 1940-х рр. мисткиня шукала шляхи повернення на батьківщину та отримала дозвіл у 1952 р. Живучи в Китаї, ідеалізувала радянський лад, але ці фантазії вмить розвіялись уже під час подорожі поїздом до СРСР: її вразили бідність, дефіцит житла й атмосфера закритого суспільства.

Кожен із тисяч емігрантів, які поверталися до СРСР, перебували під наглядом спецслужб: одних вербували, інших арештовували, за рештою наглядали. Випадок Жаспар був особливим, оскільки вона завжди перебувала у центрі антирадянської публіки в Китаї. Вона постійно перебувала під наглядом агентів КДБ, які присвоїли їй псевдонім «Католичка» та накопичили 5 томів агентурних донесень під назвою «Справа-формуляр Жаспар Т.П.». Зокрема, у Шанхаї доноси на неї писали подруга-емігрантка Наталія Ільїна та учениця-художниця Віра Трофименко [Андрющенко, Трещанін 2019]. Слід підкреслити, що із середини 1920-х років у Харбіні і Шанхаї перебували найбільші східні резидентури радянських органів держбезпеки, метою розвідувальних інтересів яких були воєнізовані формування білоемігрантів та військово-політичні плани мілітаристської Японії [Таємниці мадам Жаспар <...> 2018].

Після переїзду до Києва у лютому 1952 р. Таїсія Жаспар працювала у графічній секції Спілки художників СРСР, продовжила брати активну участь у виставках та створила цілу галерею образів сучасників, видатних діячів культури і науки та низку портретних серій. Серед найвідоміших її портретів – «Китайські діти» (1945), «Китайська дівчинка» (1950); серія «Жінки Шанхаю» (1949). Життя художниці обірвалося 25 листопада 1986 р. у Києві.

У фонді Таїсії Жаспар містяться документи – від листування з Радою міністрів СРСР до промови на відкритті виставки і відгуків мистецтвознавців, які висвітлюють весь процес передачі цінної колекції китайського мистецтва до Музею Ханенків (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 18, арк 1–12, 1959–1970 рр.). Серед особистих документів художниці варто відзначити її членський квиток Товариства громадян СРСР у Шанхаї (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 17) та метричне посвідчення про її народження, видане Радою Російської духовної місії у Китаї 3 жовтня 1947 р. Серед матеріалів про діяльність Таїсії Жаспар у Спілці художників України – документи про її лекцію для членів СХУ «Месяць в Шанхає», прочитану на початку 1980-х рр.

Рис. 8. Членський квиток Т.П. Жаспар у Товаристві громадян СРСР у Шанхаї

Рис. 9. Метричне посвідчення Т. П. Жаспар. 1947 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 17, арк. 3-4. Ф. 1123, оп. 1, од. зб. 17, арк. 1.

Рис. 10. Лист Т.П. Жаспар до Сун Цзін-лін. 15 лютого 1972 р.
 ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 11, арк. 1.

Також у ЦДАМЛМ України зберігаються документи про відомих китайських історичних осіб. Наприклад, цікавим документом є лист Таїсії Жаспар до Сун Цзін-лін [Лист Таїсії Жаспар <...> 1972, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 11, арк. 1]. У листі художниця повідомляє про свої подорожі до Франції та Італії, пише, що часто згадує про Китай, де пройшла її молодість, де вона вийшла заміж і здобула художню освіту і стала професійним художником. Також вона пише, що їй про Китай нагадують багато предметів мистецтва у її київській квартирі та колекція східного мистецтва, передана нею до музею.

Рис. 11. «Жінка нового Китаю». 1955 р.
 З бібліотечної колекції ЦДАМЛМ України.

Сун Цзін-лін (Розамонд Сунг Чін-лін) (1893–1981) походила з політично впливової родини Сунг і відома як віце-президент КНР (1959–1972), Почесний президент КНР (1981) та дружина одного з найбільш шанованих у Китаї політичних діячів, «батька нації», засновника Китайської республіки (1912–1949) Сунь Ят-сена (1866–1925). Вона взяла собі християнське ім'я Розамонд і здобула західну вищу освіту в Уесліанському коледжі (Джорджія, США) – першому ВНЗ у світі, який видавав вчені ступені жінкам (з 1836 р.). У ЦДАМЛМ України є і фото Сун Цзін-лін, вміщене у журналі «Жінка нового Китаю» (1955 р.) поряд з перекладом вірша поета Павла Тичини «Сун Цзін-лін, китайська жінко...» на китайську мову, виконаного Ге Баоцюанем.

Рис. 12. Портрет Сунь Ят-сена у Шанхайському меморіальному центрі. 1948 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 26, арк. 1.

Серед документів фонду знаходимо й кольорове фото портрета самого Сунь Ят-сена роботи Таїсії Жаспар, зроблене в Шанхайському меморіальному центрі у 1948 р. та групове фото художниці з працівниками Музею Сун Цзін-лін у Шанхаї під час відвідання нею цієї установи у 1983 р.

Рис. 13. Т.П. Жаспар у Музеї Сун Цзін-лін у Шанхаї. 1983 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 27, арк. 13.

У фонді № 1123 також відклалось листування Таїсії Жаспар із ученицею Вірою Трофименко, яка після її переїзду до СРСР продовжувала проживати у Шанхаї (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 12). У листах трапляються численні згадки про Китай і різні події у Шанхаї.

Серед фотодокументів перш за все відзначимо індивідуальні та групові фото Таїсії Жаспар 1936–1949 рр. на художніх виставках, у художній студії, поряд зі знайомими (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 25, 26, 27).

Рис. 14. Т.П. Жаспар з мамою О.А. Филипович у Шанхаї. 1943 р.

Рис. 15. Т. П. Жаспар – керівник художньої студії у Шанхаї. Кінець 1940-х рр.

ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 27, арк. 2. Ф. 1123, оп. 1, од. зб. 27, арк. 4.

Цінну інформацію для дослідників містять й альбоми 1936–1938 рр. з кількома сотнями індивідуальних та групових фотографій Таїсії Жаспар [Фотоальбоми Жаспар Т.П. 1936–1938, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 28]. На них зображені

різні райони Шанхаю та інших міст Китаю, оточення художниці, експозиції виставок, відомі китайські політики та діячі мистецтва. Жоден мистецький чи світський захід тогочасного Шанхаю не відбувся без участі знаменитої мисткині та громадської діячки. Отже, ці світлини є цінним джерелом для вивчення соціально-побутового та культурно-мистецького життя Китаю 1930-х рр., а також емігрантського середовища.

Фотокопії портретів, написаних Таїсією Жаспар, є джерелом візуальної інформації про зовнішність та одяг китайців різного віку, які зустрічались художниці в Шанхаї. Серед них – портрети «Китаєць з трубкою» (1949 р.), «Портрет жінки» (1949 р.), «Біля роялю» (1948 р.), Чжен Цзінь-хуа (1952 р.) (ф. 1123, оп. 1, од. зб. 1, арк. 5, 8, 11, 12).

Рис. 16. Т.П. Жаспар.
Китаєць з трубкою. 1949 р.
*ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1,
од. зб. 1, арк. 8.*

Рис. 17. Т.П. Жаспар.
Портрет жінки. 1952 р.
*ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1,
од. зб. 1, арк. 11.*

Рис. 18. Т.П. Жаспар.
Біля роялю. 1948 р.
*ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1,
од. зб. 1, арк. 5.*

Рис. 19. Т.П. Жаспар.
Чжен Цзінь-хуа. 1952 р.
*ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1,
од. зб. 1, арк. 12.*

Не менш цікавими є оригінали написаних олією на полотні картин Таїсії Жаспар періоду її проживання в Китаї, що зберігаються в музейній колекції ЦДАМЛМ України, яка налічує понад 12 тис. творів мистецтва. 7 картин художниці були передані до Архіву-музею у листопаді 1988 р. К.О. Криловим. Варто підкреслити, що ці твори демонструються вперше і ще не були введені в науковий обіг. На них можемо побачити зразки китайських костюмів 1940-х рр., інтер'єр кімнат, чудові краєвиди й архітектуру Пекіна і Ханчжоу.

Рис. 20. Т.П. Жаспар «Автопортрет». 1944 р.

Рис. 21. Т.П. Жаспар «Біля рояля». 1948 р.

Рис. 22. Т.П. Жаспар. «Пекин». Пол., ол. 1944 р.

Рис. 23. Т.П. Жаспар «м. Ханчжоу (Китай). Місток». Пол., ол. 1945 р.

Оригінали і фотокопії графічних портретів сучасників Таїсії Жаспар також відклались у фондах № 358 мистецтвознавця Івана Врони (ф. 358, оп. 1, од. зб. 733) та № 700 «Твори образотворчого мистецтва з художніх виставок України» (ф. 700, оп. 1, од. зб. 159–162).

Отже, архівні документи Таїсії Жаспар з фондів ЦДАМЛМ України та її твори є цінним та достовірним джерелом інформації для дослідників (істориків, культурологів, етнографів, журналістів, мистецтвознавців) про життя і творчий шлях художниці в Харбіні, Шанхаї та Києві, історію, природу і культуру Китаю 1930–1940-х років, про життя української діаспори у Шанхаї, а також про деякі аспекти українсько-китайських культурних взаємообмінів. Внесок відомої художниці та громадської діячки у розвиток українсько-китайського культурного співробітництва у сфері живопису, музейної справи, експозиційної діяльності, збереження культурної спадщини та соціально-економічної адаптації українських емігрантів у Китаї є дуже значним та потребує додаткових досліджень із залученням нових документів.

ЛІТЕРАТУРА

Андрющенко Е., Трещанін Д. Об'єкт «Католичка». Як російська емігрантка переграла всю державну безпеку СРСР. *Настоящее время*. 2019, available at: <https://www.currenttime.tv/a/case-thais-jaspar-main/30338992.html> (дата звернення: 04.01.2023).

Біленко Г.І., Логвин М.Ю. Найбільша колекція китайського мистецтва в Україні. *Україна–Китай*. 2017. № 1 (7), available at: <https://www.currenttime.tv/a/case-thais-jaspar-main/30338992.html> (дата звернення: 04.01.2023).

Блюміна І.М. Жаспар Таїсія Павлівна. *Енциклопедія сучасної України* / ред. кол.: І.М. Дзюба та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 2009. Т. 9. 711 с.

Головченко В.І., Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець ХІХ – друга третина ХХ ст.). Київ : Либідь. 2010. 520 с.

Клейменова О. Іменинне розсекречення печер Алі-Баби. *Віче*. 2009, available at: <https://veche.kiev.ua/journal/1561/> (дата звернення: 04.01.2023).

Лист Жаспар Т.П. до Сун Цзін Лін. 15 лютого 1972 р. ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 11, 1 арк.

Пароваткіна Г. Ідеальний пейзаж Піднебесної. *Дзеркало тижня*. № 16. 28 квітня – 11 травня 2018 р., available at: https://zn.ua/ukr/ART/idealniy-peyzazh-pidnebesnoyi-276509_.html (дата звернення: 04.01.2023).

Рудик Г. Світська левиця та героїня шпигунського роману: Розповідаємо про жінок Музею Ханенків. 2021, available at: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://www.buro247.ua/culture/women-of-the-khanenko-museum.html&ved=2ahUKEwjh4Nrar4r8AhUC7rsIHUTkBJU4ChAWegQICBA&usg=AOvVaw0KG_KJShtxI7qrF22W2zle (дата звернення: 04.01.2023).

Тасмниці мадам Жаспар та її колекції. *Ars Kerylos*. 2018, available at: <https://www.arskerylos.art/uk/taiemnici-madam-zhaspar-ta-ii-kolekcii.html> (дата звернення: 04.01.2023).

Фотоальбоми Жаспар Т.П. 1936–1938 рр. ЦДАМЛМ України, ф. 1123, оп. 1, од. зб. 28 (336 арк.).

REFERENCES

Andryushchenko E., Treshchanin D. (2019), Ob'yeht "Katolychka". Yak rosiys'ka emihrantka perehrala vsyu derzhavnu bezpeku SRSR, *Nastoyashchee vremya*, available at: <https://www.currenttime.tv/a/case-thais-jaspar-main/30338992.html> (accessed 4 January 2023) (In Russian).

Bilenko H.I., Lohvyn M.Yu. (2017), Naybil'sha kolektsiya kytays'koho mystetstva v Ukrayini, Ukrayina–Kytay, available at: <https://sinologist.com.ua/najbilsha-kolektsiya-kitajskogo-mist/> (accessed 4 January 2023) (In Ukrainian).

Blyumina. I.M. (2009), Zhaspar Tayisiya Pavlivna. Entsyklopediya suchasnoyi Ukrayiny / red. kol.: I.M. Dzyuba ta in.; NAN Ukrayiny, NTS. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrayiny. T. 9. 711 s. (In Ukrainian).

Holovchenko V.I., Rubel' V.A. (2010), Nova istoriya Aziyi ta Afryky: kolonial'nyy Skhid (kinets' XIX – druha tretyna XX st.). Kyiv: Lybid'. 520 s. (In Ukrainian).

Kleymenova O. (2009), Imenyne rozsekrechennya pecher Ali-Baby, *Viche*, available at: <https://veche.kiev.ua/journal/1561/> (accessed 4 January 2023) (In Ukrainian).

Lyst Zhaspar T.P. do Sun Tszin Lin. 15 lyutoho 1972 r. TsDAMLM Ukrayiny, f. 1123, op. 1, od. zb. 11, 1 ark. (In Russian).

Parovatkina H. (2018) Ideal'nyy peyzazh Pidnebesnoyi, *Dzerkalo tyzhnya*, No. 16. 28 kvitnya – 11 travnya 2018 r., available at: https://zn.ua/ukr/ART/idealniy-peyzazh-pidnebesnoyi-276509_.html (accessed 4 January 2023) (In Ukrainian).

Rudyk H. (2021), Svits'ka levytsya ta heroyinya shpyhuns'koho romanu: Rozpovidayemo pro zhinok Muzeyu Khanenkiv, available at: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://www.buro247.ua/culture/women-of-the-khanenko-museum.html&ved=2ahUKewjh4Nrar4r8AhUC7rsIHUTkBJU4ChAWegQICBAC&usg=AOvVaw0KG_KJShtxI7qrF22W2zle (accessed 4 January 2023) (In Ukrainian).

Tayemnytsi madam Zhaspar ta yiyi kolektsiyi, *Ars Kerylos*, 2018, available at: <https://www.arskerylos.art/uk/taiemnici-madam-zhaspar-ta-ii-kolekcii.html> (accessed 4 January 2023) (In Ukrainian).

Fotoal'bomy Zhaspar T. P. 1936–1938 rr. TsDAMLM Ukrayiny, f. 1123, op. 1, od. zb. 28 (336 ark.).

Стаття надійшла до редакції 30.01.2023

ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ

ISSN 2616-7328 (Online), ISSN 2409-904X (Print)
Kitaëznavčì doslidžennâ, 2023, No. 1, pp. 32–39
DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2023.01.032>

UDC 327

CHINA'S STRATEGIC THINKING FEATURES AND ITS GRAND STRATEGY CLARIFICATION

P. Shevchenko

PhD student in World Economics
Economics school of Jilin University
Changchun, Jilin province, the P.R.C
shevchenko92ua@163.com

This paper is the first part on the vast issue of China's Grand Strategy. It elaborates on Chinese strategic thinking distinctive features, seeking to clarify the country's Grand Strategy type. Whereas China has been constantly growing for last decades and is supposed to pop up as the first world economy soon, it is of high importance for Ukraine and its decision-makers to know the essence of Chinese Grand Strategy and the challenges of understanding China's strategic thought. The article discloses the general theoretical concept of Grand Strategy as well.

Such knowledge will be useful for Kyiv and required in terms of trade cooperation with Beijing necessity as well as postwar global order reformatting, where China is going to abandon the usual role of liberal world order "assembly plant", and become an important actor across geopolitical and geoeconomic domains in new arising multipolar global architecture. Chinese Grand Strategy is being altered right now, entering its new stage and changing its tools. Beijing has been preparing for this during decades after the Global Financial Crisis, Brexit, Crimea annexation, COVID-19 pandemic and Russian invasion to Ukraine: in 2023 China has already become a Mediator between Iran and Saudi Arabia, thus effectively increased its international influence in the Middle East.

The actuality of this topic is emphasized by given unpleasantness for Kyiv due to China's neutral stance on the Russia-Ukraine war. Therefore, the author elucidates why Beijing did not support Kyiv amid Moscow's invasion. Nowadays Beijing's consideration comes through the lens of Chinese own geostrategic clash with the USA over regional and global leadership. Now Beijing, a truly hardheaded realist strategic thinking actor, views Ukraine as the subject of ruthless great-power confrontation and unfortunately doesn't condemn Russia for military aggression.

Keywords: China, Chinese grand strategy, Chinese strategic thinking, grand strategy clarification.

© 2023 P. Shevchenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО МИСЛЕННЯ КИТАЮ ТА КЛАРИФІКАЦІЯ ЙОГО ГЕНЕРАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ

П. В. Шевченко

Ця стаття є першою частиною дослідження Генеральної стратегії Китаю. Вона розглядає китайські особливості стратегічного мислення, а також висвітлює тип Генеральної стратегії цієї країни. Тоді як Китай постійно ріс останніми десятиріччями, та до 2030 року стане першою економікою у світі, для України та її лідерів необхідно знати суть китайської Генеральної стратегії та розуміти їхню стратегічну думку. Стаття також розглядає теоретичний концепт Генеральної стратегії.

Таке знання буде корисним Києву через необхідність торговельної співпраці з Пекіном, а також за умов зміни повоєнного глобального порядку, де Китай залишить роль «світової фабрики» ліберального світового порядку, воліючи стати важливим геополітичним і гео економічним гравцем у новій мультиполярній архітектурі. Китайська Генеральна стратегія змінюється прямо зараз, входячи в нову фазу, як і її інструментарій. Пекін готувався до цього довго, після глобальної фінансової кризи, Брексіту, анексії Криму, пандемії COVID-19 та російського вторгнення до України: в 2023 році Китай уже став медіатором між Іраном і Саудівською Аравією, таким чином значно підвищивши свій міжнародний вплив на Близькому Сході.

Актуальність цього топіку підкреслена неприємною для Києва нейтральною позицією Китаю щодо російсько-української війни, тоді як Президент В. Зеленський намагається гуртувати всі країни навколо підтримки України. Автор також пояснює, чому Пекін не підтримує Київ на тлі російського вторгнення. Китай бачить війну кризь призму геостратегічного протистояння зі США на регіональному та глобальному рівнях. Тому Китай, жорсткий апологет реалізму, вбачає Україну суб'єктом безжальної конфронтації великих держав і, на жаль, не засуджує Росію за військове вторгнення.

Ключові слова: Китай, китайська Генеральна Стратегія, китайське стратегічне мислення, кларифікація Генеральної Стратегії.

Introduction

Chinese stance towards the ongoing since 2014 Russo-Ukrainian confrontation has always been vague. This was caused by, firstly, on the one hand, acceptable for Ukraine and international community neutral conciliatory public statements from Beijing about Russia-inspired hybrid warfare in Eastern Ukraine, and, on the other, Chinese unwillingness to approve annexation of Crimea; secondly, by conventional wisdom underestimating of opaque Russia-China partnership importance for China; thirdly, Kyiv's confidence in close economic cooperation with Beijing, as an effective means to construct bilateral relationship, putting the political interaction on hold, namely having "hot economic and cold political" relations with China.

Thus, Beijing's attitude to the possible future full-scale war and choosing sides was an enigma. This suited China, which foreign policy adhered to its axiom "five principles of peaceful coexistence" (和平共处五项原则), and China maintained economic connections with both, being the biggest trading partner for Russia as well as Ukraine.

However, it became clear in 2022 after the Russian military invasion, that the die about Chinese position had already been cast. Publicly China's stance towards geopolitical "Ukrainian problem" was aligned with Russia's pre-war ultimatum by

former minister of Foreign Affairs Wang Yi: "...now (sides) must ASAP come back to Minsk agreements"¹.

Beijing's subduction towards what has been known as today's neutrality within the Moscow and Kyiv confrontation was gradual and not sudden at all, given the recent change of Chinese Grand Strategy.

Since Ukraine had become independent, China was eager to establish a profound relationship with Ukraine, realizing the great geopolitical and geoeconomic potential of the country, therefore Beijing's intentions crystalized in a bilateral strategic partnership, signed in 2011. But a few years later inclined to cooperation with China President Yanukovich and his government lost power after the Euromaidan protests, which were apprehended in China, openly by some leading scholars, as a "color revolution supported by the USA" [吴文成 2022] – something strongly opposed and unwanted by Beijing itself.

Since then, unpleasantly for Ukraine and with further degradation of political and diplomatic ties, China subjectively perceived Kyiv as a subject of American geopolitical influence, while simultaneously two other growing trends were progressing. First – developing fierce confrontation between Beijing and Washington; second – increasing China-Russia cooperation.

As of 2023, pragmatic Beijing continues to view Russo-Ukrainian war only through the realism prism of its geostrategic competition with the USA, where Beijing's opportunistic partnership with Moscow is an instrument against American global influence. So, China's stance towards Russo-Ukrainian war is not "pro-Russian" and posed against Kyiv, but rather "pro-Chinese", and its understating must start with the scrutiny of Beijing's Grand Strategy at political, economic, and military levels.

Literature review: theory and practice

How this paper is structured? Much recent research about Chinese strategical calculations against the background of Russo-Ukrainian war reveals only narrow fragments of current Grand Chinese Strategy, whether they are changes in political relationship between Beijing and other states or economic gains and losses for China due to war. Just a few of them highlight the whole Chinese Grand Strategy and today's Beijing's stance as a consequence and an integrated part of a big complete pattern.

This article opposes the aforementioned approaches, thereby striving to create a comprehensive view of Chinese Grand Strategy. It begins with the theoretical part. The piece firstly argues that China has its unique strategic thought, often underestimated by foreigners (or *outsiders* 外人), distinctive features of which are disclosed by L. Pye, Fei Xiaotong, H. Kissinger, E. Luttwak and others.

Secondly, the article conceptualizes that China has a profound long-term grand strategy aimed at the global order reformatting. Its existence is proven by the practical introduction of Beijing's strategic moves logic and description of China's actions in political, military, and economic fields.

The biggest contribution to the second paper's section was made by works of R. Doshi, M. Pillsbury, E. Economy, and S. Norton. The character of the Chinese

¹ 外交部 (2022), 王毅: 各方需为和平而努力, 而不是一味制造恐慌, 渲染战争, available at: https://www.mfa.gov.cn/wjzbzd/202202/t20220219_10643695.shtml.

Grand Strategy can be identified as realistic. Practically the paper goes through studying of numerous Chinese leaders' speeches, government documents, and articles written both by politicians and scholars.

Unique operative techniques

Why Chinese strategic thought is important? While talking about the differences in strategic thought between China and the Western states, the first thing to mention is Chinese different thinking modes produced by culture, language, and history impact [La Barre 1946].

In the 1940-s Americans launched Columbia University Research in Contemporary Cultures (RCC) – a project with the purpose to understand various Eurasian mindsets, where one of the major focuses was on Chinese [Metraux 1980]. The research was carried out by such prominent scholars: anthropologists R. Bunzel, R. Benedict, M. Mead, and sociologist N. Leites, who interviewed Chinese emigrants in New York and analyzed themes of popular Chinese novels.

Researchers came up with the next general conclusion: Chinese view strategy uniquely. It was found, firstly, that the Chinese prefer indirect actions to direct actions, ambiguity, and opaqueness to clarity and transparency. Secondly, Chinese literature and strategic thought highly praise smart cunning and unexpected misleading surprise moves, which induce opponents to act not according to their plans. Therefore, *vis-à-vis* is confused and loses the initial focus and strategic position – *shi* (勢) [Pillsbury 2016, 16–17]. The correct implementation of cunning should lead to creation of favorable external conditions for side employing them. Chinese leaders have always been using cunning. Strategic deception in interaction with the opponents was one of Mao Zedong's guiding principles [Ghandi 1965].

The cultural collective-individual differences and another social structure (Chinese society's "differential mode of association" (差序格局) versus Western "organizational mode of association" (团体格局)) also influence Chinese strategical thinking [费孝通 2018]. According to Fei Xiaotong's theory Chinese society is constructed from egocentric circles interconnected by kinship, geographical belonging and race affinity. Western society is made by organizational structures similar to each other because of transcendental values.

For starters, China, as L. Pye argues, "is a civilization pretending to be a nation-state", whilst Chinese are inclined to have a strong dividing sense of themselves and foreigners as "us" and more alienated "them" [Pye 1998]. This emphasizes the challenge of China's Strategy understanding due to great impact of rich Chinese culture on it and unknown for outsiders' cultural folk practices.

Chinese cultural view is more holistic compared to Western one. Such impact is shown, for example, in different legal processes understanding, where westerners are quite legalistic and have corresponding expectations towards partners, but Chinese broadly stress ethical and moral principles, collective responsibility, which may be beyond foreigners' grasp and lead to misinterpretations².

But the abundant and thousand years China's history matters the most. It is the cradle of this civilization's strategic thought, providing Chinese correlative

² Pye L. (1982), Chinese Commercial Negotiating Style, available at: <https://www.rand.org/pubs/reports/R2837.html>.

thinking with necessary analogs according to which the current situation can be compared and appropriate decisions are taken.

It should be noted: the strategic landscape is perceived by the Chinese as a single whole – good and evil, near and far, past and future – all are interrelated. Civilizational longevity taught Chinese that the most vital is not “good and evil”, but strategic survival by lucky accommodation to changing circumstances of external world, and further growth into harmony with it [Kissinger 2010].

This approach guides Chinese, who view history as a cyclical process of life and death, decay and reunification, rise and fall. As H. Kissinger notes, “China’s sense of time beats to a different rhythm of America’s; when an American is asked to date a historical event, he refers to a specific date on the calendar. When a Chinese describes an event, he places it within a dynasty”³. What was working then, still is actual today.

Thereby, it’s not a surprise that today’s China’s rulers, competing for global leadership, are inclined to implement ancient military stratagems in present Beijing’s grand strategy. For instance, Sun Zi’s Art of War stratagems or other cunningings from Seven Military Classics were widely used by various warlords during the Warring States period [Pillsbury 2016, 37–56].

Nowadays fast-changing global order with fierce great state competition amongst America, China, and other powerful countries dramatically resembles Warring States period’s savage Darwinian survival contest, named “combative coexistence”. At that time the biggest realms made coalitions to oust one another or bring down a hegemon with the only single purpose to establish hegemony by themselves. R. Kagan describes the new global environment as “overlapping spheres of interests and contested regions, which are the source of great-power conflicts”.

Grand Strategy clarification

What is Grand Strategy? Which type is Chinese Grand Strategy? Johns Hopkins professor Hal Brands argues that grand strategy definition is “one of the most slippery and widely abused terms in the foreign policy lexicon” [Gavin 2015]. The term’s incomprehensibility is intensified by the fact countries do not disclose their grand strategy publicly, so that we can only design the state’s grand strategy by country’s strategic actions analysis as well as further synthesis of coordinated **military**, **economic**, and **political** government’s statecraft.

These particular areas are picked out because of their grand strategy integration. American scholar B. Posen says “grand strategy is a collection of military, economic, and political means and ends with which a state attempts to achieve security”⁴. In one word, grand strategy is a theory that determines where and how states ought to develop and what they want to achieve as their strategic objectives through the lens of a country’s security and growth.

According to British diplomat E. Crowe to pursue grand strategy goals states must possess such approaches:

³ Kissinger H. (2001), *Does America Need a Foreign Policy?* New York : Simon & Schuster, 137.

⁴ Kirss A. (2018), *Does Grand Strategy Matter?* Strategic Studies Quarterly, Vol. 12, No. 4 (winter 2018), pp. 116–132

1) grand strategic concepts – *ends, ways, and means* (conceptualized views, ideas, and concerns about security threats as well as development patterns on how to deal with them);

2) grand strategic capabilities – coordinated national institutions statecraft, answering not only questions “*what*” should be done, but also “*when*” and “*why*”;

3) grand strategic conduct – consistent with country’s strategic concepts policy across military, economic and political domains [Doshi 2022, 24–33].

In China’s case, the sources of grand strategy description are made by, firstly, leaders’ speeches and program plans, authoritative texts, and documents; secondly, government compendiums, e.g. “White books”, “Blue books” (白皮书, 蓝皮书) and other institutions’ reports; thirdly, observation of combined state’s activities at military, economic and political levels as well as identification of what synchronized policy shifts were taken across these domains by the official documents’ strategic guidelines.

Thus, even though grand strategies are not openly published or formally documented, they profoundly influence the statecraft, when leaders make crucial state decisions about: a) country’s development; b) opposing enemies; c) resource allocation [Norton 2015]. Each state has a grand strategy, as E. Luttwak argues, “all states have a grand strategy; they know it or not” [Luttwak 2011, 409–418]. The point is whether the state realizes its grand strategy, systematically implements it, and aligns its institution’s performance towards strategic goals achievement or not.

In China’s case, the state does: Beijing formulates its grand strategy goals and transforms them into concrete understandable for implementers’ guidelines.

Particular country’s grand strategy, as a theory defining ‘how, why, and when’ the state should achieve its strategic goals, can be also identified through the patterns of international relations theories.

Concerning China, the nature of its grand strategy combined with deep Chinese historic strategic thought, philosophy (e.g. legalist school (法家)), Confucianism, and CCP Leninist-Marxist character influence, is estimated as realistic, but with unique Chinese features [Brands 2020]. But even if the type of Chinese Grand Strategy is realistic, it has a high level of adaptivity, economic dynamism, cultural appeal, meaning Beijing made conclusions from the Soviet Union collapse.

China, as a mature civilization, has experienced fierce domestic competition and fought for survival and prosperity for centuries during long up-and-down history; this made it a true realism practitioner. Moreover, modern international relations theory may refer current Chinese Grand Strategy to offensive realism domain, where states are deeply concerned with security scarcity, balancing on a verge of war. But Beijing is carrying out its grand strategy in a unique way, different from the Western, trying to avoid direct armed confrontation.

China, while implementing its Grand Strategy, prefers subtlety, indirect actions, and patient accumulation of relative advantages [Kissinger 2010, 43–56]. However, it, firstly, respects and employs power politics, according to which countries look for power optimization and security maximization; secondly, views states as central actors in international system, where states egoistically act in their narrow self-interests; thirdly, perceives international political system as anarchic,

where the current hierarchy (world order) is not fixed and can be reorganized⁵. For example, such China's approach is visible in international economy, which Beijing views as an arena for tough competition as well, where zero-sum logic prevails over positive-sum terms [Friedberg 2018].

BIBLIOGRAPHY

Brands H. Regime Realism and Chinese Grand Strategy. The American Enterprise Institute (AEI), 2020, available at: <https://www.aei.org/wp-content/uploads/2020/11/Regime-Realism-and-Chinese-Grand-Strategy.pdf> (accessed 26 February 2023).

Doshi R. The Long Game: China's Grand Strategy to Displace American Order (Bridging the Gap), Oxford University Press. 2022.

Friedberg A.L. Competing with China, Survival. *Global Politics and Strategy*, Volume 60, 2018. Issue 3, pp. 7–64.

Gavin F.J. U.S. Grand Strategy, the Nuclear Revolution, and Nonproliferation, Strategies of Inhibition, 2015, available at: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/004-ISEC_a_00205-Gavin.pdf (accessed 26 February 2023).

Ghandi R.K.S. Mao Tse-Tung: His Writings and Philosophy. *Naval War College Review*, 1965, Vol. 18. No. 2, Article 2.

Kissinger H. On China, Penguin Books. 2010.

La Barre W. Some Observations on Character Structure in the Orient. *Psychiatry, Interpersonal and Biological Processes*. 1946. Volume 9, Issue 3, pp. 215–237.

Luttwak E. The Grand Strategy of the Byzantine Empire. Belknap Press : An Imprint of Harvard University Press. 2011.

Metraux R. The Study of Culture at a Distance: A Prototype. American Anthropological Association, 1980, pp. 362–372.

Norton S. China's grand strategy, The University of Sydney, China Studies Center, 2015, pp. 1–13.

Pillsbury M. The Hundred-Year Marathon: China's Secret Strategy to Replace America as the Global Superpower, St. Martin's Griffin; Reprint edition. 2016.

Pye L. International Relations in Asia: Culture, Nation, and State, The Sigur Center for Asian Studies, 1998, available at: <https://www2.gwu.edu/~sigur/assets/docs/scap/SCAP1-Pye.pdf> (accessed 26 February 2023).

吴文成 (2022), 从科索沃战争到乌克兰危机: 北约东扩与俄罗斯的“战略觉醒”, 俄罗斯东欧中亚研究 2022 年第 3 期, pp. 1–25.

费孝通 (2018), 乡土中国, 北京时代华文书局.

REFERENCES

Brands H. (2020), Regime Realism and Chinese Grand Strategy, The American Enterprise Institute (AEI), available at: <https://www.aei.org/wp-content/uploads/2020/11/Regime-Realism-and-Chinese-Grand-Strategy.pdf> (accessed 26 February 2023) (In English).

Doshi R. (2022), The Long Game: China's Grand Strategy to Displace American Order (Bridging the Gap), Oxford University Press (In English).

⁵ Jyalita H. (2021), Defensive Realism's Perspective on Rising China's Behavior as A Status Quo State, Sentries, Vol. 2, No. 1, available at: <https://journal.unpar.ac.id/index.php/Sentries/issue/view/449>.

Friedberg A.L. (2018), *Competing with China, Survival, Global Politics and Strategy*, Volume 60, 2018. Issue 3, pp. 7–64 (In English).

Gavin F.J. (2015), *U.S. Grand Strategy, the Nuclear Revolution, and Nonproliferation, Strategies of Inhibition*, available at: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/004-ISEC_a_00205-Gavin.pdf (accessed 26 February 2023) (In English).

Ghandi R.K.S. (1965), *Mao Tse-Tung: His Writings and Philosophy*, *Naval War College Review*, Vol. 18. No. 2, Article 2 (In English).

Kissinger H. (2010), *On China*, Penguin Books (In English).

La Barre W. (1946), *Some Observations on Character Structure in the Orient, Psychiatry, Interpersonal and Biological Processes*. Volume 9, Issue 3, pp. 215–237 (In English).

Luttwak E. (2011), *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press (In English).

Metraux R. (1980), *The Study of Culture at a Distance: A Prototype*, *American Anthropological Association*, pp. 362–372 (In English).

Norton S. (2015), *China's grand strategy*, The University of Sydney, China Studies Center, pp. 1–13 (In English).

Pillsbury M. (2016), *The Hundred-Year Marathon: China's Secret Strategy to Replace America as the Global Superpower*, St. Martin's Griffin; Reprint edition (In English).

Pye L. (1998), *International Relations in Asia: Culture, Nation, and State*, The Sigur Center for Asian Studies, available at: <https://www2.gwu.edu/~sigur/assets/docs/scap/SCAP1-Pye.pdf> (accessed 26 February 2023) (In English).

Wu Wencheng (2022), “*Cong ke suowo zhanzheng dao wu ke lan wei ji: bei yue dong kuo yu e luo si de “zhan lue jiao xing”, e luo si dong ou zhong ya yan jiu 3 qi*”, pp. 1–25 (In Chinese).

Fei Xiaotong (2018), “*Xiang tu zhong guo*”, *bei jingshi dai hua wen shu* (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 28.02.2023

UDC 314.15(510)

DEMOGRAPHIC CRISIS IN CHINA: TRANSFORMATION OF HABITUAL PRACTICES

I. Knysh

Doctor of Philosophical Sciences, Professor
National Academy of Management
15, Ushynskoho str., Kyiv, 03151, Ukraine
knysh_sumy@ukr.net

The demographic situation in China is analyzed, its influence on the socio-economic stability of the state and transformation of habitual practices are clarified. It is noted that the result of Mao Zedong's "Great Leap Forward" policy, aimed at industrialization and cultural revolution, was famine of 1961, and therefore, a sharp decrease in the country's population. It is found that subsequent years of economic stabilization contributed to its significant increase, which in turn forced the government to introduce Ma Yinchu's program – "one family – one child" policy. Based on the scientific monitoring and analysis of Human Development Index and the Population Reference Bureau data from 1950 to 2100, it is noted that China demonstrates a directly proportional economic dependence. According to the data of the seventh national census, the dependence between the country's socio-economic development level and the demographic situation in it was traced. 5 models of the sex-age structure of the population were considered: "triangle", "umbrella", "helmet", "spindle", "hat". It is proved that until 1979 the demographic situation in the People's Republic of China was described by the umbrella model with a high level of growth, after the implementation of "one family – one child" policy – the helmet model. It is noted that this pattern is described by the formula 4:2:1, which characterizes the situation when the Chinese government should, on the one hand, stimulate the birth rate and seek to increase the population, and, on the other hand, provide for the older people's needs and create necessary prerequisites for transformation of habitual practices. The causes and consequences of the phenomena of "little emperor/princess", "heihaizi", the aging of the Chinese, suicides among the elderly (especially women), the epidemic of COVID-19, etc. are highlighted, that form the basis for a new system of economic relations called "silver economy" or "longevity economy".

Keywords: China, demographic factor, habitual practices, "one family – one child" policy, models of the sex-age structure of the population, formula 4:2:1, "little emperor/princess" phenomenon, "heihaizi", "silver economy", "longevity economy".

ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА В КИТАЇ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ГАБІТУАЛЬНИХ ПРАКТИК

І. В. Книш

Проаналізовано демографічну ситуацію в Китайській Народній Республіці (КНР), з'ясовано її вплив на соціально-економічну стабільність держави та трансформацію габітуальних практик. Зазначено, що наслідком політики «великого стрибка» Мао Цзедуна, спрямованої на індустріалізацію й культурну революцію, став голод 1961 року, а отже, різке зменшення чисельності населення країни. Констатовано, що подальші роки економічної стабілізації сприяли його значному збільшенню, що своєю чергою змусило уряд запровадити програму Ма Їньчу, яка отримала назву політики «одна сім'я – одна дитина». На підставі наукового моніторингу й аналізу показників Індексу людського розвитку (Human Development Index) та даних організації Population Reference Bureau з 1950 по 2010 роки зауважено, що Китай демонструє прямо пропорційну економічну залежність: темпи зростання валового внутрішнього продукту напряму залежать від темпів збільшення населення та приросту ВВП на душу населення. За даними сьомого загальнонаціонального перепису простежено залежність між рівнем соціально-економічного розвитку країни та демографічною ситуацією в ній. Розглянуто 5 моделей статеві-вікової структури населення: «трикутник», «парасоллю», «шолом», «дзигу», «капельюх». Доведено, що до 1979 року демографічну ситуацію в КНР описувала модель парасолі з високим рівнем зростання, після впровадження політики «одна сім'я – одна дитина» – модель шолома, що засвідчує демографічний спад: зниження народжуваності, зменшення чисельності населення загалом та його працездатної частки зокрема, збільшення відсотка літніх людей, що призводить до надмірного навантаження на пенсійну систему країни. Наголошено, що саме цю закономірність описує формула 4:2:1, яка характеризує ситуацію, коли уряд Китаю повинен, з одного боку, стимулювати народжуваність і домагатися збільшення чисельності населення, а з іншого – забезпечувати потреби людей старшого віку і створювати належні передумови для трансформування габітуальних практик. Висвітлено причини та наслідки феноменів «маленького імператора/принцеси», «хейхайцзи», старіння китайців, самогубств серед літніх людей (особливо жінок), епідемії COVID-19 та інших явищ, які становлять підґрунтя для формування нової системи економічних відносин за назвою «срібна економіка» або «економіка довголіття».

Ключові слова: Китай, демографічний чинник, габітуальні практики, політика «одна сім'я – одна дитина», моделі статеві-вікової структури населення, формула 4:2:1, феномен «маленького імператора/принцеси», «хейхайцзи», «срібна економіка», «економіка довголіття».

Постановка проблеми. Стабільна й керована демографічна ситуація – важлива передумова існування будь-якої держави, адже цей чинник безпосередньо впливає на темпи та пропорції суспільного розвитку. Політика «великого стрибка» Мао Цзедуна, спрямована на індустріалізацію й культурну революцію, зрештою призвела до голодомору 1961 року, який забрав життя 20 млн китайців. Згодом було впроваджено наступну політику: «одна сім'я – одна дитина», яка втілювалась у КНР впродовж 1979–2015 років. До її наслідків належали зменшення чисельності населення, що своєю чергою призвело до старіння населення (що особливо яскраво проявилось у 2015 році), пожвавлення злочинного бізнесу, насамперед проституції та наркоманії серед

«хейхайцзи», зростання кількості суїцидів. Зусилля влади, спрямовані на стабілізацію ситуації, а саме зняття обмежень на народження дітей (із 2015 року – двох, а з 2021-го – трьох), грошова допомога батькам новонароджених тощо, досі не дали бажаних результатів. Освічені жінки відмовляються не те що народжувати дітей, а навіть не бажають укладати шлюб через розчарування в батьківських якостях потенційних чоловіків. Влада вдається й до інших заходів із покращення демографічної ситуації, пом'якшуючи імміграційні закони, реструктуризуючи китайські трудові ресурси тощо.

Отже, впроваджені китайським урядом масштабні програми поставили тамтешню сім'ю у складні умови, за яких їй доведеться адаптуватися до нових умов життя й габітуальних практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На увагу заслуговують праці Дж. Ансон, Ч. Бао, Дж. Ван, А. Гран, Му Гуанцзун, З. Зонг, С. Крінг, М. Куженко, Г. Пенг, Дж. Сарага, С. Стабіас, О. Степанової, В. Федін, Л. Чен, Чен Цінсін, Се Юнсін, присвячені ґрунтовному дослідженню габітуальних практик і пошуку інструментів підвищення життєвого рівня населення та продуктивності праці. Ці дослідники визнають, що політика «одна сім'я – одна дитина» поставила китайську сім'ю перед новими потужними викликами. Статистичні дані Відділу народонаселення Департаменту з економічних і соціальних питань ООН, аналітичні матеріали Міністерства людських ресурсів і соціального забезпечення Китаю, наукові звіти Population Reference Bureau стали аналітичним та інформаційним підґрунтям нашого дослідження.

Актуальність дослідження пов'язана з потребою доведення необхідності трансформування й адаптування механізмів функціонування економіки КНР до світових демографічних і соціально-економічних тенденцій; визначення перспектив покращення демографічних показників на підставі фіскальної політики держави для забезпечення суспільної згуртованості та соціальної рівності китайського народу.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати причини та наслідки політики китайської влади щодо впливу на демографічну ситуацію й оцінити її вплив на соціально-економічну стабільність держави;

2) із залученням моделей статево-вікової структури населення та аналітичних прогнозів засвідчити, що у 2022 році демографічну ситуацію в Китаї описував *шолом*, основу якого становлять люди працездатного віку (69,73%), а до 2050 року буде застосовна модель *капельюх*, де значну частку становитимуть особи похилого віку (26,07%);

3) з'ясувати особливості політики «одна сім'я – одна дитина» й навести спричинені нею габітуальні практики;

4) висвітлити дії китайської влади, спрямовані на стабілізацію демографічної ситуації, визначити їхні позитивні та негативні аспекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Демографічні проблеми були актуальними ще з часів виникнення державності як такої. Не минули вони й Китаю. Політика «великого стрибка» **Мао Цзедуна** (кит. 毛泽东, 1893–1976) під гаслами індустріалізації та культурної революції призвела до голоду 1961 року і значних людських втрат. Подальша стабілізація економіки сприяла значному зростанню населення Китаю, що спричинило неабияке

занепокоєння його комуністичних лідерів. Втрата контролю над чисельністю населення могла призвести до катастрофічних наслідків. З огляду на це уряд КНР, намагаючись розв'язати демографічну кризу, змушений був запровадити дієву стратегію розвитку країни, яка б поступово сповільнила зростання населення відповідно до реалій економічного розвитку. Тоді б держава змогла вдосконалити систему охорони здоров'я та освіти, а отже, й покращити рівень життя китайців. Уряд спромігся запровадити суворі заходи контролю за народжуваністю на підставі програми **Ма Їньчу** (кит. 馬寅初, 1882–1982) – китайського економіста, демографа, громадського й політичного діяча, провідного ідеолога політики «одна сім'я – одна дитина».

Спершу Ма Їньчу мав виголосити доповідь на 2-й сесії ВРНП у 1955 році, але вона не збігалася з офіційними установками й отримала суперечливі відгуки під час обговорення на рівні провінції, що дало вченому підстави вважати оприлюднення своєї доктрини передчасним. Із середини 1956 року в КНР стартувала перша загальнодержавна кампанія із планування народжуваності, що мала на меті активізувати дискусію щодо демографічних проблем під гаслом «Нехай змагаються всі вчені». Завдяки цьому Ма Їньчу вдруге отримав нагоду публічно викласти свої погляди. 25 і 27 квітня він виступив у Пекіні з лекцією «Народонаселення Китаю і його зв'язок із розвитком продуктивних сил», а 3 липня на 4-й сесії ВРНП проголосив «нову теорію народонаселення». Відразу ж після публікації 5 липня 1957 року в офіційному виданні «Женьмінъ жибао» (кит. 人民日报, «Народна газета») розпочалось її бурхливе наукове обговорення.

У лютому 1958 року Ма Їньчу опублікував збірку статей «Мої економічні теорії, філософські погляди і політична платформа», де обґрунтував теорію економічної рівноваги та загальний закон пропорційного розвитку народонаселення. Проте його ідеї суперечили теорії «великого стрибка» в комунізм, офіційно схваленої в травні 1958 року на 2-й сесії VIII з'їзду Комуністичної партії Китаю, через що вчений зазнав критики та мобінгу в наукових колах. Крах політики «великого стрибка» призвів до того, що 26 березня 1960 року Ма Їньчу було звільнено з усіх посад і репресовано. У вересні 1979 року, після проголошення курсу на економічні реформи, вченого було реабілітовано, а його «нову теорію народонаселення» реанімовано й адаптовано з огляду на необхідність забезпечити теоретичне підґрунтя нової демографічної політики одnodітної сім'ї. Так ідеї Ма Їньчу, обнародовані в 1955 році, втілились у життя лише у 1979-му.

Політика «одна сім'я – одна дитина», що спиралася на **теорію народонаселення (сінъ женькоу лунь)**, передбачала:

- розв'язання протиріччя між споживанням і накопиченням, пошук шляхів підвищення продуктивності праці та життєвого рівня населення;
- у матеріальному виробництві – накопичення капіталу завдяки розвитку легкої промисловості (швидке відшкодування витрачених коштів) і сільського господарства (вирощування технічних культур);
- у соціальній сфері – обмеження чисельності та підвищення якості життя населення (у 1970-х роках китайцям загрожували перенаселення й голод, а на одну жінку припадало у середньому шестеро дітей).

Для стримування приросту населення влада Китаю була змушена вдатися до низки рішучих заходів: провела перепис населення («статистика людського життя»); включила показник приросту населення до п'ятирічних

планів економічного розвитку Китаю; підвищила шлюбний вік (до 23 років для жінок і 25 – для чоловіків); запровадила матеріальне стимулювання народжуваності за принципом «премія за другу, прогресивний податок на третю і наступну дитину». У 1979 році ханьцям (етнос Китаю), які мешкали в містах, було заборонено мати більше однієї дитини, а селяни отримали дозвіл народити другу дитину за умови, якщо першою була дівчинка. Представникам нацменшин можна було мати двох-трьох дітей. Натомість порушникам загрожували величезні штрафи, позбавлення роботи й у деяких випадках примусове переривання вагітності. Але, попри заборони, новонароджених дівчаток було позбавлено реєстраційних документів, а отже, всіх прав і доступу до соціальних послуг. Таких дівчат – «хейхайцзи» – налічується майже 13 млн осіб. Вони змушені виїздити до інших країн і працювати там у підпільних цехах або долучатися до злочинного бізнесу (проституції, поширення наркотиків тощо).

Зазначені заходи китайського уряду призвели до наслідків, поданих на рис. 1: катастрофічного браку робочої сили; стрімкого старіння населення; зниження коефіцієнта народжуваності на тлі показників відтворення населення.

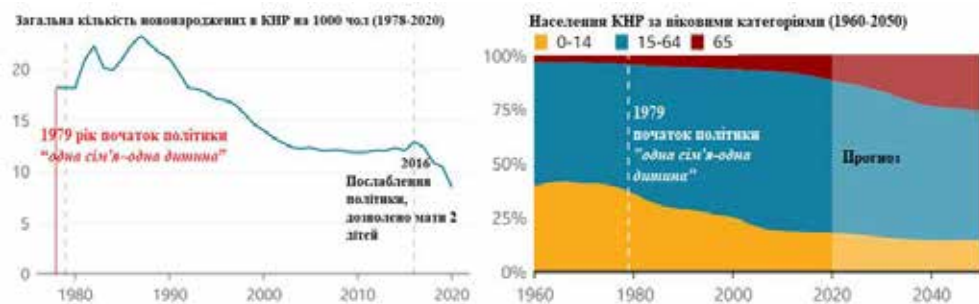

Рис. 1. Рівень народжуваності в КНР (1960–2040 роки)

Степанова 2018, 114–119, цит. за: Чалюк, Довганик 2022, 72–82

Така сама ситуація склалась у країнах Східної Азії з високим рівнем доходу – Японії, Південній Кореї, Гонконгу, Макао, Тайвані [“The 2021 World Population Data Sheet”, цит. за: Чалюк, Довганик 2022, 72–82].

Стан економіки визначається відповідним рівнем соціального забезпечення, що безпосередньо залежить від (ре)продуктивної діяльності людини. Для того, щоб збалансувати виробництво і споживання, необхідно підтримувати певний рівень соціально-економічного забезпечення населення, тобто *розвинені країни* з низькими показниками щільності й відсотком працездатного населення потребують дієвих механізмів стимулювання зростання чисельності населення, щоб не поступатися за рівнем економічного розвитку, натомість *слаборозвиненим країнам* із високими щільністю населення й відсотком працездатних громадян загрожують негативні наслідки такої політики, які згодом згубно позначаються на економіці [Ху 1984, 1–4]. Якщо населення зростатиме занадто швидко, то держава стикатиметься із соціально-економічними проблемами (надлишком робочої сили, безробіттям, дефіцитом комунального

житла, збільшенням попиту на послуги закладів освіти й установ охорони здоров'я, браком орної землі, техногенним навантаженням на природу, екологічним дисбалансом тощо) [Anson 1991, 433–446].

На підставі даних рейтингу Індексу людського розвитку (Human Development Index, HDI) і показників динаміки чисельності населення з 1950 по 2100 роки в Китаї простежуємо **прямо пропорційну економічну залежність**: *темпи зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) наряду залежать від темпів зростання населення й приросту ВВП на душу населення* [“Human Development Index”, “Population Pyramids of the World from 1950 to 2100”].

Оскільки обсяги виробництва пов'язані не лише з основним капіталом або технологічним розвитком, але й із людським капіталом, стає очевидним, що модель економічного зростання країни має орієнтуватися на демографію як провідний показник. Зростання народжуваності має сприяти приросту робочої сили; зростанню споживання; забезпеченню високого рівня виробництва товарів і послуг; збільшенню непрямих податків, що своєю чергою компенсує витрати на стимулювання народжуваності [«Ненароджене економічне зростання. Оптимальна модель підтримки народжуваності для України»].

Важливо простежити залежність між рівнем соціально-економічного розвитку країни та демографічною ситуацією в ній. Виокремлюють п'ять основних моделей статеві-вікової структури населення (рис. 2):

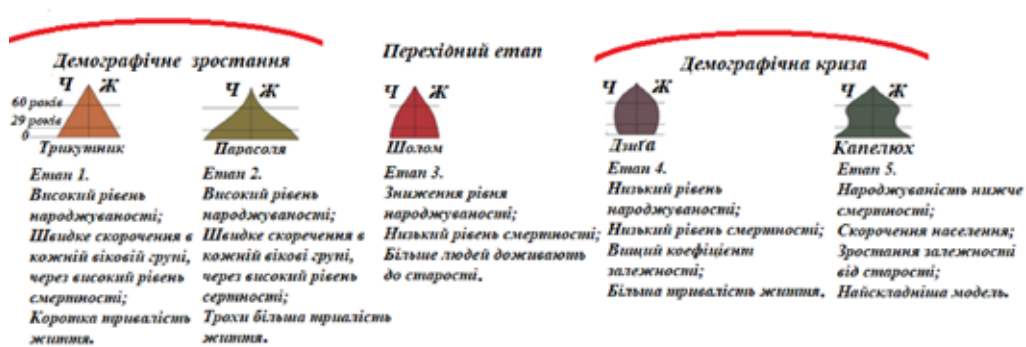

Рис. 2. Моделі статеві-вікової структури населення

Saroha 2018, 59–69, цит. за: Чалюк, Довганик 2022, 72–82

1) модель «трикутник» описує ситуацію в країнах, які впровадили політику підтримання народжуваності, імміграції молоді працездатного віку; виплату пенсій за віком; забезпечили соціальну допомогу громадянам (Бельгія, Люксембург, Нідерланди);

2) модель «парасоля» стосується країн, де триває значне демографічне зростання (більшість населення становлять діти) – на тлі високої дитячої смертності, нижчої за середню тривалість життя, ранніх шлюбів (Індія, Китай);

3) модель «трикутник і парасоля» характерна для країн, де збільшення чисельності населення пов'язане з високою народжуваністю, великою часткою дітей і малою – літніх людей, короткою тривалістю життя;

4) модель «шолом» передбачає незначну народжуваність; стабільно однакову чисельність дітей і людей працездатного віку; одруження після 30 років

(народження першої дитини відкладається, що не сприяє багатодітності) (Австрія, Велика Британія, Німеччина);

5) модель «*дзига*» застосовна до країн, які впродовж тривалого часу переживають значну демографічну кризу: чисельність новонароджених скорочується, а частка бездітних сімей і самотніх людей зростає (Норвегія, Швейцарія, Швеція);

6) модель «*шолом і дзига*» властива розвиненим країнам із першим типом відтворення: зниження народжуваності, мала частка дітей, велика – літніх людей, висока очікувана тривалість життя, старіння населення;

7) модель «*капелюх*», як-от у Австралії, Новій Зеландії, США, де після тривалої соціально-економічної стабільності почала різко зростати народжуваність (*baby boom*). Про демографічну кризу йтиметься тоді, коли ці люди досягнуть похилого віку й почнеться старіння населення.

Проаналізуємо наведений матеріал і дані відділу народонаселення Департаменту з економічних і соціальних питань ООН, на підставі яких визначимо динаміку змін у структурі населення Китаю (рис. 3).

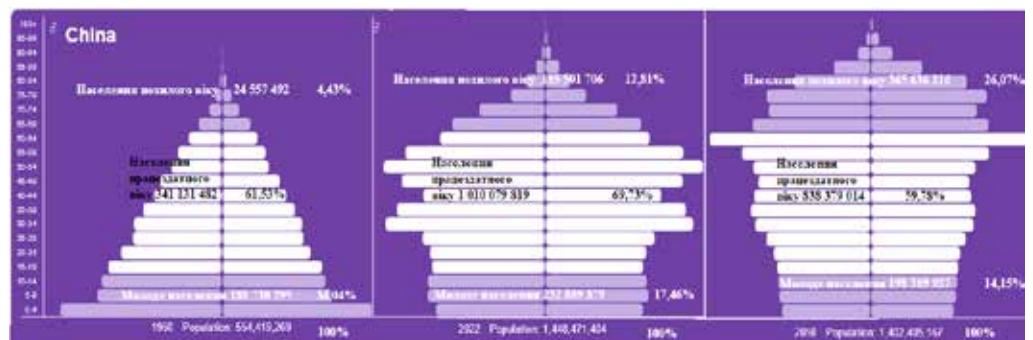

Рис. 3. Динаміка зміни структури населення КНР у 1950, 2022 і 2050 роках

“China Population (live)”, цит. за: Чалюк, Довганик 2022, 72–82

Статистика 1950 року засвідчує чітко виражену модель *парасолі*, коли більшість населення становлять діти (34,04%). У 2022 році тенденція змінюється, і схематично структура населення Китаю вже нагадує *шолом*, основу якого становлять люди працездатного віку (69,73%). За прогнозами аналітиків, до 2050 року структура населення країни нагадуватиме *капелюх* зі значною часткою людей похилого віку (26,07%), натомість відсоток новонароджених знизиться (14,15%). Основне економічне навантаження ляже на плечі працездатного населення, що суттєво скоротиться (59,78%), особливо через подальші пандемії коронавірусів.

Населення Китаю стрімко зростало впродовж 1949–1982 років, досягнувши показника 1 008 170 000 осіб, чому сприяли: високий рівень народжуваності в поєднанні з низькою смертністю; патріархальний тип сімейних взаємин; хибна державна політика, спрямована на створення суспільства виробників (а не споживачів) товарів і послуг. Зростання населення КНР у геометричній прогресії призвело до гальмування економічного розвитку, адже влада країни не змогла забезпечити працездатне населення достатньою кількістю робочих

місць, що призвело до зростання конкуренції, безробіття, скорочення площі орних земель із 3 до 1,5 млн га за період із 1949 по 2020 роки, санітарно-гігієнічних проблем, що зумовили потужний спалах COVID-19 у 2019 році, тощо.

За підсумками сьомого загальнонаціонального перепису, в 2020 році чисельність населення Китаю становила 1,41 млрд осіб, що на 5,38 % більше, ніж за даними попереднього перепису 2010 року, проте менше, ніж за 2000–2010 роки (0,58 %). У 2020 році в КНР народилося 12 млн осіб, що на третину менше порівняно з 2016-м.

Дисбаланс щодо вікового й гендерного розподілу населення, що призводить до додаткових витрат держбюджету на пенсії, соціальне страхування й медичні послуги, очевидний. З огляду на це китайські аналітики вивели *формулу 4:2:1*, що описує співвідношення поколінь у сучасній китайській сім'ї, яка складається із чотирьох бабусь і дідусів, двох батьків, які працюють, й однієї дитини (рис. 4).

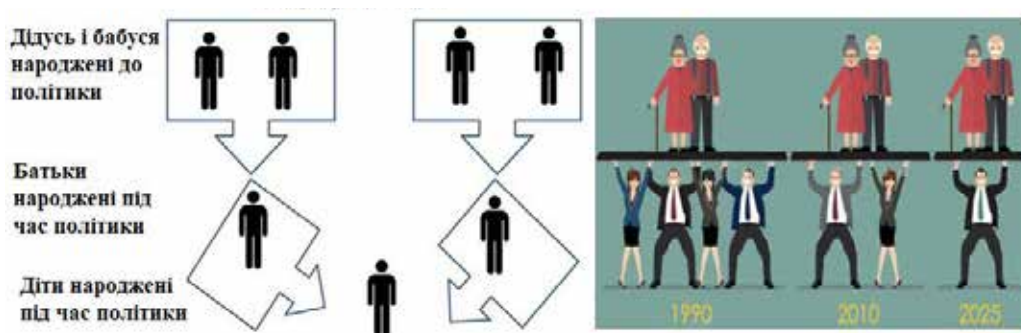

Рис. 4. Формула 4:2:1

Wang, Bao, Cao, Kring 2016

Очільник статистичного відомства Нін Цзічже наголошує, що зниження народжуваності є закономірним результатом соціально-економічного розвитку Китаю. Зростають рівень освіти, доходи та пенсії, а отже, починають змінюватися пріоритети людей, які роблять ставку на кар'єру замість народження й виховання дітей, які б могли утримувати їх у старості. Це провокує велику соціальну проблему: людей пенсійного віку щороку більше, й доходів працездатних для їх утримання вже бракує. *Соціально-економічна тенденція* така: в 1990 році *чотверо* громадян, які працювали, утримували двох пенсіонерів, у 2010 році *двоє* працездатних утримували двох літніх осіб, а у 2025 році *одному* працівникові доведеться утримувати двох людей на заслуженому відпочинку.

Про це свідчить і статистика. Наприкінці 2011 року 9,1 % населення материкової частини Китаю (123 млн) становили люди віком від 65 років і старші. З 2000 року старіння населення почало прискорюватися [Peng, Wenkai, Zhong 2021]. За прогнозами ООН, частка літніх людей перевищить 15 % (200 млн) у 2025 році, 20 % (300 млн) у 2035 році, 25 % (330 млн) у 2050 році, 100 млн осіб досягнуть віку понад 80 років (рис. 5).

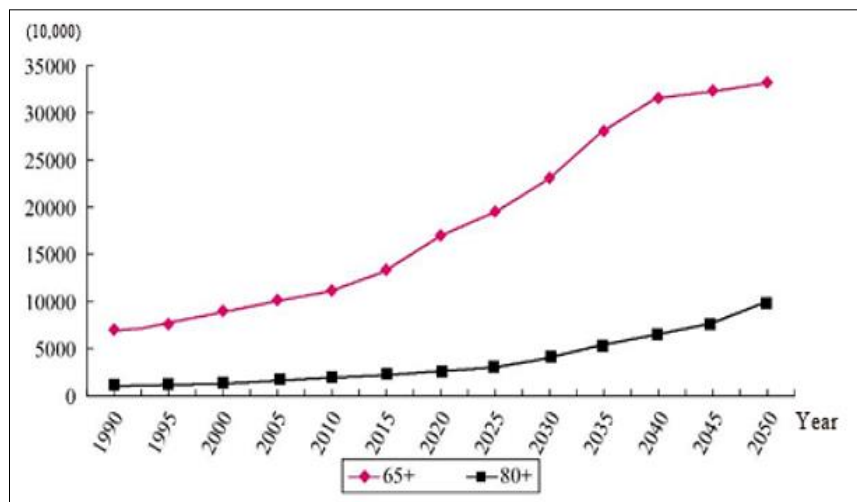

Рис. 5. Зростання частки населення КНР віком від 65 років і старших

Feng

Отже, чисельність непрацездатних осіб похилого віку перевищить чисельність зайнятих у чотири рази. Вочевидь, система соціального пенсійного забезпечення й медичного страхування не зможе вповні задовольнити потреби стількох пенсіонерів [Wang, Bao, Cao, Kring 2016].

До того ж перед китайським суспільством постає ще один виклик, породжений так званним **феноменом «маленького імператора/принцеси»**. Це явище поширене переважно в міському середовищі, особливо в тих сім'ях, де батьки замолоду були не надто успішними. Намагаючись компенсувати власну нералізованість, вони доволі жорстко «звужують межі» дітей, змушуючи їх ревно навчатися й досягати визначних результатів. Навчання починається ще до народження, коли вагітні приладжують на живіт навушники й умикають записи англійською або китайською мовами. У 10 років діти вже знають англійську, читають тексти з традиційними китайськими ієрогліфами, захоплюються технологічними новинками й модою, прагнуть лідерства.

Попри певні досягнення, маленькі імператори та принцеси хибують на численні негативні якості: низький емоційний інтелект, нездатність до самоконтролю, невміння (через небажання) розв'язувати власні проблеми, передусім побутові. Вони егоцентричні, байдужі, корисливі, конфліктні, схильні до маніпулювання; не здатні логічно мислити; страждають на цілу низку психічних і психологічних розладів: нарцисичну поведінку, істеричний тип психіки, затримку емоційного і соціального розвитку тощо; висувають завищені вимоги до оточуючих; випробовують емоції на межі; мають обтяжене майбутнє, оскільки від їхнього життєвого успіху має залежати подальший добробут усієї сім'ї.

Щоб оцінити масштаб цієї проблеми, вчені провели дослідження в Гонконгу. Вони опитали 650 батьків, які мають дітей віком від 5 до 16 років, і з'ясували таке: 70 % дітей не в змозі впоратися з хатньою роботою; стільки ж не можуть зібрати шкільний портфель; 50 % не вміють чистити зуби, приймати душ і розігрівати їжу; 15 % 5–8-річних дітей не можуть сходити до вбиральні

без маминої чи татової допомоги. Попри це, 80 % опитаних батьків вважають, що все гаразд і в їхніх дітей немає жодних проблем, а 60 % упевнені, що навички самообслуговування їхніх нащадків відповідають віковій нормі [«В мире выросло целое поколение «маленьких императоров» – детей, которые выют из родителей верёвки»].

Зараз у КНР мешкає 1,41 млрд людей. Чисельність населення країни досягне піку в 2029 році, коли становитиме 1,442 млрд, після чого передбачається його зменшення [Feng].

З метою покращення ситуації китайська влада була змушена відмовитися від політики «одна сім'я – одна дитина», з 1 січня 2015 року скасувавши заборону на народження другої дитини. Згодом було зафіксовано рекордну за останні 20 років чисельність новонароджених – 17,8 млн. Однак, згідно з опитуванням, проведеним у 2015 році, 60 % сімей не планують народжувати другу дитину через фінансові труднощі [Chen, Grant, Mourshed 2013].

Виконавчий директор Міністерства людських ресурсів і соціального забезпечення Сунь Іцунь зазначає, що в країні посилюється занепокоєння людей середнього й похилого віку через недостатню соціальну підтримку. Британська організація охорони здоров'я (British Healthcare Organization, Вупа) опитала 12 262 осіб у 12 країнах щодо їхнього ставлення до старіння і з'ясувала, що майже третина китайських респондентів відчувають депресію, коли замислюються про майбутнє. Це пояснює, чому останнім часом зростає показник самогубств серед літніх містян. За інформацією Цзін Цзюня, професора соціології Університету Цінхуа, впродовж 2002–2008 років щорічний рівень самогубств у середовищі людей 70–74-річного віку зріс до 33 випадків на кожні 100 000 осіб порівняно із 13 випадками у 1990-х. Ще більше самогубств скоюється у сільській місцевості. Дослідження, проведені Університетом науки і техніки Хуачжун у провінції Хубей, засвідчили, що в деяких селах причиною самогубств осіб похилого віку ставала втрата робочого місця, а отже, засобів до існування. За даними Китайського національного комітету з питань старіння, чисельність людей віком 60 років і старших становила 185 млн, тобто майже 13 % населення.

Експерти стверджують, що нагальним завданням китайського уряду є покращення системи соціального забезпечення. Влада пропагує створення спеціальних закладів догляду за людьми похилого віку, «гарячі» лінії швидкої допомоги та професійні консультації лікарів. Чимало забудовників започатковують проекти, що мають на меті задоволення потреб сімей 4:2:1. У Шанхаї, де понад 20 % населення становлять літні люди, можуть відтермінувати виплату пенсії на п'ять років і продовжити роботу після досягнення обов'язкового пенсійного віку. Цей крок, запроваджений міським управлінням кадрів, спрямований на усунення дефіциту фонду соціального страхування.

У 2019 році рівень народжуваності склав 10,48 дитини на 1 тисячу населення. У 2021 році у зв'язку з його старінням влада Китаю була змушена дозволити мати трьох дітей. Рішення, прийняте на засіданні Політбюро ЦК КПК, було покликане покращити демографічну ситуацію в країні. Водночас було ухвалено й пакет заходів зі стимулювання народжуваності.

Аналітики Світового банку й Міжнародної організації праці припускають, що в найближчі 10–40 років усі розвинені країни стикнуться з проблемою

старіння населення через скорочення народжуваності та збільшення тривалості життя. Цей процес чинитиме тиск на їхній довготерміновий економічний розвиток і негативно позначиться на зростанні структурної продуктивності економіки.

Натомість влада Китаю націлена на збалансовану «срібну економіку» [Куженко, Федін, Стабіас 2021, 227–235]. Ця сфера, що є ресурсом інклюзивного розвитку китайської економіки, охоплює виробництво й надання послуг, орієнтовані на забезпечення потреб населення старшого віку завдяки використанню їхнього потенціалу, що сприятиме економічному зростанню країни та підвищенню рівня інклюзивного розвитку економіки.

Ще однією проблемою, тісно пов'язаною з демографічною, є вимушена **реструктуризація китайських трудових ресурсів**. Китайці з вищою освітою прагнуть отримати привілейованіше робоче місце, ніж за станком або на конвеєрі. Зі зменшенням чисельності робочої сили керівництво змушене підвищувати зарплатню робітникам заводів і фабрик, що призводить до зростання собівартості продукції. У Китаї працюють великі міжнародні бренди на кшталт IBM, Apple, Mercedes-Benz, Adidas тощо, представникам яких незабаром доведеться або згорнути своє тамтешнє виробництво через зменшення чисельності персоналу, або перевести його в автоматизований/роботизований режим.

Керівництво Китаю теж змушене переміщати низькокваліфіковане виробництво в країни Азії, вдаватися до модернізації промисловості завдяки автоматизації та роботизації, пом'якшувати імміграційні правила, прагнучи до збільшення чисельності працездатного населення. Але, попри вжиті заходи, жодних вагомих позитивних результатів у демографічній сфері досягти досі не вдалося.

До решти негараздів додалася й пандемія COVID-19, яка забрала життя майже 60 000 людей (станом на 14 січня 2023 року відтоді, як країна відмовилася від політики нульового COVID на тлі масових протестів).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наслідком політики «великого стрибка» Мао Цзедуна, спрямованої на індустріалізацію й культурну революцію, став голод 1961 року, який призвів до зменшення населення Китаю на 20 млн осіб. Подальші роки економічної стабілізації сприяли значному зростанню населення, що змусило уряд у вересні 1979 року запровадити запропоновану Ма Їньчу політику «одна сім'я – одна дитина», що ґрунтувалася на *теорії народонаселення (сінь женькоу лунь)*. Ця програма передбачала врегулювання протиріччя між споживанням і накопиченням, пошук шляхів підвищення життєвого рівня населення й зростання продуктивності праці; накопичення капіталу завдяки розвитку легкої промисловості та сільського господарства; обмеження чисельності населення й підвищення рівня його життя.

Під час утілення політики «одна сім'я – одна дитина» влада Китаю провела перепис населення; включила показник приросту населення до п'ятирічних планів економічного розвитку; підвищила шлюбний вік; запровадила матеріальне стимулювання народжуваності. Ці заходи породили низку специфічних габітуальних практик, як-от:

- офіційно незареєстровані дівчатка «хейхайцзи», які не мають жодних прав і доступу до соціальних послуг, через що змушені емігрувати або долучатися до злочинного бізнесу;

– покоління «маленьких імператорів/принцес», які, попри свої позитивні якості, засвідчують цілу низку психічних і психологічних розладів, страждають на затримку емоційного і соціального розвитку тощо.

На підставі наукового моніторингу й аналізу показників Індексу людського розвитку (Human Development Index) та даних організації Population Reference Bureau з 1950 по 2010 роки зауважено, що Китай демонструє прямо пропорційну економічну залежність: темпи зростання ВВП на пряму залежать від темпів збільшення населення та приросту ВВП на душу населення. За підсумками сьомого загальнонаціонального перепису населення Китаю засвідчено залежність між рівнем соціально-економічного розвитку країни та демографічною ситуацією в ній. Із залученням моделей статево-вікової структури населення було доведено, що до 1979 року демографічну ситуацію в КНР описувала модель **парасолі** з високим рівнем демографічного зростання, після впровадження **політики «одна сім'я – одна дитина»** – модель **шолома** з усіма ознаками демографічного спаду: зменшенням чисельності населення, зниженням народжуваності, чисельності працездатного населення та збільшенням частки літніх людей, що призводить до перевантаження пенсійної системи країни. Таку закономірність, на наше переконання, щонайкраще описує **формула 4:2:1**, що підтверджують і дані відділу народонаселення ООН, який засвідчує зашвидке скорочення чисельності осіб працездатного віку, що призводить до надмірного навантаження на економіку і суспільство.

Політика «одна сім'я – одна дитина» була покликана подолати бідність у найпроблемніших районах Китаю, проте натомість призвела до катастрофічних демографічних наслідків: зниження народжуваності; зростання показників суїциду (особливо серед жінок); появи «хейхайцзи» й феномену «маленького імператора/принцеси»; старіння нації; браку робочої сили; небажання високоосвічених жінок народжувати тощо. Заходи китайського керівництва на кшталт дозволу мати 2–3 дітей, реструктуризації трудових ресурсів, пом'якшення міграційної політики тощо поки що не дають бажаних результатів. До скорочення населення Китаю також спричинилася пандемія COVID-19 тощо.

Нині наявні суттєві проблеми щодо захисту молодого працездатного населення. Молодь часто отримує нижчу заробітну платню, має довший робочий день, потерпає від шкідливих або небезпечних умов праці, недостатніх гарантій зайнятості та соціального захисту. Влада КНР зобов'язана переглянути трудове законодавство, щоб виявити прогалини в нормативно-правових актах, а також надати рекомендації щодо зміни політики соціального забезпечення робітників. Крім того, потрібно встановити та підтримувати системний зв'язок між освітньою галуззю й виробництвом, прогнозувати попит на робочу силу, щоб заклади освіти могли своєчасно й адекватно реагувати на потреби ринку праці. Уряд КНР повинен, з одного боку, стимулювати зростання чисельності населення, а з іншого – забезпечувати потреби людей старшого віку і створювати передумови для трансформування габітуальних практик.

Отже, демографічний складник із виробленими попередньою політикою «одна сім'я – одна дитина» габітуальними практиками закладають підвалини для формування нової системи економічних відносин за назвою *«економіка довголіття»*. Досвід Китаю, на нашу думку, має бути врахований іншими державами, перед якими постала (або найближчим часом постане) гостра

необхідність трансформувати механізми функціонування економіки на різних ієрархічних рівнях; адаптувати їх до провідних демографічних і соціально-економічних тенденцій розвитку, зумовлених збільшенням тривалості життя та старінням населення; визначити перспективи економічного зростання й фінансової політики для забезпечення суспільної згуртованості та соціальної рівності.

ЛІТЕРАТУРА

В мире выросло целое поколение «маленьких императоров» – детей, которые выют из родителей верёвки, available at: <https://adme.media/svoboda-kultura/v-mire-vyuglo-pokolenie-malenkih-imperatorov-kotorye-krutyat-svoimi-roditelyami-kak-hotyat-2262565/> (дата звернення: 23.02.2023).

Куженко М., Федин В., Стабіас С. Срібна економіка: соціальні аспекти та сталій розвиток. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17 (2). С. 227–235.

Ненароджене економічне зростання. Оптимальна модель підтримки народжуваності для України. *Український інститут майбутнього*. 09.03.2021, available at: <https://uifuture.org/publications/dopovid-nenarodzhene-ekonomichne-zrostannya/> (дата звернення: 23.02.2023).

Степанова О.В. Економіка довголіття та нові проєкції економічного розвитку КНР. *Україна – Китай*. 2018. № 13. С. 114–119.

Чалюк Ю.О., Довганик Н.М. Вплив демографічного фактора на соціально-економічну стабільність Китаю. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Економічні науки»*: наукове фахове видання. 2022. № 7 (63). С. 72–82, available at: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16651588654237.pdf> (дата звернення: 23.02.2023).

Anson J. Demographic indices as social indicators. *Environment and Planning*. 1991. Vol. 23. P. 433–446.

Chen L.-K., Grant A., Mourshed M. The \$250 billion question: Can China close the skills gap? *McKinsey & Company*. June 1, 2013, available at: <https://www.mckinsey.com/industries/public-and-social-sector/our-insights/the-250-billion-question-can-china-close-the-skills-gap> (дата звернення: 23.02.2023).

China Population (live). *Worldometers*, available at: <https://www.worldometers.info/world-population/china-population/> (дата звернення: 23.02.2023).

Feng W. The silver and white economy: the Chinese demographic challenge, available at: <https://www.oecd.org/employment/leed/oecd-china-report-final.pdf> (дата звернення: 23.02.2023).

Human Development Index, available at: <https://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking> (дата звернення: 23.02.2023).

Peng G., Wenkai S., Zhong Z. Employment Structures in China from 1990 to 2015: Demographic and Technological Change. *IZA – Institute of Labor Economics. Discussion Paper Series*. No. 14141. February 2021, available at: <https://ftp.iza.org/dp14141.pdf> (дата звернення: 23.02.2023).

Population Pyramids of the World from 1950 to 2100, available at: <https://www.populationpyramid.net/> (дата звернення: 23.02.2023).

Saroha J. Types and Significance of Population pyramids. *Worldwide Journal of Multidisciplinary Research and Development*. 2018. Vol. 4 (4). P. 59–69.

The 2021 World Population Data Sheet, available at: <https://interactives.prb.org/2021-wpds/> (дата звернення: 23.02.2023).

Wang J., Bao C., Cao J., Kring S. Jobs and skills for youth: review of policies for youth employment of China. Geneva : International Labour Office, 2016. 74 p., available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_502338.pdf (дата звернення: 23.02.2023).

Xu D. On the relationship between population and economic development. Celebrating the 35th anniversary of the founding of the People's Republic of China. *Renkou Yanjiu*. 1984. Sep 29 (5). P. 1–4.

REFERENCES

V mire vyroslo tseloye pokoleniye «malen'kikh imperatorov» – detey, kotoryye v'yut iz roditeley verovki, available at: <https://adme.media/svoboda-kultura/v-mire-vyroslo-pokolenie-malenkih-imperatorov-kotorye-krutyat-svoimi-roditelyami-kak-hotyat-2262565/> (In Russian).

Kuzhenko M., Fedyn V., Stabias S. (2021), “Sribna ekonomika: sotsial'ni aspekty ta stalyy rozvytok”, *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, Issue 17 (2), pp. 227–235 (In Ukrainian).

“Nenarodzhene ekonomichne zrostannya. Optymal'na model' pidtrymky narodzhuvanosti dlya Ukrayiny”, *Ukrayins'kyi instytut maybutn'oho*, available at: <https://uifuture.org/publications/dopovid-nenarodzhene-ekonomichne-zrostannya/> (In Ukrainian).

Stepanova O.V. (2018), “Ekonomika dovholittya ta novi proektsiyi ekonomichnoho rozvytku KNR”, *Ukrayina – Kytay*, No. 13, pp. 114–119.

Chalyuk Yu.O., Dovhanyk N.M. (2022), “Vplyv demografichnoho faktor na sotsial'no-ekonomichnu stabil'nist' Kytayu”, *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal “Internauka”. Seriya: “Ekonomichni nauky”*, No. 7 (63), pp. 72–82, available at: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16651588654237.pdf> (In Ukrainian).

Anson J. (1991), “Demographic indices as social indicators”, *Environment and Planning*, Vol. 23, pp. 433–446.

Chen L.-K., Grant A., Mourshed M. (2013), “The \$250 billion question: Can China close the skills gap?”, McKinsey & Company, June 1, available at: <https://www.mckinsey.com/industries/public-and-social-sector/our-insights/the-250-billion-question-can-china-close-the-skills-gap>.

“China Population (live)”, *Worldometers*, available at: <https://www.worldometers.info/world-population/china-population/>.

Feng W. “The silver and white economy: the Chinese demographic challenge”, available at: <https://www.oecd.org/employment/leed/oecd-china-report-final.pdf>.

“Human Development Index”, available at: <https://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>.

Peng G., Wenkai S., Zhong Z. (2021), “Employment Structures in China from 1990 to 2015: Demographic and Technological Change”, *IZA – Institute of Labor Economics. Discussion Paper Series*, No. 14141, February 2021, available at: <https://ftp.iza.org/dp14141.pdf>.

“Population Pyramids of the World from 1950 to 2100”, available at: <https://www.populationpyramid.net/>.

Saroha J. (2018), “Types and Significance of Population pyramids”, *Worldwide Journal of Multidisciplinary Research and Development*, Vol. 4(4), pp. 59–69.

“The 2021 World Population Data Sheet”, available at: <https://interactives.prb.org/2021-wpds/>.

Wang J., Bao C., Cao J., Kring S. (2016), “Jobs and skills for youth: review of policies for youth employment of China”. Geneva: International Labour Office, available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_502338.pdf.

Xu D. (1984), “On the relationship between population and economic development. Celebrating the 35th anniversary of the founding of the People’s Republic of China”, *Renkou Yanjiu*, Sep 29 (5), pp. 1–4.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2023

UDC 1:339.9[794.05+355.559+(005.591:005.21)]

WEIQI AND ANCIENT CHINESE STRATAGEMS AS INSTRUMENTS FOR ECONOMIC POLICY

T. Hlushko

Dr. Habil. in Philosophy, Professor
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova str., Kyiv, 01030, Ukraine
tetyana.glushko@gmail.com

The article is representing socio-philosophical analysis for some elements of Weiqi (Go game) strategies and thirty-six ancient Chinese stratagems possible and actual impact on solving complex economic and political problems in the context of China's historical experience and due to its contemporary geopolitical decisions. In particular, emphasis is placed on the connection between dynamic and effective development of Chinese state social institutions with the implementation of specific strategic approaches that allowed effectively transform models of Chinamen economic behavior over the past decades and contributed the rapid growth of capitals and increasing efficiency of business activity in China. Moreover, the article depicts some evidence that confirming, in author's opinion, such characteristic of Chinese management model as application ideological principles of economic nationalism.

Weiqi principles usage has been analyzed in the field of political and economic decisions, in particular: non-forceful methods for competitive struggle and maintenance balance between seizing control over territories and saving its strategic influence. Additionally, we analyzed partial availability of stratagems in the principles of Weiqi game and demonstrated some examples of particular stratagems application in economic policy of historical and modern China. In contrast to widespread metaphor of geopolitical "chessboard" we proposed alternative vision of global economic game through the prism of Weiqi board on which to play their global game modern Chinese communist party. It has been proved that these national Chinese game principles optimum synthesis with combinations of thirty-six stratagems significantly contributes development of creative economic thought. Therefore, it is essential for learning and cogitation in any country that oriented for protection its own economic interest and to organizing an effective economic policy at domestic and international levels.

The fundamental difference between concepts "stratagem" and "strategy" are determined as well as its correlations are clarified. Within the scope of proposed article, it is also taken into account contemporary west philosophic discourse, including latest works that revealed meaningful measurements of strategematics considering the current events in Ukraine and worldwide.

Keywords: China, Weiqi (Go game), 36 stratagems, competition, economic policy.

ВЕЙЦІ ТА СТАРОДАВНІ КИТАЙСЬКІ СТРАТАГЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Т. П. Глушко

Статтю присвячено соціально-філософському аналізу деяких елементів застосування стратегій Вейці (гри Го) та тридцяти шести давньокитайських стратагем для вирішення складних економічних та політичних проблем у контексті як історичного досвіду Китаю, так і сучасних його геополітичних рішень. Зокрема, зроблено наголос на зв'язку динамічного та ефективного розвитку соціальних інститутів китайської держави із втіленням специфічних стратегічних підходів, які дозволили ефективно трансформувати моделі економічної поведінки китайців протягом останніх десятиліть та сприяли швидкому нарощуванню капіталів і зростанню ефективності підприємницької діяльності в Піднебесній. Також у статті наведено аргументи, які, на думку авторки, підтверджують властиву китайській моделі менеджменту орієнтацію на втілення ідеологічних принципів економічного націоналізму.

Проаналізовано впровадження у сферу політичних та економічних рішень таких принципів гри Вейці, як несилові методи конкурентної боротьби та підтримання балансу між захопленням контролю над територіями і збереженням свого стратегічного впливу. Продемонстровано часткову присутність стратагем у самих принципах гри Вейці та наведено окремі приклади застосування конкретних стратагем в економічній політиці історичного та сучасного Китаю. На противагу поширеній нині метафорі геополітичної «шахової дошки», запропоновано альтернативне бачення глобальної економічної гри крізь призму метафори дошки для Вейці, на якій розгортає свою гру китайська комуністична партія. Доведено, що вдалий синтез принципів цієї національної китайської гри з можливими комбінаціями з тридцяти шести стратагем значною мірою сприяє розвитку креативного економічного мислення і тому є важливим для вивчення в освітній площині будь-якої країни, яка орієнтована на захист своїх економічних інтересів та організацію ефективної економічної політики на внутрішній та міжнародній арені.

Визначено принципову відмінність між поняттями «стратагема» та «стратегія» й прояснено їхнє співвідношення. У межах пропонованої аналітичної розвідки також взято до уваги сучасний англійський філософський дискурс, у тому числі й новітні роботи, в яких розкрито смислові виміри стратагематики з огляду на сучасні події в Україні та світі.

Ключові слова: Китай, Вейці (гра Го), 36 стратагем, конкуренція, економічна політика.

Хто розуміє під глобалізацією тільки великі потоки грошей та товарів, а не всесвітній обмін знаннями, той не досягне успіху
Гарро фон Зенгер

Нині, в епоху динамічних глобальних трансформацій, Китай як активний геополітичний гравець суттєво розширює свій вплив на військовому, економічному, технологічному й політичному рівнях міжнародної взаємодії, здійснюючи відповідний вплив на зміну світопорядку. Зокрема, потужний індустриальний потенціал та впливові позиції економічної моделі сучасного Китаю спричинили фазу гострої конкурентної боротьби з економічною моделлю Сполучених Штатів, що включає у себе як торгові та технічні війни, так і так звані проксі-війни. Зокрема, у цьому контексті цілком доцільно вести мову

про Китай як один з інтересантів нинішньої екзистенційної війни в Україні, в якій китайська держава безпосередньої участі не бере, але має зацікавленість у конкретних її результатах, латентно підтримуючи країну-агресора.

Також, на наш погляд, цілком доцільно вести мову й про китайський економічний націоналізм, про що, зокрема, свідчить стратегічний розвиток економічної політики Китаю та нарощування ним потенціалів у всіх перспективних галузях сучасної інноваційної економіки. Зокрема, про втілення стратегії економічного націоналізму свідчить створення вдосконалених національних аналогів провідних світових брендів у сфері високотехнологічних та інформаційних продуктів, як-то, наприклад, китайська компанія Didi (滴滴), яка витіснила з внутрішнього ринку країни Uber, або Weibo (微博), яка усунула з китайського ринку Twitter чи Toutiao (头条), яка замінила американську платформу новин BuzzFeed тощо. Як бачимо, внутрішній ринок Китаю витісняє більшість зовнішніх економічних гравців і формує національно орієнтовану модель економічного управління.

Сучасний американський дослідник Н. Фергюсон, аналізуючи причини фінансової кризи 2008 року, однією з таких причин наводить і китайський чинник, наголошуючи, що Китай, захищаючи свій національний економічний інтерес, намагався «зберегти надконкурентність китайського промислового експорту на західних ринках» [Фергюсон 2020, 54], роблячи це шляхом скуповування трильйонів доларової маси, щоб не допустити знецінення своєї національної валюти. Разом із тим суттєвий сплеск інноваційних економічних рішень Китаю так само спостерігається з 2008 року, адже саме ця азійська країна найшвидше пройшла етап відновлення й у 2009 році стала локомотивом світової економіки та сприяла її виведенню з кризи [Єрґін 2022, 157], а вже на етапі 2020 року Китай став найбільшою економікою світу за паритетом купівельної спроможності [Єрґін 2022]. Така результативність суттєво підвищила статус китайської моделі економічного управління, що відома під назвою «Пекінський консенсус» (за аналогією з програмою глобального економічного розвитку 1989 року, яка мала назву «Вашингтонський консенсус»).

Разом із тим ще наприкінці 70-х років минулого століття Китай усе ще був економічно досить малорозвиненою країною, а вже на початку XXI століття країна продемонструвала активний розвиток у сфері підприємництва та ефективізації бюрократичного апарату [Фергюсон 2020] і це зважаючи на її традиційність та однопартійність. Активна робота із соціальними інститутами, яку продемонстрував сучасний Китай, зокрема динамічне формування нових економічних інститутів, у тому числі й у межах бізнес-середовища, суттєво сприяла розширенню його можливостей та оновленню моделей співпраці на міжнародній арені.

Зважаючи на всі ці особливості економічної культури Китаю та темпи її розвитку, закономірно виникає запитання щодо того, які ж чинники найбільше сприяли такому швидкому оновленню соціальних інститутів Китаю, що дозволили цій країні у такі короткі історичні терміни вийти на провідні соціально-економічні позиції та посісти місце однієї з найвпливовіших економік світу? У контексті пошуку відповідей на це запитання, ми пропонуємо гіпотезу щодо можливої стратегічної ролі у цьому процесі таких феноменів, як теоретичний потенціал та практичні можливості вивчення стратегій гри Вейці (围棋, Го)

та тридцяти шести стародавніх китайських стратагем, як таких, що значною мірою визначають специфіку інтелектуальної культури Китаю і, зокрема, сприяють формуванню навичок ефективного стратегічного управління соціально-економічними процесами. Саме тому ми пропонуємо дослідити їх можливий вплив на процеси регулювання внутрішньої та зовнішньої економічної політики Китаю, а також перспективи їх застосування на рівні соціально-економічної політики інших країн.

Власне, *метою* пропонованої розвідки є дослідження меж та можливостей застосування тридцяти шести давньокитайських стратагем та суміжних з ними принципів гри Вейці у вимірі формування продуктивних зрушень у сфері розвитку економічної політики не тільки самого Китаю, а й інших держав та суспільств, ментальність та культура яких не визначаються специфікою азійського регіону. Зокрема, ці інструменти інтелектуально-ігрового осмислення практичних перспектив поступу в кризових ситуаціях, могли б, на наш погляд, стати важливим стратегічним здобутком сучасної України, яка мусить у надзвичайно складних для себе культурно-цивілізаційних умовах шукати шляхи збереження своєї соціальної ідентичності та стратегії пост-воєнного соціально-економічного відновлення після виснажливого військового протистояння зі східним сусідом-терористом, якого підтримує Китайська Народна Республіка.

Стратегічна перемога у цій виснажливій боротьбі можлива, на нашу думку, лише за умови максимальної мобілізації саме інтелектуального ресурсу, яким усе ще володіє сучасна Україна. Тому якість людського капіталу, орієнтованого на захист соціально-економічних інтересів нашої держави, є ключовим компонентом реалізації переможних перспектив у боротьбі з китайським васалом російського зразка. Тоді як нині ми здебільшого втрачаємо цей дорогоцінний капітал, не здійснюючи стратегічний розподіл обов'язків між військовим та економічним «фронтом», або здійснюючи його не досить ефективно.

Тому у відповідності до поставленої мети *завдання* цієї аналітичної розвідки полягають у розкритті соціально-практичного значення принципів гри Вейці та тридцяти шести стратагем для соціально-економічного розвитку нашої країни та визначення основних векторів їх можливого застосування. Адже економічна політика України як сфера формування та реалізації стратегічно важливих економічних рішень потребує креативності та інновацій, а тому вимагає вивчення та аналізу всього доступного у синхронічному та діахронічному вимірах інструментарію, а особливо такого важливого спадку імператорів, як гра Вейці та стародавні китайські стратагеми, які сприяють розвитку інтелектуальних навичок стратегічної боротьби з більш сильними супротивниками.

Варто відзначити, що філософії Вейці присвячено досить потужний корпус англійських досліджень, які аналізують її стратегічну роль у розвитку економічного, політичного та бізнес-мислення. Зокрема, на сьогодні здійснено загальну аналітику стратегічних концептів цієї гри [Lai 2004], її зв'язок зі стратагемами [Xiaochu 1996], сформовано концепт «нація Го» для демонстрації всеохопного стратегічного характеру Вейці [Moskowitz 2013]. Досить значиму роль у дослідженнях практичного значення цього феномену відіграла й російськомовна розвідка стратегічних вимірів гри Вейці для формування

нестандартних, продуктивних бізнес-рішень [Авраамов 2019]. Досить показовою є також аналітика зв'язку Вейці не тільки зі стратегічним мисленням, а й з таким феноменом, як гуаньсі (關係), смисл якого розкривається у взаємозв'язку та взаємодопомозі [Zhongqi 2016], що свідчить про корпоративну природу цієї гри, її об'єднуючий потенціал, який сприяє консолідації «гравців». Щодо стратагем, то в англomовному дискурсі досить активно досліджується зв'язок стратагем з філософією війни Сунь-цзи [Fayard 2020], аналізуються можливості осучаснення інтерпретацій їх класичних версій [Taylor 2013], а також їхня роль у процесах життєдіяльності комуністичної партії Китаю [Rogers 2022] та пов'язані зі стратагемами інсайти [Yan and Wei 2020].

Тоді як сучасний україномовний філософський дискурс засвідчує поки що, на наш погляд, недостатній рівень уваги до феномену стратагем та гри Вейці, концентруючись, головним чином, на їх класичних перекладах [36 стратагем 2016], а також перекладах англomовних [Кріппендорф 2020] та німецькомовних [фон Зенгер 2021] фундаментальних оригінальних досліджень, присвячених феномену стратагем. Станом на сьогодні проведено оглядовий аналіз сфер їх застосовності, як-то військова справа, бізнес, психологічні маніпуляції [36 стратагем 2022]. У контексті україномовної періодики знаходимо рефлексії на іншомовні видання щодо ролі стратагем у сфері маркетингу, хоча й з досить оригінальними практичними висновками щодо необхідності включення стратагематики до освітніх програм для менеджерів [Яроміч... 2018]. Також присутня аналітика застосовності стратагем на рівні міжособистісної взаємодії в управлінському секторі [Безгін 2020] та у сфері політики [Ємельяненко, 2010], особливо варто відзначити дослідження практичної ролі стратагематики у контексті розвитку сучасних гібридних воєн [Хайрулін 2021].

Як бачимо, у випадку стратагематики соціально-економічна перспектива в україномовному дискурсі розкрита лише частково, а щодо гри Вейці мусимо наголосити на майже повній відсутності уваги україномовних досліджень щодо можливостей використання її принципів у сфері соціально-економічної взаємодії. Тоді як для розуміння психологічного портрету китайської нації загалом та специфіки її економічного мислення зокрема, на наш погляд, важливо звернути особливу увагу саме на ці два аспекти інтелектуальної культури цієї східної країни, які визначають специфіку як її економічного, так і політичного менталітету.

Загальновідомо, що практичне вивчення стародавньої китайської гри Вейці, як і тридцяти шести давньокитайських стратагем, сприяють розвитку креативного стратегічного мислення. Однак їхній безпосередній практичний потенціал у сфері реалізації стратегічних рішень на рівні конкретних сфер соціального життя специфікується, як ми вже побачили, дещо рідше. Спробуємо систематизувати таку аналітику у сфері дослідження економічної значимості цих феноменів. Так, американський дослідник П. Шотвел у своєму дослідженні «Го! Більше, ніж гра» вже у самій назві своєї роботи демонструє досить широкі перспективи застосовності Вейці та присвячує один із заключних підрозділів своєї розвідки обґрунтуванню логічного зв'язку між цією грою, бізнесом та давніми китайськими стратагемами [Shotwell 2003, 164], демонструючи безпосередній зв'язок між цими феноменами, який активно використовується сучасною елітою Піднебесної.

Власне, на сучасному етапі зіткнення цивілізацій [Huntington 2011] Китай грає досить потужну ігрову партію, але, на наш погляд, не на звичній для європейців шаховій дошці, а саме на дошці для гри Вейці, яка є традиційним здобутком давньої китайської культури, але більш відома сьогодні під японською назвою Го. Варто наголосити, що ця гра передбачає значно більшу складність можливих стратегічних та тактичних рішень, ніж поширені в Європі шахи, і тому вважається значно складнішою для опанування. Зважаючи на поступ сучасного Китаю, варто, на нашу думку, зважити, що уявлення про глобальну політичну «шахову дошку», запропоноване свого часу З. Бжезінським [Brzezinski 1997], у контексті значимості китайських стратегічних рішень для сучасного світу вже не є досить коректним і поступово втрачає свою актуальність, вимагаючи врахування крос-культурного рівня аналізу глобальної економічної «гри» сьогодення.

Тому, на наш погляд, настільки важливо розуміти основні принципи та стратегічні можливості гри Вейці, яка за своєю суттю є грою на поступове просування у напрямі захоплення територій та зон впливу, а також враховувати той факт, що дошка для цієї гри у межах китайської культури розглядається як своєрідна модель Всесвіту. Сама ж гра розвиває зосередженість та здатність гравців до багатофакторного аналізу ситуації, що є особливо важливим для сучасного світу, який дуже швидко змінюється. Відповідно, вивчення стратегій гри Вейці може продемонструвати, як мислить китайський політик, бізнесмен, міністр чи дипломат, як він розвиває свою ділову стратегію, адже принципи цієї гри орієнтують на розподіл території (або ринку), захоплення впливу та формування і закріплення зон контролю. Остаточною ціллю гри вважається захоплення контролю над більшою частиною території, ніж в іншого гравця, тобто в термінах економічних процесів захоплення більшої частки ринку.

Відповідно, ключовими термінами гри є терміни «територія» та «вплив», а тому можливі дві різні моделі гри, а саме: модель, орієнтована на *захоплення території*, яка приносить вигоду відразу, та *гра на вплив*, яка, навпаки, орієнтована на досягнення переваг у довгостроковій перспективі [Авраамов 2019]. Однак майстри Вейці намагаються дотримуватися балансу території та впливу, адже самі по собі вони не є ефективними: без території неможливий вплив, а без впливу немає шансів на розвиток території в майбутньому. Таким чином, територія є тактичним виміром, а вплив – стратегічним, тому майстерний гравець завжди має зважати на обидва ці рівні під час прийняття рішень. Варто наголосити, що китайцям притаманне добре розвинене діалектичне розуміння цих процесів: ідеться про те, що можна отримати досить суттєвий, але тимчасовий тактичний результат, який разом із тим може призвести до катастрофічних наслідків на рівні стратегії. Саме тому головним пріоритетом у цій грі є пошук балансу у відповідності до конкретної ситуації.

Також важливо, що гра Вейці передбачає ставлення до конкурентів не як до потенційних ворогів, а як до партнерів, і при цьому далекий ворог теж може бути партнером (*Стратегема 23. Об'єднатися з дальнім ворогом, щоб напасти на близького*), у союзі з яким ведеться гра проти несприятливих обставин зовнішнього середовища. Таке партнерство-суперництво в економічній площині може сприяти оптимізації ринку, закріпленню його часток між гравцями та уникненню непотрібних економічних конфліктів. Не менш

важливо, що в грі Вейці не існує універсальної ігрової стратегії, тобто «дороги до вершини можуть бути різними». Відповідно, гра вимагає постійної інтелектуальної напруги, адже кожен хід може кардинально змінити розстановку сил на дошці, тому важливо завжди залишати простір для маневру й уважно продумувати наслідки.

Ще одним важливим принципом цієї гри є відсутність поспіху та максимально тривале приховування свої дійсних намірів (*Стратагема 8. На очах у всіх ремонтувати дерев'яні доріжки, крадькома вирушити до Ченкана*). Йдеться про приховування цілей, доки немає повної впевненості у можливості їх реалізації, оскільки незначна помилка на старті може призвести до серйозних втрат наприкінці гри. Згідно з принципами Вейці, також важливо поступово вдосконалювати стратегію, зважаючи, що накопичення незначних, на перший погляд, змін, може призвести до суттєвого покращення якості рішень у майбутньому.

Таким чином, глобальна дошка для гри Вейці передбачає не агресивні стратегії прямого протистояння, а, навпаки, концентрує увагу на захопленні територій та закріпленні свого стратегічного впливу на цих територіях: «китайці наголошують на важливості стратегем, західні люди наполягають на важливості сили» [фон Зенгер 2021, 31]. Власне, сучасна китайська держава якраз послідовно і слідує саме такому несилловому стратегічному підходу, про що свідчить той факт, що «Китай уже встиг посісти лідерські позиції у виробництві акумуляторів, зосередивши у своїх руках понад 80 % ринку» [Єргін 2022, 470], та здобув досить серйозну стратегічну перевагу у сфері зеленої енергетики, зокрема, «95 % рідкоземельних елементів Європи, які використовують у виробництві електромашин і вітрових турбін, надходять з Китаю» [Єргін 2022, 471].

Ще один американський дослідник гри Вейці М. Московіц у своєму дослідженні «Нація Го» наголошує, що саме ця гра є однією із фундаментальних причин карколомної економічної та політичної трансформації китайського суспільства, адже гра навчає комерції, бізнесу, соціальної взаємодії, ініціативності, політичного мистецтва та навіть мужності [Moskowitz 2013]. Тому вивчення та формування навичок креативного застосування цього універсального інструменту інтелектуального впливу є актуальним у контексті аналізу економічної та політичної ментальності Китаю, його способу мислення та для використання цієї «зброї» у процесі взаємодії з цією країною.

Давня китайська цивілізація, як ми вже зазначали, сформувала ще й такий важливий феномен мисленнєвої культури, як тридцять шість стратагем. Практичну застосовність деяких з них ми вже проілюстрували у контексті гри Вейці. Ці китайські стратагеми вважаються універсальними інструментами розв'язання проблем та втіленням конкурентних моделей поведінки економічних та політичних агентів. Сміслові ж навантаження самого терміна «стратагема» передбачає насамперед своєрідну військову або економічну хитрість, метою якої є введення в оману або захоплення зненацька конкурента чи ворога неочікуваним рішенням з метою отримання суттєвої конкурентної переваги.

Так, Г. фон Зенгер, як один із провідних сучасних дослідників цього феномену, наголошує, що «стратагема – це раціонально структуроване відхилення від рутини заради вирішення проблеми» [фон Зенгер 2021, 19]. Важливо також

зважати, що цей феномен суттєво відрізняється від стратегії, оскільки може мати тактичне, операційне та стратегічне застосування. Ще, на наш погляд, важливою особливістю стратагем є їхня алгоритмічність, яка розкривається у визначенні певної послідовності дій, що орієнтовані на досягнення прихованої мети.

За оцінкою Г. фон Зенгера, за останні два десятиліття в азійському регіоні, зокрема у Китайській Народній Республіці та Тайвані, опубліковано більше п'ятдесяти робіт, присвячених аналізу стратагем, причому більша їх частина орієнтована саме на економічний вимір їхнього застосування, в тому числі в контексті аналізу таких феноменів, як економічна війна та корпоративне управління. Тоді як в європейському регіоні в економічних науках цю тему майже ніяк не досліджують, хоча саме «економіка, вочевидь, є ідеальним живильним середовищем для застосування стратагем» [фон Зенгер 2021, 22].

Безпосереднє ж економічне протистояння з Китаєм повертає все більшу увагу американських дослідників, які починають аналізувати глобальні наслідки економічної політики Китаю крізь призму стратагематики. Зокрема, після фактично підтриманого Китаєм повномасштабного вторгнення в Україну з боку нашого східного сусіда американський дослідник Дж. Роджерс опублікував власну авторську аналітику стратагем, зважаючи вже на сучасні події в Україні та демонструючи як військовий, так і економічний виміри застосування китайцями цього феномену їхньої національної інтелектуальної культури [Rogers 2022].

Незважаючи на стародавнє походження феномену тридцяти шести стратагем, за висновками дослідників вони були сформовані не менше трьох тисяч років тому – безпосереднє їх поширення в китайській культурі прослідковується лише з 1941 року, коли в провінції Шанксі було знайдено рукописний текст невідомого автора та невідомого історичного періоду [Taylor 2013]. Це був трактат «Саньшилю Цзи» («三十六计»), тобто «36 стратагем», також відомий під назвою «Таємна книга військового мистецтва», яка й дала поштовх вивченню та активному аналізу цього інтелектуального феномену, котрий до кінця минулого століття залишався майже невідомим для західної культури. Авторство «Саньшилю Цзи» в різний час приписувалося таким видатним діячам китайської історії, як Сунь-цзи та Чжуге Лян.

Хоча у своїй основі цей твір є описом військової та політичної тактики, за визначенням сучасних китайських авторів цей доробок може активно використовуватись у різноманітних сферах суспільного життя, в тому числі й у бізнес-переговорах [Yan and Wei 2020]. Суттєвий вплив на розробку цих стратагем все ще визнається за автором «Мистецтва війни» – Сунь-цзи, однак його авторство сьогодні остаточно підтверджене тільки стосовно однієї стратагеми (*Стратагема 4. Відпочивши, чекати на стомленого супротивника*). Разом із тим дослідження в цьому напрямі тривають, прикладом чого є аналітична розвідка французького мислителя П. Феярда [Fayard 2020], присвячена аналітиці спадку Сунь-цзи крізь призму стратагем.

У контексті досліджуваної нами проблематики не стільки важливе питання авторства, скільки проблема змісту цього твору та його соціально-практичного призначення. За цим критерієм стратагеми варто позиціонувати як універсальні когнітивно-поведінкові формули, які можуть бути як засобом захисту,

так й інструментарієм для нападу, а через свою метафоричність можуть бути наповнені будь-яким змістом і репрезентують своєрідне мистецтво перетворення безнадійної ситуації у хоча б відносно виграшну [Глушко 2022]. Важливо також не забувати, що феномен страгатагем відрізняється від звичного для сучасного європейця поняття «стратегія», оскільки страгатагема, як ми вже зазначали, може мати кілька рівнів прояву – від тактичного до стратегічного, на чому так само наголошує у своїх дослідженнях Г. фон Зенгер.

Поняття «страгатагема» європейські дослідники досить часто порівнюють з такими більш звичними для нас категоріями, як «хитрість» та «мудрість», зважаючи, що у китайській мові для позначення обох цих феноменів використовується один ієрогліф. Таке порівняння дійсно актуальне, оскільки оформлені у вигляді афоризмів страгатагеми символізують незвичні способи поведінки у складних ситуаціях. При цьому метафоричність страгатагем створює нескінченну множину можливостей їх застосування залежно від контексту конкретної військової, економічної або будь-якої іншої стратегічної ситуації, адже «сильніший не обов'язково той, хто володіє високими технологіями, а той, хто розуміє систему, знає як ... ефективно скористатись її слабкими сторонами» [фон Зенгер 2021, 85]. Таким чином, страгатагематика постає як своєрідна практична мудрість, *мистецтво створення нестандартних ситуацій* для досягнення військових, економічних, політичних, дипломатичних та інших цілей.

Як зазначає американський дослідник бізнес-стратегій К. Кріппендорф, тридцять шість страгатагем фактично «містять вичерпний словник конкуренції» [Кріппендорф 2020, 7], а тому мають надзвичайно велике значення для розробки стратегічних рішень, оскільки сприяють стимулюванню творчого мислення та формуванню навичок розв'язання складних проблем, які досить часто вимагають застосування нелінійного підходу та непрямого впливу, а отже, є дієвим інструментарієм для визначення стратегічних варіантів вирішення проблеми.

Захист національних економічних інтересів Китаю засобами тридцяти шести страгатагем є, на наш погляд, досить поширеним явищем для цієї країни. Одним з історичних прикладів варто згадати об'єднання Китаю у період воюючих царств, що здійснювалося засобами активної взаємодії з далекими ворогами (вже згадувана *Страгатагема 23*). Також під час холодної війни Китай використовував тактику обережного спостереження (*Страгатагема 9. Нібито байдуже спостерігати за пожежею з протилежного берега*), не вступаючи у союз із жодною зі сторін конфлікту, поступово нарощуючи свій економічний потенціал та вивчаючи й впроваджуючи досвід обох конфлікуючих країн. Ця ж сама тактика здебільшого використовується Китаєм сьогодні у процесі спостереження за перебігом подій в Україні як конфлікту інтересів Сполучених Штатів з російським військовим тероризмом.

Тому у сучасному контексті міжнародної політики варто зважати на активне використання страгатагематки у вимірі прихованої підтримки Китаєм російської агресії на рівні повномасштабного вторгнення в Україну, що є відображенням ще однієї страгатагеми (*Страгатагема 3. Вбити чужим ножем*). Застосування цієї страгатагеми актуальне також, зважаючи на прагнення китайського уряду створити сприятливі умови для закріплення в майбутньому домінуючих позицій на території Тайваню, яку Китай вважає своєю, та у контексті

ідеологічного й економічного протистояння Піднебесної зі Сполученими Штатами.

У процесі ж невдалого розгортання узгодженого з Китаєм російського сценарію його урядовці одночасно скористалися кількома стратагемами (*Стратагема 35. Стратагема ланцюга*), а саме, на наш погляд, були задіяні стратагема 27 (*Вдавати божевільного, не втрачаючи розуму*) та стратагема 21 (*Цикада скидає свою блискучу золоту шкірку*), уникаючи будь-яких різких рухів та демонстративно «засуджуючи» агресивну політику свого фактичного союзника. Стосовно ж самої російської держави була застосована стратагема 11 (*Замість персика засихає слива*), тобто уникнення прямого протистояння із сильними суперниками, скориставшись послугами посередника, й, відповідно, перекладання усіх наслідків на активну сторону конфлікту, а не на прихованого його інтересанта. Сюди ж підходить уже згадувана вище четверта стратагема «чекати на стомленого супротивника, не витрачаючи сил» щодо вимушеної активної економічної політики США.

Також ті економічні війни, які веде сьогодні Китай, передбачають активне змагання у творчості та вимагають високого рівня розвитку умінь використовувати ситуацію (*Стратагема 12 «Легкою рукою повести за собою візця, що випадково трапилася на шляху»*) та швидко реагувати на зміни в глобальній економічній політиці сучасного світу, що суттєво збільшує шанси «Пекінського консенсусу» на успіх. Так, прикладом застосування дванадцятої стратагеми, на наш погляд, є орієнтація китайських еліт на трансформацію – відповідно до внутрішніх потреб країни – європейських філософсько-економічних концепцій.

Цей аспект, зокрема, розкривається крізь призму феномену так званого китаїзованого марксизму, який тривалий час залишався непоміченим за межами Китаю [von Senger 2016]. Хоча марксизм є економічним здобутком континентальної філософії, тим не менше, вдале його використання у синтезі з конфуціанством, у відповідності до потреб та інтересів китайського суспільства, сприяло формуванню на цій основі політичної доктрини, яка стала надійним фундаментом для становлення «економічного базису» китайської національної господарської системи.

Отже, як бачимо, гра Вейці та тридцять шість стратагем є досить дієвими інструментами економічної конкуренції та дипломатичної боротьби, які протягом останніх десятиліть активно застосовувалися китайськими елітами у міжнародних відносинах як на економічному, так і на суто політичному рівнях розвитку китайської державності. Разом із тим ці моделі стратегічної поведінки все ще досить побіжно проаналізовані у сучасному українському філософському дискурсі, що змушує нас акцентувати увагу на потребі більш детального вивчення цього виміру китайської інтелектуальної культури на рівні аналізу його соціально-практичних можливостей.

У такий спосіб вивчення та опанування принципів та стратегій гри Вейці, а також навичок застосування тридцяти шести стратагем стають сьогодні важливим викликом у сфері економічної, філософсько-економічної, дипломатичної та бізнес-освіти, а також на рівні розвитку економічної практики українського суспільства, адже нашим основним завданням в умовах сучасного світу є формування високоякісного людського капіталу, придатного для розв'язання

економічних завдань надвисокої складності, які вимагатимуть креативної та стратегічної винахідливості. У глобальному протистоянні між демократіями та автократіями ми сьогодні перебуваємо у ситуації вибору стратегічної моделі для ігрової партії на дошці Вейці, ефективність якої залежить від дуже багатьох чинників. Саме тому демократичній частині світу, а особливо нашій країні, яка не має тривалої традиції ефективного самостійного економічного розвитку, доведеться максимально швидко нарощувати потенціали стратегічного осмислення та відповідного реагування у сфері соціально-економічних програм та політичних рішень для того, щоб вийти з цього протистояння переможцями стосовно тієї вже досить агресивної гео економічної політики, яку намагається проводити сучасний Китай, та використовувати в цій боротьбі й ті інтелектуальні інструменти, які були сформовані тисячолітньою культурою самої цієї держави.

ЛІТЕРАТУРА

- Авраамов П. Стратегія Го. Давня гра й сучасний бізнес, або Як перемогти в конкурентній боротьбі / пер. з рос. О. Кожушко. Харків : Фабула, 2019. 420 с.
- Безгин К. Китайские стратагеми в управленческих взаимодействиях: нелинейное влияние. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність* : матеріали XIV міжнародної наукової конференції. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 22–25.
- Глушко Т. Стародавні китайські стратагеми у структурі сучасного соціально-філософського дискурсу. XVI Міжнародна наукова конференція «*Китайська цивілізація: традиції та сучасність*». Київ : Ліга-Пресс, 2022. С. 13–15.
- Смельяненко Є. Стратагемне мислення в моделюванні політичної поведінки: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 16 с.
- Ергін Д. Нова карта світу. Енергетика, клімат, конфлікти / пер. з англ. О. Гладкий. Київ : Лабораторія, 2022. 488 с.
- Зенгер фон Г. 36 стратагем для керівника. Видання перше / пер. з нім. С. Орлова. Харків : Фабула, 2021. 168 с.
- Кріппендорф К. 36 стародавніх китайських стратегій, щоб перемогти конкурента / пер. з англ. К. Дерев'яно. Харків : Vivat, 2020. 228 с.
- Фергюсон Н. Глобальний занепад. Як помирають інститути та економіки / пер. з англ. К. Діса. Київ : Наш Формат, 2020. 144 с.
- Хайрулін О. Функціонально-ігрові закономірності стратагем. *Вісник Національного університету оборони України*, 2021. № 6 (64). С. 126–135.
- Яроміч С., Бекетова О., Комарова Т. Роль стратагем під час формування стратегічного мислення менеджера. *Економіка і суспільство*, 2018. № 19. С. 727–732.
- 36 стратагем. Бізнес. Війна. Маніпуляції. Обман. Київ : Арій, 2022. 240 с.
- 36 стратагем стародавньою і сучасною китайською мовами з поясненнями і коментарями / пер. з кит. В. Урусов, О. Николишин; ред.: Лі Сінь, Лі Сянь, Лю Лю. Харків : Фоліо, 2016. 223 с.
- Brzezinski Z. *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York : Basic Books, 1997. 240 p.
- Fayard P. *Sun Tzu in 36 Stratagems: The Chinese Path of Strategy for westerners*. Charlottesville : VA PRESS, 2020. 236 p.

-
- Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York : Simon & Schuster, 2011. 368 p.
- Lai D. *Learning from the stones: A Go approach to mastering China's Strategic Concept*, SHI. New York : Anthony Hall, 2004. 40 p.
- Moskowitz M.L. *Go Nation: Chinese Masculinities and the Game of Weiqi in China*. Oakland : University of California Press, 2013. 208 p.
- Rogers J.P. *Thirty-Six Stratagems: Focus on China Communist Party*. 2022. Seattle, 176 p.
- Senger von H. (Editor), Senn M. (Editor). *Maoismus oder Sinomarxismus?: Rechtswissenschaftlich-sinologische Tagung an der Universität Zurich*, 5. und 6. Stuttgart : Franz Steiner, 2016. 300 p.
- Shotwell P. *Go! More Than a Game*. North Clarendon : Tuttle Publishing, 2003. 200 p.
- Taylor P. *The Thirty-Six Stratagems: A Modern Interpretation of a Strategy Classic*. 2013. Oxford : Infinite Ideas, 138 p.
- Xiaochun M. *The Thirty-six Stratagems Applied to Go*. Yutopian Enterprises, Santa Monica. 1996. 200 p.
- Yan M., Wei Z. *Insight into 36 Stratagems*. Chicago : Independently published, 2020. 125 p.
- Zhongqi P. Guanxi, Weiqi and Chinese Strategic Thinking. *Chinese Political Science Review*, 2016, Volume 1, Issue 2, P. 303–321.

REFERENCES

- Avraamov P. (2019), *Stratehiya Ho. Davnya hra y suchasnyy biznes, abo Yak peremohty v konkurentniy borot'bi* / per. z ros. O. Kozhushko. Kharkiv, Fabula. 420 s. (In Ukrainian).
- BezghynK.(2020), *Kytaiskyestratahemyvupravlencheskykhvzaymodeistvyiakh: nelyneinoe vlyaniye. Kytayska tsyvilizatsiia: tradytsii ta suchasnist: materialy XIV mizhnarodnoi naukovoii konferentsii*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Helvetyka». S. 22–25. (In Russian).
- Hlushko T. (2022), *Starodavni kytays'ki stratahemy u strukturi suchasnoho sotsial'no-filosofskoho dyskursu. XVI Mizhnarodna naukova konferentsiia «Kytays'ka tsyvilizatsiia: tradytsiia ta suchasnist'»*. Kyiv, Liha-Press. P. 13–15. (In Ukrainian).
- Yemelienenko Ye. (2010), *Stratahemne myslennia v modeliuvanni politychnoi povedinky: sotsialno-filosofskiy analiz: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.03*. Kyiv, Nats. ped. un-t imeni M.P. Drahomanova. 16 s. (In Ukrainian).
- Yerhin D. (2022), *Nova karta svitu. Enerhetyka, klimat, konflikty* / per. z anhli. O. Hladkyy. Kyiv, Laboratoriya. 488 p. (In Ukrainian).
- Zenher fon H. (2021), *36 stratahem dlya kerivnyka. Vydannya pershe* / per. z nim. S. Orlova. Kharkiv, Fabula. 168 p. (In Ukrainian).
- Krippendorf K. (2020), *36 starodavnikh kytays'kykh stratehiy, shchob peremohty konkurenta* / per. z anhli. K. Derev'yanko. Kharkiv, Vivat. 228 p. (In Ukrainian).
- Ferhyuson N. (2020), *Hlobal'nyy zanepad. Yak pomyrayut' instytuty ta ekonomiky* / per. z anhli. K. Dysa. Kyiv, Nash Format. 144 p. (In Ukrainian).
- Khairulin O. (2021), *Funktsionalno-ihrovi zakonomirnosti stratahem*. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. № 6 (64). S. 126–135. (In Ukrainian).

Yaromich S., Beketova O., Komarova T. (2018), Rol stratahem pid chas formuvannia stratehichnoho myslennia menedzhera. *Ekonomika i suspilstvo*. № 19. S. 727–732. (In Ukrainian).

36 stratahem. *Biznes. Viina. Manipuliatsii. Obman*. (2022), Kyiv: Arii, 2022. 240 s. (In Ukrainian).

36 stratahem starodavnoiu i suchasnoiu kytaiskoiu movamy z poiasnenniamy i komentariamy. (2016). Kharkiv: Folio. 223 s. (In Ukrainian).

Brzezinski Z. (1997), *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York, Basic Books. 240 p.

Fayard P. (2020), *Sun Tzu in 36 Stratagems: The Chinese Path of Strategy for westerners*. Charlottesville, VA PRESS. 236 p.

Huntington S. (2011), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, Simon & Schuster, 368 p.

Lai D. (2004), *Learning from the stones: A Go approach to mastering China's Strategic Concept*, SHI. New York: Anthony Hall. 40 p.

Moskowitz M.L. (2013), *Go Nation: Chinese Masculinities and the Game of Weiqi in China*. Oakland, University of California Press. 208 p.

Rogers J.P. (2022), *Thirty-Six Stratagems: Focus on China Communist Party*. Seattle, 176 p.

Senger von H. (Ed.), Senn M. (Ed.) (2016), *Maoismus oder Sinomarxismus?: Rechtswissenschaftlich-sinologische Tagung an der Universitat Zurich*, 5. und 6. Stuttgart, Franz Steiner. 300 p.

Shotwell P. (2003), *Go! More Than a Game*. North Clarendon, Tuttle Publishing. 200 p.

Taylor P. (2013), *The Thirty-Six Stratagems: A Modern Interpretation of a Strategy Classic*. Oxford, Infinite Ideas. 138 p.

Xiaochun M. (1996), *The Thirty-six Stratagems Applied to Go*. Yutopian Enterprises, Santa Monica. 200 p.

Yan M., Wei Z. (2020), *Insight into 36 Stratagems*. Chicago, Independently published. 125 p.

Zhongqi P. (2016), *Guanxi, Weiqi and Chinese Strategic Thinking*. Chinese Political Science Review, Volume 1, Issue 2, P. 303–321.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2023

КИТАЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

ISSN 2616-7328 (Online), ISSN 2409-904X (Print)

Київська дослідження, 2023, No. 1, pp. 68–79

DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2023.01.068>

UDC 811.58:[811.161.2+811.111]’25’373.45

WE ARE WHAT WE EAT, OR DIFFICULTIES IN TRANSLATING CULTURE-BOUND FOOD NOMINATIONS FROM CHINESE INTO UKRAINIAN AND ENGLISH

O. Rebrii

Doctor of Sciences in Philology, Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
rebrii1967@gmail.com

O. Rebrii

Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv
14, Taras Shevchenko Boulevard, Kyiv, 01601, Ukraine
alex.rebrii@gmail.com

The article is dedicated to the specifics of rendering Chinese culture-bound food nominations into Ukrainian and English. The relevance of the research is determined by the fact that it is conducted at the crossroads of cognitive and cultural paradigms of Translation Studies. FOOD is treated as a cultural concept whose linguistic embodiment reveals particular traits of the national culture and mentality and also as a category whose referential field covers a number of food-related domains. This broad definition of food provides for the better understanding of associations that permeate all the domains of the category tying together units within and outside them. In search of the material, we turned to the Chinese–Ukrainian Illustrated Dictionary that includes 413 food nominations (also referred to as “gastronyms”) located in 15 domains according to the method of mind-mapping. Each of the entries is supplemented with an object’s picture that contributes to its better understanding in foreign cultures. It was established that the level of cultural specificity as revealed in translation equivalents is not equal in different domains. It is relatively low for fruits and vegetables whose names were borrowed from other languages or coined on the basis of the European or classical languages. Such practice was typical for the colonial period when cultural specificity of the colonized nations was deliberately eliminated. At the same time, national coloring is especially high for the names of the dishes coined under the influence of different types of associations, namely those of color, size, shape, consistence, resemblance, etc. The com-

© 2023 O. Rebrii, O. Rebrii; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

parative analysis demonstrated that the associations underlying the Chinese names are lost for both Ukrainian-speaking and English-speaking recipients despite the application of loan translation for their transfer.

Keywords: association, category, concept, cultural specifics, food nomination, loan translation (calque), transliteration.

МИ – ТЕ, ЩО МИ ЇМО, АБО ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ КИТАЙСЬКИХ КУЛЬТУРНО ОРІЄНТОВАНИХ НОМІНАЦІЙ ЇЖІ З КИТАЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ

О. В. Ребрій, О. О. Ребрій

Статтю присвячено визначенню особливостей перекладу китайських культурно орієнтованих номінацій їжі українською та англійською мовами. Актуальність дослідження визначається тим, що воно проведене на перетині когнітивної та культурної парадигм сучасного перекладознавства. ЇЖА розглядається як культурний концепт, мовне втілення якого висвітлює певні риси національної культури та свідомості, а також як категорія, референційне поле якої охоплює низку пов'язаних з їжею доменів. Такий широкий підхід до визначення їжі забезпечує краще розуміння асоціацій, що пронизують всі домени категорії, пов'язуючи одиниці як всередині їх, так і за їхніми межами. В пошуках матеріалу дослідження ми звернулися до «Китайсько-українського ілюстрованого словника», що вміщує 413 найменувань їжі (також відомих як «гастрономі») у 15 доменах, згрупованих у відповідності до методу ментального мапування. Кожна одиниця словника супроводжується малюнком відповідного об'єкта, що сприяє його кращому розумінню представниками інших культур та носіями інших мов. Дослідження встановило, що рівень культурної специфічності, що проявляється в перекладних відповідниках, не є однаковим для всіх доменів. Він є відносно низьким для найменувань фруктів та овочів, назви яких було запозичено з інших мов або створено на основі європейських чи класичних мов. Така практика була типовою для колоніального періоду, коли культурна специфіка колонізованих народів навмисно вилучалася. Водночас національне забарвлення є особливо високим у назвах страв, що виникли на основі різноманітних асоціацій, а саме пов'язаних з кольором, розміром, формою, консистенцією, схожістю тощо. Порівняльний аналіз показав, що асоціації, що перебувають в основі китайських назв, втрачаються для українськомовних та англійськомовних реципієнтів, незважаючи на застосування перекладацького способу калькування.

Ключові слова: асоціація, калькування, категорія, концепт, культурна специфіка, номінація їжі, транслітерація.

Introduction. Similar to many other Humanities, Translation Studies is branded as a multidisciplinary and polyparadigmatic research field whose dynamics is crucially dependent upon its ability to absorb and utilize all the new conceptions, theories and methods that can be adapted and successfully employed in regard to translation as its primary object. For several decades, Translation Studies has been evolving at the intersection of its cultural and cognitive paradigms. While the former refers to “any types of translation which function as a tool for cross-cultural or anthropological research, or indeed to any translation which is sensitive to cultural as well as linguistic factors” [Shuttleworth, Cowie 1997, 35], the latter may be broadly defined as “the field or branch of translation studies originally interested in the translating

mind” [Jaaskelainen, Lacruz 2018, 2] or “a cluster of research trends based on cognitive sciences and psycholinguistics” [Gambier, Doorslaer 2015, 9].

Thus, we find of particular *relevance* those research objects that get into the focus of interest of both paradigms and can contribute to their further elaboration in Ukraine as well as overseas. Among such objects, there are cultural concepts understood here as “collective mental formations reflecting specifics of a particular (linguistic) culture” [Martynyuk 2012, 65]. Cultural concepts’ main characteristics include the following: (1) they are markers of some ethnic culture; (2) they are poly-appellate, i.e. can be embodied in various linguistic forms; (3) they are multi-modal, i.e. in addition to language, can be embodied in various cultural modes, such as music, theater, painting, sculpture, etc. [ibid., 66].

Cultural concepts are in the core of a national worldview and that fact makes them especially difficult for reproducing via linguistic means of other languages. One such concept is FOOD, which is also a category, since food is present in our minds as “a conceptual integration, or integration of objects on the basis of a mutual concept” [ibid., 33].

Categories as complex mental structures “enable us to relate things to each other in terms of similarity and dissimilarity and are involved whenever we perceive, communicate, analyze, predict, or classify” [Glushko 2013, 615]. Moreover, cultural categories like FOOD “tend to describe our everyday experiences of the world and our accumulated cultural knowledge. Such categories describe objects, events, settings, internal experiences, physical orientation, relationships between entities, and many other aspects of human experience” [ibid., 619]. Understanding the ways in which cultural categories are organized and linguistically manifested in different communities will arguably help translators provide accurate rendering of food nominations and descriptions in all kinds of contexts – from professional to literary and colloquial.

According to Maria Tymoczko, exploration of cultural concepts “takes us deep into the realms... related to cultural practice and cultural knowledge” [2014, 89] because “such concepts are imbricated in Bourdieu’s notion of the habitus of a culture, and they depend on the nexus of ideas, beliefs, cognitive structures, knowledge, and practice” [ibid.]. As a result, “such concepts and categories will differ cross-culturally” [ibid.].

Proceeding from the above observations, we set the *aim* of our research to conduct a comparative analysis of food nominations as linguistic representations of concept-category FOOD in the Chinese, Ukrainian and English languages.

Methods of the research

The dual status of FOOD as a concept and as a category determines the methodology of its comparative analysis since categorization as a form of classificatory activity is closely tied to conceptualization. In fact, any knowledge obtained by human beings is a combinatory result of two parallel processes – conceptualization of the world and its categorization. Categories are built around groups of objects united on the basis of conceptual similarity (associations) and therefore can be best comprehended via distinguishing these objects and their arrangement in a designated order. Hence, we need firstly to determine these (groups of) objects and secondly to arrange them in regard to their cluster concept FOOD.

In order to decide which groups of objects are relevant for the FOOD concept we turn to the method of analyzing vocabulary definitions and begin with the Chinese

ones that according to our observations generally navigate towards more concrete descriptions that nevertheless are not quite suitable for distinguishing the groups of objects relevant to the FOOD concept. For instance, the Chinese word 食物 (shíwù) is defined in one source as “products and drinks that are necessary for everyday consumption” [食物 (a)] and in another source as “(1) food products and drinks; (2) anything used for nutrition; (3) anything included in the ration” [食物 (b)].

Let us switch to the Ukrainian sources. Here, Encyclopedia of Modern Ukraine offers probably the most common definition of food as “everything necessary for a human being and other living creatures for sustaining life: albumens, vitamins, carbohydrates, fats, microelements, proteins” [Yizha (a)]. Though this definition is based at least upon two criteria – food composition (in terms of chemistry) and its functional destination – it does not seem illuminating enough for our aim. The largest in Ukraine Academic Explanatory Dictionary is even more laconic stating that food is “something that is eaten or drunk” [Yizha (b)].

Finally, we find it necessary to take a look at the English sources for two reasons: (1) this article is written in English, which serves as an interim language for both Chinese and Ukrainian definitions and descriptions; (2) for some units we will also consider Chinese–English translations to verify the correctness and/or appropriateness/suitability of the Ukrainian equivalents.

Influential Encyclopedia Britannica explicates food as “substance consisting essentially of protein, carbohydrate, fat, and other nutrients used in the body of an organism to sustain growth and vital processes and to furnish energy” [Food (a)]. This definition is line with the one from Encyclopedia of Modern Ukraine discussed above. The most spacious definition among those offered by English-language referential sources is as follows: “(1) any nourishing substance that is eaten, drunk, or otherwise taken into the body to sustain life, provide energy, promote growth, etc.; (2) more or less solid nourishment, as distinguished from liquids; (3) a particular kind of solid nourishment; (4) whatever supplies nourishment to organisms; (5) anything serving for consumption or use” [Food (b)]. Entry (1) of this definition is almost identical to that by Britannica; entry (2) simply separates food from drinks; and entry (5) is of a metaphorical character. The remaining two entries could have been of help were they formulated in less abstract terms.

According to Carolyn Daniel, “all cultures are highly selective in their definitions of food and non-food and their definitions do not necessarily relate to nutritional value” [2009, 5]. Needless to say that in this respect all of the above definitions given in three languages are not culture-bound, which makes us search for some other solution to our problem.

In their attempt to outline the borders of the FOOD category, Ulrike Oster and Teresa Molés-Cases developed a rather elaborated procedure of identifying its domains on the basis of a parallel corpus of literary texts in German and their translations into Spanish and Catalan. In order to spot what they call “food-related lexemes” the authors “proceeded through the lemmatized wordlist of the German corpus to classify them by semantic subtype” [2016, 56]. As a result, 15 domains were identified (such as “types of food/drink”, “properties of food”, “types of meals”, “ways of preparing food”, etc.) and 3 of them analyzed translation-wise. The value of this research is immense because it provides computerized representation of the FOOD concept as a cluster of domains that can be applied as a foundation

for corresponding research in any other language. By assuming this, we stipulate that the above domains are of more or less universal character while their linguistic filling is always culture-specific. In other words, as Oster and Molés-Cases put it, “some of the most visible differences among cultures are precisely those concerning eating habits, types of foods, the social roles of different meals and the rules related to them, and also the way some of these are encoded linguistically, in spite of the fact that there should be ample physiological common ground” [ibid., 53].

Another term for food nominations gaining rapid popularity is “gastronym”. Romanian researcher Nadia-Nicoleta Morarasu somewhat narrows its referential field “to names of dishes/culinary products and beverages, registered in cookery books or on culinary websites, which can be studied from an onomastic and socio-cultural perspective” [2020, 207]. The advantage of the author’s approach is that she adds a cultural dimension to defining and studying food-related vocabulary. Jolanta Tambor who researches the ways of adapting foreign gastronyms to the specifics of the Polish language, instead defines them very broadly as “lexical items related to cuisine” [2019, 241]. Similar terminological tendencies are also observed in Ukraine where gastronyms are understood in both senses. For instance, while Oksana Podvoys’ka sees gastronyms as “lexical units that reflect the process of making food products or cooking, serving or consuming food” [Viznichak, Podvoys’ka 2019, 30], Yanina Branyts’ka in her PhD thesis reduces them to “the names of dishes” only [2008].

In search of the material for our own case study, we turned to the available sources, which unfortunately are few. This fact can be accounted for by the sad preponderance of Chinese–Russian dictionaries, glossaries, corpora and other referential sources on the Ukrainian market. Finally, we made our choice in favor of the Chinese–Ukrainian Illustrated Dictionary [Kytays’ko-ukrayins’kyy ...]. The choice was determined by the following factors: (1) the dictionary provides lexis already grouped around 15 food-related domains, which is in line with our understanding of FOOD as a category; (2) it lists a relatively considerable number of units – 413 – each of which is accompanied with a picture that allows a recipient to better understand its meaning through the mechanism of visualization.

We would like to add that the material inside the Chinese–Ukrainian Illustrated Dictionary is organized according to the method of mind-mapping (also, concept-mapping), that is a popular methodological instrument in Cognitive Linguistics. Apparently, it can also be successfully applied in Contrastive Linguistics and Translation Studies. The method stems from the experiments by the American psychologist Edward C. Tolman described in his article “Cognitive maps in Rats and Men”. The article proposed a new psychological concept of cognitive maps according to which in the process of learning the brain forms something like a map “indicating routes and paths and environmental relationships, which finally determines what responses (if any) the animal will finally release” [1948, p. 190]. This definition brings forward the conclusion that Tolman uses the term “map” metaphorically meaning the order of actions fixed in a brain rather than a real route of an animal’s wanderings in the labyrinth. Therefore, when in the 1970s the term was picked up by cognitive psychologists it underwent a de-metaphorization when a cognitive map turned from a mental plan of actions into a specific form of organizing information that permits to create a coherent image of an object in a human mind.

We believe that presenting information in dictionaries in the form of cognitive maps (either radial or hierarchical) stimulates the assimilation of information. Without doubt, cognitive mapping is of a huge potential for translation and its study because it opens prospects for comparing linguistic manifestation of concepts in different languages, identifying interlinguistic and intercultural lacunae and thus streamlining their elimination. By exposing the associations between different objects within conceptual categories we can better understand structure, meaning and function of their nominations that lay a foundation for successful translation. According to the Ukrainian scholar Tetiana Anokhina, “mind mapping of lacunicon has emerged attempting to establish equivalence between various lacunar concepts known as vague elements of culture (national specifics), lacunae in speech (speech lacunas), and lacunae in the language” [2013, 171]. According to her, “the lacunae (gaps) are often associated with the problem of translation difficulties” because “there are some specific elements in the national picture of the world that cannot correspond to one-word notion, the lexical equivalent or have some differences compared to the other language” [ibid., 172].

The role of associations in translating Chinese food nominations

Association is an important mechanism of both nomination and translation. If “associations are defined as complex representations that comprise unqualified relations between elementary representations” [Moors 2014, 25], the associative mechanism can be characterized “as the activation of an association in memory” [ibid.]. But more importantly, activated associations may have significant effect on performing all kinds of tasks, in our case both creating names for objects in one language and re-creating them in another one.

It is necessary to remember that associations underlying food-related units in the source language are not always reproduced in the target language, they can as well be lost or replaced with some other associations – embedded in the target culture and language. This fact, in our opinion, indicates cultural reference of associations turning them into a bridge uniting linguistic, cognitive and cultural paradigms of Translation Studies.

In the Chinese language, associations permeate all the domains of the FOOD category tying them together and with other categories. Take, for instance, domain “Foods of plant origin” (subdomain “Produce” (“Fruits” and “Vegetables”). Here we find luffa, a popular vegetable in China belonging to the cucumber family. In Chinese its name 丝瓜 (sīguā) consists of two parts: 丝 “thread” and 瓜 “pumpkin”, literally meaning “a pumpkin hanging on a thread”. Its English (“luffa” or “loofah”) and Ukrainian («люфа») names are transcribed from the Arabic name of the vegetable and therefore bear no such an association for the speakers. The same is true for another vegetable – momordica. Its Chinese name 苦瓜 (kǔguā) is composed of hieroglyphs 苦 “bitter” and 瓜 “pumpkin”, literally meaning “a bitter pumpkin”. Its English (“momordica”) and Ukrainian («момордика») nominations reveal some other association since they come from Latin “momordicus” – “biting”, but obviously for modern speakers this association is lost as well. At the same time, there exists one more English variant of this vegetable’s name – “bitter melon”/“bittermelon”, which bears the same connotation as the Chinese original and may have been borrowed from China.

Popular tropical fruit papaya comes from Mexico but in Chinese has its own name 木瓜 (mùguā), which consists of 木 “tree” and 瓜 “pumpkin”, literally meaning “a pumpkin on a tree”. In both Ukrainian («папайя») and English (“papaya”), the name of the fruit comes from Arawak, the eponymous language from South America.

As one can see, in all the above examples the associations relevant for the Chinese names of the plants are irrelevant for their Ukrainian and English counterparts, which can be accounted for by the fact that they were borrowed from other sources. A quite different situation is observed in the “Dishes” domain abundant with the names of authentic Chinese courses that are directly translated into both Ukrainian and English. The words in this domain not only have associative character but also demonstrate the highest level of cultural specificity. Let us consider several examples.

The first example is the dish 蚂蚁上树 (mǎyǐ shàng shù), whose name consists of the three elements: 蚂蚁 “ants”, 上 “up, climb” and 树 “tree”. Where does this name come from? The dish is made of minced meat and noodles and small pieces of meat sticking to noodles visually remind ants on twigs. Since the Chinese nomination is a three-component compound it is translated into Ukrainian with the help of their direct equivalents. The resulting variant «мурахи, що піднімаються деревом» is identical to its English counterpart “Ants climbing a tree”.

Another interesting example is the dish 水晶饼 (Shuǐjīng bǐng) whose name consists of the two elements – 水晶 “crystal” and 饼 “pancake/cake”. The association with crystal is caused by the crisp consistency of pancakes; it is preserved in the Ukrainian translation («кришталеві млинці») and becomes obvious to anybody who tastes the dish. The English equivalent “crystal cake” is coined similarly and defined as “a crispy dessert” that “gained its name from its crystal-like transparency” [Crystal Cake].

Our next example 松鼠鳜鱼 (sōngshǔ guìyú) is the name of a popular dish incorporating two other names: 松鼠 “squirrel” and 鳜鱼 “Chinese perch”. At first glance, this combination seems impossible unless you are familiar with the manner in which the dish is cooked. In fact, it is made of fried fish that is cut and bent “into the shape of a squirrel with its head and tail soaring high” [Squirrel-shaped Mandarin...]. Like with our previous examples, the Ukrainian equivalent «білка-окунь» is almost identical to the English one “squirrel-fish”.

Our final example in this section is the dish called 佛跳墙 (fó tiào qiáng). The nomination includes three hieroglyphs: 佛 “Buddha, Buddhism”, 跳 “jump” and 墙 “wall”. Once again, this combination seems bizarre until you know the story behind the name. According to it, a scholar was travelling across China and kept all his food in a clay pot. Every time he felt hungry he had to heat the pot contents over the fire. One day, the scholar placed himself near the Buddhist monastery wall and when the monks smelled his pot they immediately jumped over the wall to taste it though they were forbidden to eat meat. To justify themselves they said that Buddha himself would not have resisted such a temptation. The Ukrainian translation is once again literal «Будда стрибає через стіну» just like the English one “Buddha jumps over the wall”, which fact once again confirms the similarity of approaches of Ukrainian and English translators aimed at preserving cultural specificity of the Chinese cuisine in their languages. Another possible explanation of such a similarity lies in the fact that English could have been an interim language for the Ukrainian translators who worked not with the Chinese originals but with their English versions.

Difficulties of translating Chinese food nominations into Ukrainian

As we mentioned before, the method of translation strongly depends on the extra-linguistic factors including those of cultural character. A lot of food nominations associated with China as their country of origin or habitat still have both English and Ukrainian equivalents borrowed and/or adapted from languages other than Chinese because they were first discovered by Europeans somewhere else or were given new European names (including proper or Latin ones). This trend was particularly strong in the colonial period when cultural specifics of the colonized nations was deliberately ignored. But if we speak about translation per se, we should be ready to face the fact that traditional translation methods developed by scholars for alphabetic languages may not work very well or may need some adjustments in both their meaning and application when dealing with hieroglyphic writing systems like the Chinese one. Proceeding from these considerations, we distinguish two main translation methods as traced in our material.

The first method in question is transliteration. John Catford defined transliteration as a process in which “source language graphological units are replaced by target language graphological units” [1965, 66]. There are two types of such transference relevant for translation of lexical units: (1) when source language letters are replaced by target language letters (also known as transliteration proper) and (2) when source language phonological units are replaced by target language letters (also known as transcription). Due to the differences between hieroglyphic and alphabetic writing, transliteration proper seems hardly relevant for the Chinese–Ukrainian translation. At the same time, transcription is quite applicable, and in particular for food nominations. We find it used in a lot of names of products, fruits/vegetables and dishes that come from China, though due to remoteness and historical circumstances none of these borrowings was apparently made directly from Chinese into Ukrainian.

A well-known case is bean curd product known as “tofu”, which has a Chinese origin. In the original it is labeled as 豆腐 (dòufu) – a combination of two elements: 豆 “bean” and 腐 “rotten”, but in the alphabetic languages all over the world its transcribed equivalents are used, like English “tofu” or Ukrainian «тофу».

A similar process occurs when food nominations from the West are borrowed into the Chinese language and culture. The method employed in such situations reminds transcription because involves hieroglyphs that sound like original words or their parts (morphemes or even arbitrary fragments). Put together, they make little sense literally but the society accepts them for their sound and not meaning. Take, for instance, such a popular brand name as Coca Cola, whose Chinese version 可口可乐 (kěkǒukělè) is made of two elements: 可口 “tasty” and 可乐 “amusing”. In this particular case, the components though not related to the nominated object directly still can correlate with it via associations. Our next example is another brand name drink Sprite that is known in China under the name 雪碧 (xuě bì) that falls into two parts: 雪 “snow” and 碧 “turquoise” hardly associable with the nominated object.

The second method in question is calque also known as loan translation. It was first described by Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet as “a special kind of borrowing whereby a language borrows an expression form of another, but then translates literally each of its elements” [1995, 32]. One interesting example here is traditional Suqian dish 霸王别姬 (bà wáng bié jī) that is soup made of chicken

and soft-shell turtle. Its name consists of three elements: 霸王 “emperor”, 别 “leave” and 姬 “concubine”. According to the legend, this dish was given by concubine Yu Ji to the Emperor Xiang Yu while he was waiting for execution. The name is also grounded on the wordplay since “turtle” in Chinese is 王八 (wángba) where 八 (bā) is assonant with 霸 (bà) that, in its turn, is part of 霸王 (bàwáng) “Emperor”. Accordingly, “chicken” in Chinese is 鸡 (jī) that is assonant with 姬 (jī) “concubine”. Both English (“Farewell my concubine”) and Ukrainian («Прощавай, моя наложнице») equivalents may be considered loan translations though accompanied with some additional transformation: “Emperor leaves (his) concubine” equals “Emperor (says) farewell (to his) concubine”.

Accompanying calques with transformations is a typical translation practice for many pairs of languages conditioned by numerous factors beginning with their fusional or agglutinative character and ending with different explicitness implicitness ratio. Similar tendency is observed in case of both Chinese-Ukrainian and Chinese-English directions. Some of these transformations are more of a semantic character while others of a formal one. Take, for instance, the name of a dessert 龙须糖 (lóngxū táng) that has three components: 龙 “dragon”, 须 “beard” and 糖 “candy”. Its English equivalent “Dragon beard candy” preserves all of them while the Ukrainian one «Борода дракона» omits the third one that was deleted as a redundant generic name.

Conclusions

The conducted research was conceived to demonstrate similarities and dissimilarities in Chinese food nominations and their Ukrainian and English equivalents. Conducting our research in terms of both cognitive and cultural paradigms of Translation Studies, we defined FOOD as a concept and a category which provided for a better comprehension not only of the scope of its linguistic filling but also of the role of associations in both coining food nominations in Chinese and reproducing them in the Ukrainian and English languages. The application of the method of mind-mapping allowed us to establish the main domains of the FOOD category as well as to trace down how the objects within them are interconnected via different types of associations (based on the form, resemblance, taste, color, consistence, etc.).

Due to treating FOOD as a cultural concept, we could see how the cultural specificity of food nominations (namely within “dishes” domain) was reproduced in both Ukrainian and English translations. High level of similarity between Ukrainian and English translations confirmed the analogy of pursued strategies in both languages in regard to the names of the dishes, which, unlike the names of fruits and vegetables, are relatively recent borrowings. Because of their mostly complex metaphorical character, the method of loan translation prevails here. Comparative analysis also confirmed that in most cases the associations underlying the source food nominations are completely lost for both Ukrainian-speaking and English-speaking recipients.

The *prospect* of further research implies the verification of the preliminary conclusions and assumptions made in the course of the current investigation with the help of corpus-based methods involving vast linguistic material.

Особистий внесок авторів:

О. В. Ребрій – загальна концепція роботи, теоретичне обґрунтування;

О. О. Ребрій – збір та аналіз ілюстративного матеріалу.

BIBLIOGRAPHY

Anokhina T. The linguistic lacunicon: Cognitive mapping in schemes and terms. *Journal of Education Culture and Society*. 2013. № 1. P. 166–174. DOI: 10.15503/jecs20131-166-174.

Catford J. A Linguistic Theory of Translation. Oxford : Oxford University Press, 1965. 112 p.

Crystal Cake, China Services Info. URL: <https://govt.chinadaily.com.cn/s/201902/14/WS5ce78272498e079e680219c2/crystal-cake-shui-jing-bing-shui-jingbing.html> (accessed 21 February 2023).

Daniel C. Voracious Children. Who Eats Whom in Children's Literature. London and New York : Routledge, 2009. 276 p.

Food (a), Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/food1> (accessed 21 February 2023).

Food (b), Dictionary.com. URL: <https://www.dictionary.com/browse/food> (accessed 21 February 2023).

Gambier Y., Doorslaer L. Disciplinary dialogues with translation studies: The background chapter. *Border crossings. Translation studies and other disciplines* / Gambier, Y., Doorslaer, L. (Eds.). Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 2015. P. 1–21. DOI: [org/10.1075/btl.126.01.gam](https://doi.org/10.1075/btl.126.01.gam).

Glushko R. J. The Discipline of Organizing. 4th Professional Edition. Berkeley : University of California, 2013. 1604 p.

Jaaskelainen R., Lacruz I. Translation – cognition – affect – and beyond. Reflections on an expanding field of research. *Innovation and Expansion in Translation Process Research* / Lacruz, I., Jaaskelainen, R. (Eds.). Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 2018. P. 1–16.

Moors A. Examining the Mapping Problem in Dual-Process Models. *Dual-Process Theories of the Social Mind* / Sherman J. W., Gawronski B., Trope Y. (Eds.). New York and London : The Guilford Press, 2014. P. 20–34.

Morarasu N.-N. Linguistic Adaptation and Cultural Negotiation in Translating Romanian Gastronyms. *Encounters across Linguistic, Cultural and Professional Contexts: In Honorem Professor Elena Croitoru* / Mardar A. M. (Ed.). Cluj Napoca : Editura Casa Cărții de Știință, 2020. P. 206–221.

Oster U., Molés-Cases T. Eating and drinking seen through translation: A study of food-related translation difficulties and techniques in a parallel corpus of literary texts. *Across Languages and Cultures*. 2016. Vol. 17, Issue 1. P. 53–75.

Shuttleworth M., Cowie M. Dictionary of Translation Studies. London and New York : Routledge, 1997. 233 p.

Squirrel-shaped Mandarin Fish, China Services Info. URL: <https://govt.chinadaily.com.cn/s/201807/17/WS5ceba29b498e079e68021c50/squirrel-shaped-mandarin-fish.html> (accessed 21 February 2023).

Tambor J. Foreign Cuisine in Poland. Adapting names and Dishes. *Acta Universitatis Lodzianae Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*. 2020. № 27(27). P. 241–265. DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/0860-6587.27.13>.

Tolman E.C. Cognitive maps in Rats and Men. *Psychological Review*. 1948. № 55(4). P. 189–208. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0061626>.

Tymoczko M. Enlarging Translation, Empowering Translators. London and New York : Routledge, 2014. 353 p.

Vinay J.-P., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation* / translated by J. C. Sager and M.-J. Hamel. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1995. 360 p.

食物 (a), 汉语大辞典, Big Chinese Dictionary. URL: <http://www.hydc.com> (accessed 21 February 2023).

食物 (b), 汉语大辞典, Online Chinese Dictionary. URL: <http://www.zdic.net> (accessed 21 February 2023).

Браницька Я. В. Гастроніми в сучасній французькій мові: когнітивно-ономасіологічний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Одеса, 2008. 199 с.

Візнічак Є. В., Подвойська О. В. Щодо проблеми перекладу гастрономічної термінологічної лексики (на матеріалі тексти німецькомовного гастрономічного дискурсу). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. Том 5, № 43. С. 30–33.

Їжа (a), Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12946 (дата звернення: 21.02.2023).

Їжа (b), Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/jizha> (дата звернення: 21.02.2023).

Китайсько-український ілюстрований словник / ред.: Чжу Нін, У Юємуй, Хау Ша ; пер. на укр. Лао Хуася. Пекін : The Commercial Press, 2010. 349 с.

Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 196 с.

REFERENCES

Anokhina T. (2013), “The linguistic lacunicon: Cognitive mapping in schemes and terms”, *Journal of Education Culture and Society*, No. 1, pp. 166–174. DOI: 10.15503/jecs20131-166-174.

Catford J. (1965), *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, Oxford.

Crystal Cake, China Services Info, available at: <https://govt.chinadaily.com.cn/s/201902/14/WS5ce78272498e079e680219c2/crystal-cake-shui-jing-bing-shuijingbing.html> (accessed 21 February 2023).

Daniel C. (2009), *Voracious Children. Who Eats Whom in Children's Literature*, Routledge, London and New York.

Food (a), Britannica, available at: <https://www.britannica.com/topic/food1> (accessed 21 February 2023).

Food (b), Dictionary.com, available at: <https://www.dictionary.com/browse/food> (accessed 21 February 2023).

Gambier Y., Doorslaer L. (2015), “Disciplinary dialogues with translation studies: The background chapter”, in Gambier, Y., and Doorslaer, L. (Eds.), *Border crossings. Translation studies and other disciplines*, John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia, pp. 1–21. DOI: [org/10.1075/btl.126.01.gam](https://doi.org/10.1075/btl.126.01.gam).

Glushko R. J. (2013), *The Discipline of Organizing*. 4th Professional Edition, University of California, Berkeley.

Jaaskelainen R., Lacruz I. (2018), “Translation – cognition – affect – and beyond. Reflections on an expanding field of research”, in Lacruz, I., Jaaskelainen, R. (Eds.), *Innovation and Expansion in Translation Process Research*, John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia, pp. 1–16.

Moors A. (2014), “Examining the Mapping Problem in Dual-Process Models”, in Sherman, J. W., Gawronski, B., and Trope, Y. (Eds.), *Dual-Process Theories of the Social Mind*, The Guilford Press, New York and London, pp. 20–34.

Morarasu N.-N. (2020), “Linguistic Adaptation and Cultural Negotiation in Translating Romanian Gastronyms”, in Mardar, A. M. (Ed.), *Encounters across Linguistic, Cultural and Professional Contexts: In Honorem Professor Elena Croitoru*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, pp. 206–221.

Oster U., Molés-Cases T. (2016), “Eating and drinking seen through translation: A study of food-related translation difficulties and techniques in a parallel corpus of literary texts”, *Across Languages and Cultures*, Vol. 17, Issue 1, pp. 53–75.

Shuttleworth M., and Cowie M. (1997), *Dictionary of Translation Studies*, Routledge, London and New York.

Squirrel-shaped Mandarin Fish, China Services Info, available at: <https://govt.chinadaily.com.cn/s/201807/17/WS5ceba29b498e079e68021c50/squirrel-shaped-mandarin-fish.html> (accessed 21 February 2023).

Tambor J. (2020), “Foreign Cuisine in Poland. Adapting names and Dishes”, *Acta Universitatis Lodzianae Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, № 27(27), pp. 241–265, available at . <http://dx.doi.org/10.18778/0860-6587.27.13>

Tolman E. C. (1948), “Cognitive maps in Rats and Men”, *Psychological Review*, № 55(4), pp. 189–208, available at . <https://doi.org/10.1037/h0061626>.

Tymoczko M. (2014), *Enlarging Translation, Empowering Translators*, Routledge, London and new York.

Vinay, J.-P., Darbelnet, J. (1995), *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation*, translated by Sager, J. C. and Hamel, M.-J., John Benjamins Publishing Company, Amsterdam and Philadelphia.

食物 (a), 汉语大辞典, Big Chinese Dictionary. URL: <http://www.hydc.com> (accessed 21 February 2023).

食物 (b), 汉典, Online Chinese Dictionary. URL: <http://www.zdic.net> (accessed 21 February 2023).

Branyts’ka Ya.V. (2008), *Hastronimy v suchasniy frantsuz’kiy movi: kohnityvno-onomasiolohichnyy aspekt : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.05*. Odesa. (In Ukrainian).

Viznichak Ye.V., and Podvoys’ka O.V. (2019), “Shchodo problemy perekladu hastronomichnoyi terminolohichnoyi leksyky (na materialy teksti nimets’komovnoho hastronomichnoho dyskursu)”, *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya «Filolohiya»*, Vol. 5, № 43. pp. 30–33. (In Ukrainian).

Yizha (a), Yizha (a), *Entsyklopediya suchasnoyi Ukrayiny*, available at : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12946 (accessed 21 February 2023). (In Ukrainian).

Yizha (b), *Slovnyk ukrayins’koyi movy. Akademichnyy tlumachnyy slovnyk (1970–1980)*, available at : <http://sum.in.ua/s/jizha> (accessed 21 February 2023). (In Ukrainian).

Kytays’ko-ukrayins’kyy ilyustrovanyy slovnyk (2010), red.: Chzhu Nin, U Yuyemuy, Khau Sha ; per. na ukr. Lao Khuasya. The Commercial Press, Beijing. (In Ukrainian).

Martynyuk A.P. (2012). *Slovnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoyi lnhvistyky*, KhNU imeni V.N. Karazina, Kharkiv. (In Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 28.02.2023

UDC 821.581+821.161.2

CREATIVITY OF VOLODYMYR VYNNYCHENKO AND LU XUN: PROBLEMS OF GENETIC-TYOLOGICAL RELATIONSHIP

N. Kobzei

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Philology and Translation, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, 15, Karpatska str., Ivano-Frankivsk, 76019, Ukraine
Nata_kobzej@ukr.net

The study compares the work of representatives of Western and Eastern culture – Volodymyr Vynnychenko and Lu Xun during a difficult period of political, economic and spiritual cataclysms for the whole world. It has been established that despite their own uniqueness and originality, Ukrainian and Chinese literature developed under the influence of European literature, and in the work of almost every writer of the first half of the 20th century, it is easy to find reflections of the leading worldview currents of “philosophy of life” and psychoanalysis. It is no accident that the fate of a small person, oppressed by strict rules of conduct, lost its doom. Life instincts and pulsating “vital energy” gave a chance to overcome a deep aesthetic, cultural, moral and religious crisis. It was found that the authors’ experiments had a single goal – to reorganize and modernize their own national literatures, to bring them to a qualitatively new level of development, using all possible means for this. European free-thinking and individualism contributed to this in the best possible way.

The main common features of the artistic work of Volodymyr Vynnychenko and Lu Xun are highlighted: the focus on the transformation of outdated traditional forms and methods in literature, the involvement of new topics, problems, images and genres, social engagement, excessive publicism, the use of the modernist method of “stream of consciousness”, the use of self- the narrator, the use of simple vernacular language, sharp criticism of the social system, Nietzschean traces, the use of the image of a madman to denote a political opponent and dissident, etc.

The historical-genetic and typological connections of the works of Ukrainian and Chinese authors, in which the spirit of European modernism is keenly felt, are proven. Attention is drawn to the fact that talented writers do not in any way copy European cultural influences. They interpret foreign trends in their own way, adapting them to the peculiarities of their own national literatures. Therefore, external artistic borrowings in no way harm their individual author’s style of writing, but, on the contrary, enrich and emphasize it. Moreover, comparing the creativity of bright representatives of different, at first glance, cultures allowed us to show that no political, ideological, geographical, religious, linguistic or even mental barriers are capable of stopping intellectual exchange within individual nations and entire cultures.

Keywords: Vynnychenko, Lu Xun, typological affinity, modernism, instincts of life, Chinese literature.

ТВОРЧИСТЬ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА І ЛУ СІНЯ: ПРОБЛЕМИ ГЕНЕТИКО-ТИПОЛОГІЧНОЇ СПОРІДНЕНОСТІ

Н. В. Кобзей

У дослідженні порівнюється творчість представників Західної і Східної культури – Володимира Винниченка і Лу Сіня у нелегкий для цілого світу період політичних, економічних і духовних катаклізмів. Встановлено, що, попри власну унікальність і самотність, українська і китайська літератури розвивалися під впливом загальноєвропейської, а у творчості майже кожного письменника першої половини ХХ століття легко віднайти рефлексії провідних світоглядних течій «філософії життя» і психоаналізу. Не випадково доля маленької людини, пригніченої жорсткими правилами поведінки, втрачала приреченість. Інстинкти життя і пульсуюча «життєва енергія» давали шанс подолати глибоку естетичну, культурну, моральну і релігійну кризу. З'ясовано, що авторські експерименти мали єдину мету – реорганізувати і модернізувати власні національні літератури, вивести їх на якісно новий рівень розвитку, використовуючи для цього всі можливі засоби. Європейське вільнодумство та індивідуалізм цьому якнайкраще сприяли.

Виділено основні спільні риси художньої творчості Володимира Винниченка і Лу Сіня: націленість на трансформацію застарілих традиційних форм і методів у літературі, залучення нових тем, проблем, образів і жанрів, соціальна заангажованість, надмірний публіцизм, застосування модерністського прийому «потоків свідомості», використання Я-оповідача, вживання простої народної мови, різка критика суспільного устрою, ніцшеанський слід, використання образу божевільного на позначення політичного опонента та інакодумця тощо.

Доведено історико-генетичні та типологічні зв'язки творчості українського і китайського авторів, у якій гостро відчувається дух європейського модернізму. Звернено увагу на те, що талановиті письменники аж ніяк не калькують європейські культурні впливи. Вони по-своєму інтерпретують іноземні тенденції, пристосовуючи їх до особливостей власних національних літератур. Тому сторонні мистецькі запозичення жодним чином не шкодять їхній індивідуально-авторській манері письма, а, навпаки, збагачують і увиразнюють її. Більше того, порівняння творчості яскравих представників різних, на перший погляд, культур дозволило нам показати, що жодні політичні, ідеологічні, географічні, релігійні, мовні чи навіть ментальні бар'єри не здатні зупинити інтелектуальний обмін у межах окремих націй і цілих культур.

Ключові слова: Винниченко, Лу Сінь, типологічна спорідненість, модернізм, інстинкти життя, китайська література.

Початок ХХ століття став кризовим і переломним для всього цивілізованого світу. У капіталістичних державах Заходу посилювалися робітничі рухи за демократію і права виборців. Колоніальні країни розпочали національно-визвольну боротьбу, а від абсолютних монархій вимагали демократичних перетворень. Першою і найбільшою в цей час стала російська революція 1905–1907 років. Вона ж автоматично перекинулася й на українську територію. Схожі процеси відбувалися в країнах Африки і Латинської Америки. Скажімо, в Мексиці селянські повстання були найсильнішими. Що ж стосується аналогічних подій в Азії, то дослідники називають цей період в її історії «пробудженням». Йдеться про революції в Ірані (1905–1911), Туреччині (1908–1911), Індії і, безперечно, Китаї (Сінхайська революція 1911–1913 рр.). Остання припинила правління

імператора Цінь і започаткувала республіканську форму правління в країні. Як не парадоксально, але на фоні таких численних збройних протистоянь, виснажених економік, тотального безробіття, низького рівня фізичного і психічного здоров'я людей інтелектуальний потенціал націй почав різко зростати. Грандіозні наукові відкриття стали рушійною силою прогресу в економічній, суспільно-політичній і військовій сферах. Культурне життя урізноманітнилось появою кінематографу, в художній літературі з'явилися нові жанри, новаторство створило конкуренцію традиціоналізму, поширився синтез мистецтв.

Дослідник історії О. Субтельний називає початок ХХ століття в Україні «спалахом творчої енергії» [Субтельний 1993]. На літературній, а пізніше й політичній арені з'являється постать Володимира Винниченка – епатажного модерніста, новатора, активного борця з традиційними застарілими формами в житті і мистецтві. Жорстка критика його творчості не лише ворогами, а й друзями не зупинила письменника. Він проголосив курс на оновлення, синхронізацію українського літературного процесу з європейським, вимагав нових засобів і прийомів художнього зображення. Посилено вивчав, аналізував, експериментував над характеристиками, вчинками, ідеями, проблемами, проявляючи себе талановитим психоаналітиком. У світоглядно-філософському аспекті Винниченко проголосив ідеологему «чесності із собою», за якою намагався жити сам і яку зробив моральним імперативом для своїх героїв. Його заповітна мрія – будь-якими способами досягти того, щоб Україна стала нарівні з передовими країнами світу. В. Панченко вважав, що «щирість цих слів підтверджена всією лінією поведінки письменника як громадської, так і творчої. Бажання докласти зусиль до того, щоб українська нація утвердила себе політично й культурно стало для В. Винниченка домінуючою потребою, визначивши, до речі, і його творчу установку на засвоєння й трансформацію, «переплавку» художнього досвіду передових літератур Європи [Панченко 2008, 23].

Схожі наміри були в яскравого представника Східної культури Лу Сіня. Він народився в династичній, фактично ізольованій від зовнішніх впливів країні. Невелика частина надзаможного суспільства зосереджувала у своїх руках владу, силу і релігію. Несправедливий напівфеодалний устрій країни прирік більшу частину її населення на безпросвітну бідність. Таке суспільство Лу Сінь вважав хворим. Ще в юнацькі роки автор захоплювався медициною і навіть розпочав навчання в Японії, щоб стати лікарем. Але згодом зрозумів, що так він не зможе допомогти людям, у яких хворі душі. Тому твердо вирішив стати письменником. Тим паче, що разом із революційними рухами до Китаю проникли так звані західні віяння: філософсько-естетичні праці світових дослідників і художня література численних авторів з їх вільнодумством та індивідуалізмом. Поява Лу Сіня в китайській літературі, як і Винниченка в українській, стала сенсаційною. Шквал критики в їхній бік і гучні аплодисменти водночас не стихають ще й досі, а їхні твори так само відкриті для аналізу і з плином часу не втрачають своєї актуальності.

Так само **актуальним** вважаємо і наше дослідження. В ньому ми не випадково порівнюємо творчість представників різних на перший погляд культур – західної і східної, адже вважаємо, що між Винниченком і Лу Сінем є багато спільних точок дотику. У літературознавстві України та Китаю є величезна кількість робіт про зазначених авторів окремо, але немає жодного дослідження,

присвяченого їх порівнянню. В радянському літературознавстві було прийнято говорити лише про російсько-китайські літературні зв'язки, не беручи до уваги українські персоналії. Але така однозначність помилкова. Вплив же західної культури визнавався переважно через посередництво російськомовних письменників. Скажімо, ніцшеанський слід у творчості Лу Сіня передавався через зв'язок Ніцше–Достоевський–Лу Сінь, а не напряду. Ми, звичайно, в жодному разі не применшуємо впливу вже названого вище Ф. Достоевського, А. Чехова, М. Гоголя чи інших авторів на розвиток китайської літератури загалом і на Лу Сіня зокрема. Адже й у щоденникових записах останнього згадуються їхні імена. Ми прагнемо довести, що і російська, і українська література розвивалися під впливом загальноєвропейської, а у творчості кожного письменника першої половини ХХ століття легко віднайти рефлексії провідних світоглядних орієнтирів людства, базованих на «філософії життя» (А. Бергсон, В. Дільтей, Г. Зіммель, Ф. Ніцше, О. Шпенглер) і психоаналізі (З. Фрейд, К. Юнга, Е. Фромма). Праці названих мислителів істотно вплинули на інтегрований розвиток психології, соціології, з одного боку, та мистецтва і літератури – з іншого. Тому доцільніше говорити про вплив західної культури на східну і про те, що західна стала каталізатором утворення нової літератури в Китаї, яскравим представником і зачинателем якої був Лу Сінь.

Вважаємо, що у світі неможливе існування ні «вищих» літератур, ні «вищих» культур. Міф про європоцентризм О. Шпенглер розвіяв ще давно ґрунтовною працею «Занепад Європи», а численні «російські міфи» розпадаються самі собою, як карткові будиночки. Особливо інтенсивно – за останній рік. Своєю чергою кожна країна, попри унікальність і самодостатність, завжди відкрита до сприйняття інших культур і може вільно асимілювати їхні ідеї та концепції.

Методологічною основою нашої роботи стали численні праці вітчизняних і зарубіжних соціологів і культурологів, таких як О. Шпенглер, Ф. Ніцше, З. Фрейд, Л. Вонг, Г. Хофстеде, Д. Лінелл. Зазначимо, що матеріали китайських дослідників залучені нами виключно у їх англійських версіях. Як відомо, проблеми міжцивілізаційних впливів – одні з найскладніших у гуманітарній науці. Ще починаючи з 1957 року тривав десятилітній проєкт ЮНЕСКО для покращення культурних відносин між Сходом і Заходом [Вінтер, 2021]. На жаль, довгі роки їх вважали абсолютно несумісними і закритими. Сьогодні ж завдяки мистецькому, філософському і науковому обміну достеменно відомо, що східна і західна культура мають значно більше спільного, ніж відмінного. Більше того, вважає Д. Меммі, деякі особливості східного світогляду (гнучкість і динамічність поглядів) надзвичайно привабливі для західної культури як протидія догматизму і нетерпимості [Меммі 2017]. Сюй Ян, досліджуючи китайську і західну культуру, розглядає вплив останньої на три аспекти суспільного життя: художню творчість, цінності і традиційні свята. Вважає позитивним, що нова китайська література стала емоційною, а персонажі самодостатніми, трансформувалася свідомість молодого покоління до більш активної життєвої позиції та ініціативності. А ще прижилося багато міжнародних свят (День матері, святого Валентина, Хелловін, навіть асимільовані традиції Різдва), щоб ще раз довести, що Схід і Захід – завжди разом [Сюй Ян 2021].

У наш час порівняльне вивчення різних національних літератур – один із найважливіших методів у світовій науці. І Винниченко, і Лу Сінь були

письменниками, котрі жили у переломний період. На це вказують як дослідники творчості великого українця – Т. Гундорова, Г. Костюк, О. Гнідан, Л. Дем'янівська, В. Панченко, так і китайського «літературного революціонера» – Дж. Чиннері, С. Вег, Мейбл Лі, Дайюнь Юе. Луситаністка і дослідниця європейського модернізму Крістіна Джоу ставить Лу Сіня в один ряд з такими письменниками-модерністами, як Т. Еліот, У. Єйтс, Ф. Пессоа, Е. Паунд. Вона звертає увагу на скептичне ставлення письменника до традиційних конфуціанських культурних і моральних цінностей. Через це Лу Сінь шукав «чистого і свіжого натхнення» в деяких міфічних або популярних традиціях світу [Джоу 2015]. Тоді значного поширення набули філософські праці Ф. Ніцше, у яких він закликав позбутися тягара старої традиційної культури, не боятися бунту і переглянути всі людські цінності. Першим, хто імпортував Ніцше до Китаю, став у 1904 році Ван Говей. З того часу його погляди набули шаленої популярності. Перебуваючи у Японії, Лу Сінь написав цілу низку статей, присвячених Ніцше, в яких називав його генієм, що не боявся гніву сучасників. І Винниченко, і Лу Сінь наслідували його приклад у власних літературах.

Мета дослідження – встановити історико-генетичні зв'язки творчості Винниченка та Лу Сіня та їхню типологічну близькість, розглянути проблему впливу та своєрідності в межах різних літератур і культур, висвітлити ще одну сторінку в об'ємній книзі зав'язків західної і східної культур.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- провести зіставний аналіз формування світогляду обох письменників;
- з'ясувати передумови їхніх естетичних поглядів;
- знайти подібності в художніх системах Винниченка і Лу Сіня.

Активна життєва позиція Винниченка і Лу Сіня змусила їх обох опинитися у самому центрі суспільних перетворень. Український письменник розпочав свою громадсько-політичну діяльність з посади редактора «Робітничої газети», потім – праця у складі Центрального Комітету, далі – лідерство в Українській соціал-демократичній робітничій партії, посада заступника голови Української Центральної Ради. Важливо відзначити, що перші місяці революції 1917 року були для Володимира Винниченка його «зоряним часом», піком найвищої слави не літературної, а політичної. Саме В. Винниченко був співавтором чотирьох Універсалів Центральної Ради, мав сміливість одним із перших відкрито заговорити про автономію України та про створення Української Народної Республіки, готувався стати її першим міністром. Однак не судилося. Історики вважають, що політика Центральної Ради була занадто поміркованою, позбавленою жорсткості, сміливості, а її нерішучість врешті-решт призвела до того, що владу в Україні захопили більшовики. Володимир Винниченко з важким серцем та відчуттям гіркоти поразки залишив високу урядову посаду і після довгої перерви, пов'язаної з політичною боротьбою, знову взявся за перо. Тим паче, що життєвого матеріалу і вражень у нього назбиралося більше ніж досить.

Його китайський сучасник Лу Сінь був очевидцем і учасником Сінхайської революції 1911–1913 рр., спрямованої на повалення маньчжурської правлячої династії та відновлення національних прав та свобод китайського народу. Він разом із тисячами прогресивно налаштованих робітників та селян покладав на неї величезні надії. Але, як і в Україні, бажаного досягти не

вдалося. Національно-визвольна революція себе не виправдала. Щоб зупинити руйнівну хвилю громадянської війни, китайська і маньчжурська знать об'єдналася, вибравши нового президента. Останній жорстоко придушив порушників «спокою» Піднебесної і встановив режим тотальної диктатури. Політична і культурна криза в Китаї посилювалася. З'ясувалося, що незламні постулати конфуціанства (гуманність, доброзичливість, моральність, народолюбність), які для більшості населення слугували «керівництвом до життя», перестали працювати. Прогресивна китайська інтелігенція, програвши «битву за тіла» китайців, розпочала боротьбу за їхні «душі». 1919 рік став переломним в історії Китаю. Так званий «Рух 4 травня», попри свою політичну заангажованість, дав поштовх просвітницькому руху, руху за нову культуру, нові ідеї, нові знання. А отже, відкидання або переосмислення старих порядків. Реакція населення на такі зміни була неоднозначною. Глибока бідність наскрізь пропитала всі стіни і закутки китайських сіл. Брак освіти і нормального спілкування давався взнаки. Прості люди, перебуваючи під гнітом традицій і заборон, страшно озлобилися і стали жорстокі. Деякі з них втратили здатність самостійно мислити і виражати емоції. Ті, в кому ще жевріли іскорки волі, боялися підняти голову. Очільник «Руху за нову літературу», основоположник сучасної китайської літератури, письменник, публіцист і літературознавець Лу Сінь прагнув відкрити їм очі на патріархальний устрій Китаю і показати новий світ, де жорстокі конфуціанські погляди на поведінку людини у суспільстві не працюють.

Тож, Володимир Винниченко (1880–1951) і Лу Сінь (1881–1936) належали одному часу. Це був період, коли традиційні естетичні, моральні та релігійні цінності переживали гостру кризу як у західному, так і у східному світі. Методологічні засади філософії позитивізму з положенням про детермінованість людської поведінки дією «раси», «середовища» та «моменту»; дарвінізм із теорією природного відбору та боротьби за існування поступово відходять на задній план, поступаючись «філософії життя». Мислителі нового часу прагнули подолати глибоку духовну кризу з її скептицизмом і песимізмом шляхом переосмислення, трансформації та модернізації. Тріумф обидвох письменників у власних літературах розпочався із дебютних оповідань. Винниченкова «Краса і сила» стала своєрідним «стовпом» на межі двох літературних епох [Костюк 1999] – реалізму і модернізму. Мова цього твору надзвичайно жива, сюжет – динамічний, пейзажі – колоритні, по-новому відтворені персонажі прагнуть внутрішньої гармонії. Публікація «Нотатків божевільного» Лу Сіня вже більше століття вважається початком ери сучасної літератури у Китаї. Новаторське оповідання різко критикувало традиційну китайську культуру. А його «голос» (народна китайська мова *байхуа*) шокував непідготовленого читача, звиклого до класичного звучання.

Український і китайський автори прагнули у своїх літературних творах дослідити природу людини шляхом вивчення мотиваційних чинників її поведінки й аналізу впливу культурного та соціального середовища на формування її характеру. Не останню роль у цьому процесі відіграв психоаналіз З. Фрейда з його біологічним стилем мислення. Є загальновідомим твердження, що діями і вчинками людини керують інстинкти, основні з яких – сексуальний і самозбереження. Для класичної літератури доби реалізму інстинкт

самозбереження був найбільш цікавим. Ним пояснювався фаталізм людської долі. Будь-яка спроба людського організму перебороти несприятливі умови свого жалюгідного існування обов'язково була приречена. Інколи складалося враження, що єдино можливий вихід для героя, скажімо, натуралістичного твору у стилі Еміля Золя – скоритися долі й намагатися вижити. Як роблять майже всі «учасники» «Нотаток божевільного» Лу Сіня, окрім головного. На його прикладі автор оповідання демонструє нам нову модель людської поведінки. Вона базується на «визнанні» верховенства сексуального інстинкту або лібідо, що, за Фрейдом [1998], означає психічну енергію, що лежить в основі всіх сексуальних проявів індивіда, кількісно змінюється і вимірює всі процеси та перетворення у сфері сексуального збудження. Тоді виходить, що поведінкою людини керує нереалізована сексуальна енергія, яка, відхиляючись від прямої мети, може сублімуватися, скажімо, в енергію соціальних перетворень, наукової діяльності, художньої творчості чи філософського пізнання дійсності. Психічний розвиток особистості залежить від біологічно детермінованого процесу перетворення сексуального інстинкту. Назвем його стихійною життєвою силою. У дослідженні Мейбла Лі знаходимо ще визначення «пульсуюча життєва сила». Вона здатна перетворити пригнічених, пасивних і покірних людей на активних індивідуальних особистостей. Адже суспільство «глиняних статуй» і бездушних копій – мертво. Тому божевільний Лу Сіня – зовсім не хворий. Він являє собою нове покоління людей-бунтівників, що прагнуть за будь-яку ціну змінити світ.

Емоційний і експресивний Винниченко прагнув кардинальних змін «тут і зараз», ламав традиції, вводив у літературу нові теми і образи, створював **свою** мораль і **свої** цінності. Всі його персонажі наділені тією ж таки життєвою силою, що і Лу Сіня, тими ж життєвими інстинктами. Тільки у Винниченка вона ще сильніша, ще сміливіша, всепоглинаюча. Вона дозволяє персонажам та і самому автору абстрагуватися від реалій навколишньої дійсності з її невідворотністю і змушує цінувати й любити життя у будь-яких його проявах. Життєві інстинкти, як і лібідо, кількісно змінюються і починають працювати через неконтрольовану розумом гру пристрастей і почуттів у душі людини. Тому чи не в кожному творі українського автора маємо «нескорених» героїв, Прометіїв із плоті і крові, здатних протистояти сірості, буденності, провінціалізму.

Завдяки психоаналітичним зацікавленням митців темою сублімованої енергії лібідо, що стала тенденційною, у світовій художній літературі утверджується тематика, пов'язана з вивченням проблем взаємин між біологічними та соціальними сферами людського існування, між особистістю та суспільством; із розкриттям культурно-історичних впливів епохи на формування психологічного портрета індивіда тощо.

Як бачимо, Винниченко і Лу Сінь належать до категорії так званих письменників-реформаторів, що намагалися оновити стару літературну систему. Вони усвідомлювали свою відмінність від літературних попередників, рішуче вели пошук нових шляхів у мистецтві. Лу Сінь був добре обізнаний із працями європейських дослідників Бергсона, Ніцше, Фрейда, Юнга, Шопенгауера, Карпентера. З багатьма із них він познайомився під час навчання у Японії, частину навіть сам перекладав. Велике значення для становлення його філософсько-естетичного світогляду відіграла праця японського критика Куріягави

Хакусона, присвячена вивченню європейської літератури та філософії. Перекладаючи її на китайську мову, Лу Сінь сподівався, що ця робота врятує «занепалий дух» Китаю. Про вплив новітніх філософських, естетичних і психологічних теорій на формування творчої особистості Винниченка написано чимало монографічних і дисертаційних досліджень. Незмінна думка – цей вплив колосальний. Автор не тільки читав в оригіналі і перекладав праці перелічених вище мислителів, а й вимушено емігрувавши з України, жив з ними, так би мовити, у самій гущі культурного життя.

Окремої згадки заслуговує питання «ніцшеанства» Володимира Винниченка і Лу Сіня. І в українському, і в китайському літературознавстві на цю тему написано багато і детально. Принагідно зауважимо, що вплив німецького філософа був настільки колосальним, що в деяких національних культурах йшлося про «лихоманку на Ніцше». Україна й Китай входили в цей перелік безсумнівно. Більше того, деякі дослідники, попри своє неоднозначне ставлення, називали Лу Сіня «китайським Ніцше».

Новаторство Лу Сіня виявилось у сфері літературного жанру. Його оповідання стали виразними, епічними і соціальними. Через складний характер своїх персонажів письменник розкривав суттєві проблеми реального життя, не повчав, не моралізував, не ділив героїв на позитивних і негативних. У нього з'явився «Я-оповідач» – революційний прийом для китайської літератури. Він прямолінійний, безпосередній і глибоко психологічний.

Глибокий психологізм став візитною карткою художніх творів В. Винниченка. І. Денисюк назвав його «вибуховою силою», яка розірвала старі письменницькі форми, змусила митців перенести головну подію своїх художніх творів із зовні усередину – безпосередньо в душі головних героїв [Денисюк 1981].

Усі свої естетичні теорії аналізовані письменники втілювали в художніх творах. Кожне оповідання для Лу Сіня – інструмент ідейного впливу на читача. Щоб досягти потрібного результату, китайський автор неодноразово «порушував правила» новелістики, переходячи від літератури до публіцистики. Те саме робив і Винниченко. Майже всі його герої декларують революційні гасла і займаються своєрідним «проповідництвом». За це його неодноразово цькували критики, звинувачуючи у надмірі публіцистики у п'єсах і романах (Панченко). Звичайно, все це відбувалося не випадково. Припускаємо, що давалися взнаки журналістські навички письменників. Лу Сінь 742 (!) рази публікував свої статті у різноманітних закордонних і китайських періодичних виданнях. А деякі міркування Винниченка виходили навіть окремими виданнями, як-от: «Відродження нації» та «Заповіт борцям за визволення».

Часто прозу Лу Сіня порівнюють з деякими творами його західних і японських сучасників. Цікавим для нас є його співставлення з «Уліссом» Джеймса Джойса. Нагадаємо, що останній, ірландський англomовний письменник-модерніст, застосовував у своїй творчості метод «потoku свідомості». Це один із провідних прийомів літератури модернізму, такий собі розширений внутрішній монолог героя. Вважається, що з його допомогою письменник може відтворити «зсередини» хід думок персонажа, показати, що їх виникнення часто спонтанне і не завжди свідоме і послідовне. Головним у цьому процесі стає Я-герой, межі часу і простору зникають, з'являються ремінісценції, ліричні

відступи, асоціації. Після всього переліченого вище зникають жодні запитання щодо манери написання «Щоденника божевільного» і його новизни.

Вже можемо вважати за правило, що кожна теза нашого дослідження про Лу Сіня так чи інакше стосується Винниченка. Отож, своїми психологічними експериментами український письменник випередив прихід екзистенціалістської проблематики чи сюрреалістичної техніки письма в літературу. По-перше, він у душі зазначеного філософсько-літературного напрямку довів, що в людини, яка перебуває в критичній ситуації, незначна дрібниця (спека, холод, голод, спрага, зубний біль) може розростатися до критичної маси, перетворюючись на домінуючий чинник впливу на таку чи іншу поведінку персонажа. По-друге, у Винниченка «поток свідомості» більше, ніж у творах самих «винахідників» цього прийому. Український модерніст майстерно протоколював потоки свідомості своїх персонажів, оголював їхній внутрішній світ, передавав експресію переживань, показував, як відтворити «намагання свідомості героя осмислити свій стан і ті швидкоплинні враження, що йдуть зовні і ще не встигли усвідомитися [Денисюк 1981].

Досить часто «Нотатки божевільного», написані Лу Сінем у квітні 1918 року, порівнюють з однойменним твором М. Гоголя (1835 р.). Зверніть увагу, що між датами їх написання пройшло аж повних 83 роки. Ще на початку нашого дослідження ми говорили, що в жодному разі не намагаємося заперечити вплив російської літератури на формування естетичних смаків революційної китайської літератури. У біографічній розвідці про Лу Сіня йдеться, що він посилено вивчав російську мову. Навіть більше, запозичив від свого «попередника» (М. Гоголя) жанр щоденника, досі не відомого для літературної традиції Сходу. Останній дозволяв письменникам відкрито виражати свої суб'єктивні думки, часто відмінні від усталених традиційних, релігійних чи політичних норм. Допускалася свобода у виборі форми та змісту, а сам автор або відверто «оголювся» перед публікою, або вдягав маску і вже його герой виступав головним у творі. А. Гілевич наголошує, що «поступово щоденникові записи набули такої форми літературної творчості, коли щоденник став розглядатися як цілісний і структурно розроблений літературний жанр, так само значний і сформований, як оповідання, есе або роман» [Гілевич 2018, 34]. Однак скрупульозне прочитання «Нотаток божевільного» дозволило нам провести яскравіші й очевидніші аналогії з оповіданням українського революціонера і бунтівника Володимира Винниченка «Маленька рисочка». В обидвох творах головні герої перебувають за один крок до божевілья. Психіку Винниченкового персонажа намагався зламати «винахідливий» слідчий, добами забороняючи йому спати. На той час доволі «дієвим» засобом боротьби з політичними інакодумцями була так звана репресивна або каральна психіатрія. Вона застосовувалася до тих людей, яких було неможливо законно ув'язнити лише за те, що вони думають інакше. Найчастіше їх позбавляли дієздатності на підставі помилкового діагнозу. Зазвичай госпіталізовували психічно здорових людей, а спеціальні клініки (у Винниченка – «жовті будинки») ставали місцем покарання.

Божевільний Лу Сіня теж не має явних симптомів психічно хворої людини. Справа в тому, що у Китаї безумними називали людей, які виступали проти суспільної несправедливості. Найчастіше ними були високоінтелектуальні

особи – вчителі, письменники, поети, філософи, громадські діячі. Такі образливі прізвиська часто дуже міцно «зросталися» зі своїми власниками, тому в історії відомий Божевільний Цюй Юань – великий поет Китаю, Божевільний Чан – філолог та філософ, та ще багато інших інакодумців. Лу Сінь свято вірив, що революційні рухи зуміють подолати застарілий патріархальний устрій Китаю, а поведінка людини у суспільстві звільниться від детермінованості жорсткого конфуціанського вчення. Ці сподівання були настільки оптимістичними, що письменник розпочав розповідь «Нотаток» з хороших новин – головний герой одужав після тяжкої хвороби і виїхав з рідного дому, щоб обійняти державну посаду.

Позитивне закінчення має й оповідання Винниченка. Його героєві вдалося звільнитися з лещат репресивної машини. Зараз така кінцівка видається нам доволі наївною. Та письменник аж ніяк не міг передбачити, що Радянський Союз почне масово використовувати психіатрію в політичних цілях. Перша жертва, лідерка партії лівих есерів Марія Спіридонова, «познайомилася» з нею ще у 1921 році. З кожним роком практика боротьби з непокірними громадянами набирала обертів, калічачи життя мільйонів неповинних людей. По всій країні відкривалися спеціальні психіатричні установи тюремного типу. Медична освіта для персоналу була не обов'язковою, головне – посвідчення працівника КДБ. «Лікували» активних політичних опонентів, правозахисників, учених, письменників, дисидентів, релігійних інакодумців, представників національних рухів, потенційних емігрантів. Лише у 1988 році систему каральної психіатрії у СРСР вдалося зупинити.

Підсумовуючи сказане, хочемо виділити такі основні висновки:

1. Творчість В. Винниченка і Лу Сіня історично, генетично і типологічно близька. Дух європейського модернізму гостро відчувається у кожному творі авторів.

2. У їхній соціально заангажованій літературі порушуються проблеми традиційної моралі, цінностей, звичаїв і релігії. Це робить її загальнолюдською і надісторичною.

3. Головне прагнення письменників – реорганізувати і модернізувати власні національні літератури, вивести їх на новий щабель розвитку, поставити в один ряд із провідними літературами світу. Для цього їм довелося стати новаторами, залучати з-за кордону нові форми, прийоми і методи, нові образи, теми, проблеми, змінювати власний світогляд і своїх читачів.

4. Вплив європейської культури на Винниченка і Лу Сіня безперечний. Але це не калька. Талановиті письменники по-своєму інтерпретують іноземні тенденції, пристосовуючи їх до особливостей власних національних літератур. Тому сторонні мистецькі запозичення аж ніяк не псують їх унікальний зміст, а навпаки, збагачують і роблять виразнішими.

5. Порівняння творчості яскравих представників Заходу і Сходу дозволило нам показати, що жодні бар'єри (політичні, ідеологічні, географічні, релігійні, мовні, ментальні) не здатні зупинити інтелектуальний обмін не лише в межах націй, а й цілих культур.

ЛІТЕРАТУРА

- Винниченко В. Щоденник: 1911–1921. Т. 1. Едмонтон–Нью-Йорк. 1980, 499 с.
- Гілевич А. До питання про жанрову ідентифікацію хейанської прози ніккі-бунгаку. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018, Вип. 62, Частина 1. С. 47–54.
- Гнідан О., Дем'янівська Л. Володимир Винниченко: Життя. Діяльність. Київ : Четверта хвиля, 1996, 256 с.
- Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурс раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів : Хроніка, 1997.
- Денисюк Т. Новелістика В. Винниченка: поетика сюжету та композиції. *Боже Слово*. 2020. № 7. С. 10–11.
- Костюк Г. Світ образів та ідей Винниченка. *Слово і час*. 1999. № 7. С. 14–26.
- Михида С. Слідами його експериментів: змістові домінанти та поетика конфлікту в драматургії В. Винниченка. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2002, 188 с.
- Мовчан Р. Український модернізм 1920-х років: портрет в історичному інтер'єрі. Київ : Стилос, 2008, 544 с.
- Ніцше Ф. Так казав Заратустра; Прагнення до влади. Київ : Основи, Дніпро, 1993, 416 с.
- Панченко В. Будинок з химерами: творчість Володимира Винниченка 1900–1920 років у європейському літературному контексті. Кіровоград, 1998, 272 с.
- Субтельний О. Україна: Історія. Київ : Либідь, 1993, 720 с.
- Фрейд З. Вступ до психоаналізу. / Переклад з німецької П. Тарашука. Київ : Основи, 1998, 714 с.
- Шпенглер О. Закат Європи: В 2 т. Т. 1. / Пер. с нем. И. Маханькова. Москва : Айриспресс, 2003, 528 с.
- Шпенглер О. Закат Європи: В 2 т. Т. 2. / Пер. с нем. И. Маханькова. Москва : Айриспресс, 2003, 624 с.
- Chen P. Taste and resistance: Lu Xun's scholarly style and its reception. *Front. Lit. Stud. China*. 2007. No. 1. P. 213–249, available at: <https://doi.org/10.1007/s11702-007-0010-x>.
- Chinnery J. The Influence of Western Literature on Lü Xùn's 'Diary of a Madman'. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*. 1960. No. 23(2). P. 309–322.
- Daiyun Yue (2019). *Nietzsche et la littérature chinoise moderne*. Perspectives chinoises. Quelques histoires de réception. 2019. No. 29. P. 13–38, available at: <https://doi.org/10.4000/rgi>.
- Hosftede G. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York : Mc Graw Hill, 2005.
- Linell D. *Doing culture: Cross-cultural communication in action*. Foreign language teaching and research press, 2001.
- Memmi D. Comparative foundations of Eastern and Western thought. *AI & Soc*. 2017. No. 32. P. 359–368, available at: <https://doi.org/10.1007/s00146-016-0656-5>.
- Winter T. Civilisations in dialogue? UNESCO and the politics of building East and West relations. *International Journal of Cultural Policy*. 2021. No. 28. P. 11–15.

Wong L. (2008). Relocating East and West: UNESCO's Major Project on the Mutual Appreciation of Eastern and Western Cultural Values. *Journal of World History*. 2008. No. 19(3). P. 349–374, available at: <http://www.jstor.org/stable/40542619>.

Xu Yang. The influence of Western literature on Chinese culture. Modern pedagogical education. 2021. No. 2. P. 251–253.

Zhou C. Lu Xun: A Scientific and Cultural Dialogue between East and West. *The 6th Academy Forum (Germany) of the International Society of Lu Xun Studies*. Dusseldorf, 2015.

REFERENCES

Vynnychenko V. (1980), *Shchodennyk: 1911–1921*. T. 1. Edmonton – Nyu-York (In Ukrainian).

Hilevych A. (2018), Do pytannya pro zhanrovu identyfikatsiyu kheyans'koyi prozy nikki-bunhaku. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. Kyiv: VPTs «Kyyivskyy universytet», No. 62(1), pp. 47–54 (In Ukrainian).

Hnidan O., Dem'yaniv's'ka L. (1996), *Volodymyr Vynnychenko: Zhyttya. Diyalnist*. Kyiv: Chetverta khvylya (In Ukrainian).

Hundorova T. (1997), *ProYavlennya slova. Dyskurs rannoho ukrayinskoho modernizmu. Postmoderna interpretatsiya*. Lviv: Khronika. (In Ukrainian).

Denysyuk T. (2020), Novelistyka V. Vynnychenka: poetyka syuzhetu ta kompozytsiyi. *Bozhe Slovo*. No. 7. Pp. 10–11 (In Ukrainian).

Kostyuk H. (1999), Svit obraziv ta idey Vynnychenka. *Slovo i chas*. No. 7. Pp. 14–26 (In Ukrainian).

Mykhyda S. (2002), *Slidamy yoho eksperymentiv: zmistovi dominanty ta poetyka konfliktu v dramaturhii V. Vynnychenka*. Kirovohrad: Tsentral'no-Ukrayins'ke vydavnytstvo (In Ukrainian).

Movchan R. (2008), *Ukrayins'kyy modernizm 1920-kh rokiv: portret v istorychnomu inter'yeri*. Kyiv : Stylos (In Ukrainian).

Nitsshe F. (1993), *Tak kazav Zaratustra; Prahennyya do vlady*. Kyiv: Osnovy, Dnipro (In Ukrainian).

Panchenko V. (1998), *Budynok z khymeramy: tvorchist Volodymyra Vynnychenka 1900–1920 rokiv u yevropeyskomu literaturnomu konteksti*. Kirovohrad (In Ukrainian).

Subtel'nyy O. (1993), *Ukrayina: Istoryia*. Kyiv: Lybid (In Ukrainian).

Freyd Z. (1998), *Vstup do psykhoanalizu*. Pereklad z nimetskoyi P. Tarashchuka. Kyiv: Osnovy (In Ukrainian).

Špengler O. (2003), *Zakat Evropy: V 2 t. T. 1.* / Per. s nem. I. Mahan'kova. Moskva: Ajrispress (in Russian).

Špengler O. (2003), *Zakat Evropy: V 2 t. T. 2.* / Per. s nem. I. Mahan'kova. Moskva: Ajrispress (in Russian).

Chen, P. (2007). Taste and resistance: Lu Xun's scholarly style and its reception. *Front. Lit. Stud. China*, No. 1, pp. 213–249, available at: <https://doi.org/10.1007/s11702-007-0010-x> (In English).

Chinnery J. (1960), The Influence of Western Literature on Lǚ Xùn's 'Diary of a Madman'. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, No. 23(2), pp. 309–322 (In English).

Daiyun Yue (2019), Nietzsche et la littérature chinoise moderne. *Perspectives chinoises. Quelques histoires de réception*, No. 29, pp. 13–38, available at: <https://doi.org/10.4000/rgi> (In English).

Hosftede G. (2005), *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York: Mc Graw Hill (In English).

Linell D. (2001), *Doing culture: Cross-cultural communication in action*. Foreign language teaching and research press (In English).

Memmi, D. (2017). Comparative foundations of Eastern and Western thought. *AI & Soc*, No. 32, 359–368, available at: <https://doi.org/10.1007/s00146-016-0656-5> (In English).

Winter T. (2021), Civilisations in dialogue? UNESCO and the politics of building East and West relations. *International Journal of Cultural Policy*, No. 28, pp. 1–15 (In English).

Wong L. (2008), Relocating East and West: UNESCO's Major Project on the Mutual Appreciation of Eastern and Western Cultural Values. *Journal of World History*, No. 19(3), pp. 349–374, available at: <http://www.jstor.org/stable/40542619> (In English).

Xu Yang (2021), The influence of Western literature on Chinese culture. *Modern pedagogical education*. No 2. Pp. 251–253 (In English).

Zho, C. (2015), Lu Xun: A Scientific and Cultural Dialogue between East and West. The 6th Academy Forum (Germany) of the International Society of Lu Xun Studies. Dusseldorf (In English).

Стаття надійшла до редакції 22.02.2023

UDC 821.581.09

REPRESENTATION OF THE IMAGE OF UKRAINE IN DENG KANGYAN'S POETRY

T. Reheshuk

PhD Student at the Department of the Ukrainian Literature
of the Faculty of Philology and Journalism
Lesya Ukrainka Volyn National University
13, Voli avenue, Lutsk, 43025, Ukraine
thereghshuk@gmail.com

T. Vechorynska

Ph.D in Comparative Literature
Associate Professor
at the Department of the Far East and Southeast Asia Languages and Literatures
Educational and Scientific Institute of Philology
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
14, Taras Shevchenko blvd., Kyiv, Ukraine, 01601
t.vechorynska@knu.ua

The issue of the national and civilizational identity of the population is gaining special relevance in terms of the current geopolitical situation in the world. There is an intensification of the interaction processes between representatives of different countries and peoples, and therefore different cultures. It increases the interest of scientists in a wide range of problems devoted to the study of people's perception of "the self" and "the other", the representation of the country's image in the cultural consciousness and literary discourse of other countries.

Recently, many researchers have been studying the peculiarities of the perception of the image of Ukraine by other countries. Scientists pay special attention to the formation of the image of Ukraine in the works of artists not only in the West but also in the East, particularly in China. And although there is almost no research in Ukrainian literary studies devoted to the speech portrait of the image of Ukraine in Chinese poetry, it should be noted that in the China, interest in our country became especially relevant after the start of a full-scale war. Currently, more and more Chinese writers are turning to the image of Ukraine in their writings, trying to understand and discover our country. In particular, at the end of March 2022, the famous Chinese poet, director, and documentarian Deng Kangyan (邓康延) wrote a cycle of poems, dedicated to Ukraine and its heroic people. It is very valuable for understanding the attitude of Chinese people toward the war in Ukraine. Deng Kangyan, on behalf of the Chinese intelligentsia, expresses support for our country in its fight for freedom and independence.

Not surprisingly it is believed that Chinese literature is mainly represented by politically engaged texts that perform not literary, but propaganda function. We believe that with our

research we have disproved this myth and state that modern Chinese poetry resonates with our worldview and that gives hope for the rapprochement of our cultures and worlds in the near future.

Keywords: Chinese literature, poetry, Deng Kangyan, imagology, Ukraine, China.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ В ПОЕЗІЇ ДЕНА КАН'ЯНЯ

Т. М. Регешук, Т. В. Вечоринська

В умовах сучасної геополітичної ситуації у світі особливої актуальності набуває питання національної та цивілізаційної ідентичності населення, спостерігається активізація процесів взаємодії представників різних країн і народів, а отже, різних культур. Це посилює інтерес учених до широкого кола проблем, присвячених вивченню уявлення народів щодо себе та «інших», репрезентації образу країни в культурній свідомості і літературному дискурсі інших країн.

Останнім часом для багатьох дослідників великий інтерес становить вивчення особливостей сприйняття образу України іншими країнами. Особливу увагу науковці звертають на формування образу України в творах митців не лише Заходу, а і Сходу, зокрема й Китаю. І хоча в українському літературознавстві частка досліджень, присвячених мовленнєвому портрету образу України в китайській поезії практично відсутня, та слід зазначити, що в Піднебесній інтерес до нашої країни особливо актуалізувався після початку повномасштабної війни. Сьогодні все більше письменників Китаю звертаються до образу України у своїх творах, намагаючись зрозуміти та відкрити для себе нашу країну. Зокрема, відомий китайський поет, режисер і документаліст Ден Кан'янь (邓康延) наприкінці березня 2022 року написав цикл віршів, які він присвятив Україні та її героїчному народу. Це дуже цінно для розуміння ставлення китайських інтелектуалів до війни в Україні. Своєю творчістю Ден Кан'янь від імені китайської інтелігенції висловлює підтримку нашій країні в її прагненні до свободи й незалежності.

Не секрет, що існує думка, що китайська література – це політично заангажовані тексти, які виконують не так мистецьку, як пропагандистську функцію. Вважаємо, що своїм дослідженням ми спростували цей міф та довели, що сучасна поезія Китаю – це твори, які резонують з нашим світовідчуттям і які дають надію на зближення наших культур та світів у недалекому майбутньому.

Ключові слова: китайська література, поезія, Ден Кан'янь, імагологія, Україна, Китай.

Беззаперечним є той факт, що Україна є досить привабливою і неоднозначною країною, яка викликає інтерес не тільки у істориків, а й у митців художнього слова. Тема України, її самобутня культура, традиції, звичаї, образи національних героїв протягом багатьох століть приваблювали таких митців, як Вольтер, Дж. Байрон, В. Гюго, П. Меріме, Я. Гашек, П. Целан та ін.

Особливо ж інтерес до нашої країни актуалізувався з початком повномасштабної війни. За сучасних умов усе більше письменників не лише Заходу, а і Сходу звертаються до образу України у своїх творах.

Однією із провідних дослідницьких стратегій для вивчення образів цивілізацій/країн є імагологія. У широкому розумінні це поняття можна трактувати як знання про образ іншого, «чужого» народу, країни. Ключовим складником імагології є дихотомія «свій – чужий». Джерелами цієї галузі є культура,

література, мова, фольклор тощо. Імагологія набула міждисциплінарного характеру, її методи знайшли влучного застосування в культурології, історії, етносоціології тощо.

Імагологія має вагоме значення і у літературознавстві. Літературна імагологія вивчає питання літературного зображення інших народів, її цікавить те, яким чином образи «Іншого» у різних типах дискурсу, зокрема у художній літературі, входять до свідомості суспільства, трансформуються у стереотипні іміджі та формують уявлення нації щодо себе та інших народів.

У вітчизняній науці специфіка імагологічного методу дослідження образів «свого/чужого» з'ясовувалася вже неодноразово. Як стверджує Д. Наливайко, перші спроби формування понять «Чужий» та «Інший» знаходимо в літературних пам'ятках Київської Русі. Традиції імагологічного дискурсу започатковано у працях М. Костомарова та В. Антоновича. Питання імагології цікавили П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка, А. Кримського та ін. [Наливайко 2006]. Та все ж імагологія як окрема галузь гуманітаристики виокремилася у нашій країні відносно нещодавно. Вчений також наголошує, що літературна імагологія вивчає питання літературного зображення інших народів і водночас не протиставляється імагологічним дослідженням з інших галузей науки, а, навпаки, «співпрацює з ними, розробляючи свої аспекти і створюючи свої парадигми» [Наливайко 2000, 57].

Останніми роками з'явилася низка праць, що свідчать про зростання інтересу до імагологічної проблематики, зокрема: «Імагологічні особливості художньої прози та публіцистики Джона Стейнбека» О. Ничко [Ничко 2008], «Література китайської діаспори: імагологічний аспект» Т. Вечоринської [Вечоринська 2021]), «Візія України в сучаснім польським та українським романі (Леопольд Бучковський, Анджей Кусьневич, Владзімеж Одоєвський, Улас Самчук, Ірина Вільде, Роман Андріяшик)» О. Веретюк [Веретюк 2003]) та ін.

За сучасних умов для багатьох дослідників великий інтерес становить вивчення особливостей сприйняття образу України іншими країнами. Однак здебільшого для науковців становить інтерес творчість європейських письменників. Водночас не досить уваги приділяється дослідженню образу України у літературі Сходу. Актуальність нашого дослідження, таким чином, зумовлена недостатнім вивченням образу України у східній літературі, а також відсутністю наукових розвідок на тему поетичної творчості Дена Кан'яня. Наукова новизна цієї статті полягає у сучасному погляді на розуміння ролі поезії у формуванні національного образу іншої країни. Переклад поезій Дена Кан'яня здійснюється вперше в українському перекладознавчому просторі. Також уперше у вітчизняній науці акцентується увага на лінгвістичних засобах створення образу України у стані війни у творчості письменників Китаю. Матеріалами для статті послугували оригінальні твори китайського поета та їх україномовні переклади: “乌克兰战壕的回响” (2022) «Відлуння українських окопів», “共情时分” (2022) «Час емпатії», “第聂伯河不再哭泣” (2022) «Дніпро вже не заплаче» [Регешук 2022].

Відомий китайський поет, режисер та документаліст Ден Кан'янь (邓康延) народився в 1958 році 5 серпня у Сіані. У 1977 році він успішно склав іспити та вступив до Сіанського гірничого інституту на факультет геології, де одночасно і навчався, і підробляв за спеціальністю. Після закінчення навчання

в 1982 році отримав посаду інженера-геолога у Сіанській академії вугільних наук [Регешук 2022].

У цьому ж році Ден Кан'янь почав займатись і літературною творчістю. Саме в 1977 році у періодичних виданнях почали з'являтися перші твори письменника. Ден Кан'янь не обмежувався лише поезією, звертаючись також до прози та есеїстики. Протягом цього періоду митець задумується над зміною фаху та активно вивчає американську та європейську літературу. Його улюбленими письменниками є Оноре де Бальзак, Ернест Гемінгвей, Гі де Мопасан та О'Генрі. Звичайно, не оминає увагою і китайських письменників, серед яких особливо захоплюється класиками Цао Сюецінем (曹雪芹) та Пу Сунліном (蒲松齡) і сучасниками Ваном Дінцзюнем (王鼎钧) та А Ченом (阿城).

У 1992 році письменник залишив науково-дослідний інститут та переїхав у Шеньжень, щоб займатись більше творчою роботою. Там він 8 років поспіль обіймав посаду планового директора журналу «Shenzhen Youth» та був головним редактором «Phoenix Weekly». В 2007 році Ден Кан'янь обіймав посаду керівника «Shenzhen Yuezhong Film & TV Co.». Разом із тим працював куратором мультимедійних виставок, присвячених історії Китаю.

На початку 2010 року разом з 6 колегами-документалістами Ден Кан'янь прибув у США до Національного музею Вашингтона, щоб мати змогу зібрати матеріали для фільмів про війну китайською та англійською мовами. За результатами поїздки, виявивши чимало перевірених даних китайської історії, він опублікував низку книг і документальних фільмів, а також провів десятки мультимедійних виставок [Ден Кан'янь 2022].

Творчість Дена Кан'яня справила значний вплив на історію сучасної китайської поезії та документалістики. Непересічну творчість письменника не оминають увагою китайські критики. Зокрема, в Китаї існує низка досліджень, присвячених різним аспектам творчості Дена Кан'яня, особливо такими, що вартують уваги, критикам видаються його документалістські техніки. Він є володарем численних літературних і кінематографічних премій і почесних звань, у тому числі нагороджений премією «Видатний продюсер» асоціації «Документальний Китай».

Письменник часто згадує, що дитиною любив проводити час з бабусею, вона розповідала йому різні історії зі свого життя, і серед іншого нерідко траплялись історії про тяжкі випробування, які в минулому випали на долю китайського народу. Саме вплив бабусі відіграв значну роль у тому, що Ден Кан'янь почав пробувати свої сили в документалістиці та досяг значних успіхів у цій галузі. Він назавжди запам'ятав слова своєї бабусі: «Лише зазирнувши в душу *іншого*, можна зрозуміти його біль» [Ден Кан'янь 2022].

Нині Ден Кан'янь працює в Китайському університеті Гонконгу (香港中文大学) на кафедрі образотворчого мистецтва. Там він нерідко організовує різноманітні заходи, в тому числі і вечори української культури. До того ж популярності не лише в Китаї, а й за кордоном письменнику додає і його активна публічна діяльність, до якої він нерідко залучає своїх студентів та друзів-митців з інших країн, зокрема і з України. Так, поет співпрацює з Вітою Голод, головою правління спілки Української асоціації китаєзнавців, перекладачкою Мар'яною Савченко та активісткою Дариною Устенко.

З українською творчістю Ден Кан'янь познайомився ще у студентські роки. Значне місце в естетиці Дена Кан'яня відводиться дослідженню українського національного характеру, національної своєрідності української культури. Можна вважати, що, зважаючи на обставини, він наче підкреслює, що предметом сучасної української літератури мають стати сьогоднішній день та сьогоднішні події. Хоча загалом автору притаманний демократичний погляд на літературу. Його ціль – не в повчаннях, а в моральному співпереживанні та прикладі. Не випадково поет надає таке велике значення паралелям з історією Китаю. Прагнучи до прямого впливу як на українську, так і на китайську аудиторію, він майстерно жонглює цими паралелями. Спосіб, вибраний ним, а саме: широке використання символіки та риторики разом з наочними прикладами з історії та життєвої практики обох народів, дуже дієвий у цьому випадку. З огляду на обставини, за яких створені вірші Дена Кан'яня, – початок повномасштабної війни в Україні – ми маємо всі шанси бути почутими та зрозумілими китайському читачу. А культура та світогляд Китаю мають усі шанси бути більше зрозумілими в Україні.

«Відлуння українських окопів» (2022): протиставлення образів Далекого Сходу й України. Образність мови Дена Кан'яня, вміння передати важливе досягається низкою мовних стилістичних прийомів. За допомогою лінгвістичних засобів він створює свіжий та актуальний образ України. Це досягається шляхом використання зображально-виражальних засобів художнього мовлення таким чином, що вони здаються незвичними, цікавими. У художньому стилі тропи виконують також естетичну функцію, прикрашають мовні обриси, збагачують свідомість та уяву читачів, пробуджують низку асоціацій та переживань [Кочан 2008, 73].

Перекладаючи текст з оригіналу, необхідно звертати увагу, наскільки збігаються стилістичні особливості в обох мовах. Головні труднощі пов'язані саме з передачею правильного сенсу, чому не відповідає дослівний переклад. Саме для передачі сенсу фразу «听到你战壕的笛声» – «Лунає з окопів флейта» ми переклали як «Лунає з окопів сопілка». Використано міжмовну конотативну транспозицію – заміну реалії однієї мови реалією іншої мови з іншим денотативним, але рівноцінним конотативним значенням, оскільки Ден Кан'янь хотів вжити образ музичного інструменту, який мав би був близьким українському читачу. Зрозуміло, що ближчого та автентичнішого інструменту, ніж сопілка, немає. Образи музичних інструментів у світовій літературі віддавна є символічними. Автор переконаний, що:

当你的笛声和我们的琴声共振
那是母亲和孩子的声音
那是自由与和平的声音
那是地球山崩地裂的声音

Коли наша цитра і ваша сопілка заграє
Про мам і дітей. І нехай ці рядки невеселі,
Це – голос свободи й миру. Цей голос єднає,

Земля розійдеться від нього і зсунуться скелі [Регешук 2022].

На його думку, поєднання звуків національних музичних інструментів двох країн, Китаю та України, може мати неймовірну силу, яка здатна навіть змінити баланс сили у світі, адже гори, «Ш» для Східної Азії – це архетипний символ центру світу [Мандрівки Гімалаями 2019, 140].

Китайська мова має багато особливостей, про одну з яких – відсутність формальних ознак числа – йтиметься у поясненні перекладу заголовка. У запропонованому нами перекладі фраза «乌克兰战壕的回响» відтворюється як «Відлуння українських окопів», при цьому слово «战壕» (окоп) може виступати як в однині, так і в множині.

Варто зазначити, що перекладаючи на українську, перекладачу важко визначитися, чи передати об'єкт у множині чи однині. В нашому випадку ми застосовуємо морфологічну перекладацьку трансформацію, що полягає у заміні однини множиною і навпаки. У перекладі, спираючись на контекст, було вибрано множину. Певна річ, ми не можемо достеменно знати, які з них використав поет, але видається цілком логічним, що автор міг писати про величезну кількість окопів вздовж усієї лінії фронту, а не лише про один, з якого звучить музика. Питання ознак числа також порушується і у разі означення з першим рядком вірша: а саме: «乌克兰兄弟» – «брат-українець», «брати-українці», адже очевидним видається той факт, що поет звертається до всього українського народу, а не лише до когось одного.

Варто зауважити, що у вірші присутні елементи природи, традиційні для китайської культури. Саме через природу китайські митці намагаються осмислити основні закони буття. Так, функціонування таких образів як, «цвітіння слив» («梅花»), «гори» («山»), «море» («海»), «ранки» («清晨»), дуже звичних для китайського читача, легко зчитати і українському реципієнту. Коли автор пише: «У нашого також народу страждало цвітіння слив від закривавлених ранків» («我们也有过梅花和青天血染的清晨»), український читач розуміє, що «слива» тут – це символ весни, яка перемагає зиму, життя, яке перемагає смерть. У вірші природа виступає не лише барвистим фоном, а й живою учасницею подій у світі людей. Ден Кан'янь пише не про екзотику, а про реальність, яка є для нього єдиною можливою, адже це реальність, яка його оточує та з якою він взаємодіє, описуючи її та порівнюючи її з Україною.

Накрикінці автор звертається до Неба з проханням захистити український народ:
没有谁能打败一场心灵的合奏
苍天护佑热爱自由的人民.

О, Небо, скажи лиш, що зможеш ти враз захистити

Народ, що стоїть тут на смерть, бо так любить свободу [Регешук 2022].

Образ неба – це невід'ємна частина світобудови та світосприйняття в творчості Китаю. Практично в кожного поета як античності, так і сучасності можна зустріти цей образ. Так, цю тенденцію легко можна простежити в збірці поетичних перекладів Ярослави Шекери «Піднебесні пісні». Чи не всі автори, вірші яких перекладала дослідниця, звертаються до образу неба та обігрують його у своїх поезіях. Наведемо приклади: у віршах Сяо Гана: «У небі – мороз; Срібна річка біліє; де-не-де порозсипано зорі» [Піднебесні пісні 2020, 46], Джана Жвосою: «Небо ген-ген розвіва коливної хмарини вуаль» [Піднебесні пісні 2020, 89], Цао Пі: «Пливуть на північному заході в небі хмарини» [Піднебесні пісні 2020, 143], Лу Дзі «Дао Неба спокійне, погідне, легке і просте» [Піднебесні пісні 2020, 35] та ін.

«Дніпро вже не заплаче» (2022): наближення «чужого» і «свого» в образі союзників. Знайомлячись з віршем «Дніпро вже не заплаче» («第聂伯河 不再哭泣»), китайському читачеві спочатку може здатись, що йому буде тяжко знайти

точки дотику в процесі взаємодії з українським народом. Але насправді українські теми, порушені в текстах Дена Кан'яня, часто перегукуються з китайськими реаліями. У своїх поезіях автор пише про труднощі Китаю в минулому, зокрема й про виживання в часи війни, тож це одна з причин, чому ці твори доволі легко прочитуються як в Україні, так і в Китаї. Адже навіть невідомі реципієнти, які майже нічого не знають про історію та культуру Китаю, сприймають твори з потужним національним колоритом та можуть його зчитати. Автор пише: «Ми з вами – Союзники проти Країн Осі» («像二战同盟国对轴心国反击»). Хоча саме словосполучення «Країни Осі» не надто поетичне, але воно належить до історичних реалій як китайського, так і українського досвіду.

Продовжуючи дослідження вірша мовою оригіналу, аналізуємо такі лінгвістичні засоби, які допомагають автору репрезентувати образ України. По-перше, це власне гідронім «Дніпро». Автор звертається саме до ріки Дніпро (第聂伯河), як і в попередньому тексті, ми бачимо, що йому дуже близький образ води. Перед нами постає яскрава метафора «Дніпро вже не заплаче» («第聂伯河不再哭泣»). Далі ідуть згадки про президента: «Де є президент і є віра в сталевий шолом» («总统和信念戴上钢盔») та віра в те, що зло обов'язково буде покаране: «Диктаторів правдою ми заженемо в кут» («再厉害的独裁也杀不死正义再伟»). Незважаючи на те, що автор вдався до образу президента, твір не містить елементів пропаганди чи політики. Навпаки, образ українського президента за часів війни став чи не найбільш впізнаваним імаго України.

Вся друга строфа пронизана алітерацією. З точки зору психолінгвістики звучання слова часто впливає на створення образності. Звукові образи та звукові символи стають предметами спеціальних досліджень [Кочан 2008, 31]. І хоча в українській мові існує величезна кількість засобів милозвучності: чергування голосних, помякшення приголосних, багатюща лексична база [Козоріз 2004, 44], та інколи немає кращого способу, щоб відтворити сенс під час перекладу, ніж алітерація.

乌克兰，许多中国人挺你
像二战同盟国对轴心国反击
再厉害的独裁也杀不死正义
再伟大的谎言也遮不住
真理世间从无全身而退的战犯
火车再倒也倒不回过去
第聂伯河 不再哭泣
自由是欢腾的第一定律

В нас більшість – за вас, хоч, на жаль, поки що не всі,
Ми з вами – Союзники проти Країн Осі,
Диктаторів правдою ми заженемо в кут,
Військові злочинці не лишаться без покут,
Та й потяг не здасть назад – то не той маршрут
Дніпро вже не заплаче від кривавості,
Адже свобода – перший закон радості [Регешук 2022].

В оригінальному тексті автор закликає український та китайський народи до дії, до активності, до боротьби. Досягнути максимального ефекту від сенсу, який закладав автор, нам допомагають: «вСі», «оСі», «КуТ», «споКуТ»,

«Маршрут», «поТяг», «Союзники». Звуковий образ створюється завдяки ритмічній повторюваності однакових звуків-тембрів.

«Час емпатії» (2022): діалог культур й образ «братів». Письменник переконаний, що література не має кордонів, вона звертається до людей, до їхніх сердець, до їхньої природи. Саме тому він порівнює Шанхай, одне зі своїх улюблених міст, з Україною, країною, якою захоплюється: «Україна і Шанхай, називається братами» («上海乌克兰, 今天你们相似如兄弟»).

Звісно, не треба обмежуватись лише прямими зіставленнями очевидних паралелей у творчості Дена Кан'яня, але і оминати увагою цей факт не можна. Вже з першої строфи ми помічаємо образ, який повторюється і в творі «Час емпатії», і в творі «Відлуння українських окопів», йдеться про «兄弟» – брата, друга. Це той момент, який визначає параметри цінностей у невидимій шкалі «Свій – Чужий», тобто той момент, коли Чужий стає Своїм. Цей перехід символізує світогляд індивіда переломної доби, оскільки він постає перед необхідністю вибору [Колошук 2018, 210].

Зауважимо, що серед стилістичних фігур, що простежуються у поезіях, відсутні риторичні питання. Це створює враження, що відповіді на всі питання, навіть на ті, які не потребують відповідей, можна знайти в поетичних рядках. Поет іде далі та створює паралелі, за допомогою яких пояснює схожість Шанхаю та України:

- 样的荒芜空寂
- 样的生死悬疑
- 样的身心煎熬
- 样的精神不屈

В безлюдній порожнечі

Смертями між, між життями

Спільні муки в вас. Й, до речі,

Дух нескорений той самий [Регешук 2022].

Під час перекладу анафору у китайськомовних рядках вважаємо доречним замінити інверсією, адже це одна з тих стилістичних фігур, яка полягає в незвичному розташуванні слів у реченні, щоб найбільш значуще слово чи слова особливо підкреслити, звернути на них увагу.

Зазвичай такого виду стилістичні фігури допомагають створювати підвищену експресивність. Хоча за словами Бенедетто Кроче, поезія – це є і експресія сама по собі; якщо вірш є експресією, якщо кожна зі складових частин вірша є експресією, то кожне його слово є експресивним самим по собі [Борхес 2019, 79].

Маємо всі підстави вважати, що Ден Кан'янь, з його вмінням відчувати та розуміти важливість історії, з його здатністю бути актуальним та почутим, має всі шанси увійти в канон китайської та світової літератури. Століттям раніше Томас Еліот, поет та теоретик літератури, писав: «Почуття історії, яке є почуттям позачасового, як і поточного, – позачасового і поточного разом, – саме воно і включає письменника в традицію. І разом із тим воно дає письменникові особливо чітке відчуття свого місця в часі, своєї сучасності» [Колошук 2018, 90–91].

Проаналізувавши лінгвістичні засоби створення образу України у поезії Дена Кан'яня, ми виокремили такі лексеми, як «сопілка» («笛声»), «окоп» («战壕»), «свобода» («自由»), «брати» («兄弟»), «народ» («人民»),

«мир» («和平»), «воїн» («战士»), «президент» («总统»), бомбардування («轰击»), «жовто-блакитний стяг» («蓝黄色大旗»), «Дніпро» («第聂伯河»), «дух» («精神»).

У віршах Дена Кан'яня також повторюваними є образи: «брати-українці» («乌克兰兄弟»), «небо» («苍天»), «жовто-блакитний» («蓝黄色»). У своїх творах автор використовує символи: «слива» («梅»), «цитра» («琴声»), за допомогою яких проводить паралелі між китайським та українським народами. Він зумів поєднати потужну традицію східної поезії з її філософією та колоритом з українським світосприйняттям.

Так, у поезії Дена Кан'яня створюється образ України й імаготип українців. У репрезентації гетерообразів українського народу особливого змісту також набувають архетипічні образи матері й дитини («母亲和孩子»), воїна і коханої («战士和女友»), народу, що палко любить свободу («热爱自由的人民»). Лейтмотивом у віршах поета проходить думка про можливість порівняння, схожість українського і китайського народів, що особливо яскраво репрезентовано у вірші «Час емпатії» за допомогою лексичного повтору «一样» («однакові»): однакова порожнеча (一样的荒芜空寂), однакова невизначеність між життям та смертю (一样的生死悬疑), однакові муки (一样的身心煎熬) й однаково нескорений дух (一样的精神不屈). У цих рядках відчувається наближення автообразів китайського народу і гетерообразів «інших» українців, які є зрозумілими, близькими китайському письменнику.

Вибрана нами тема має перспективу продовження з огляду на великий корпус ще нерозглянутих текстів, потребу в адекватних українських перекладах та можливість відкриття маловідомих для нас культур. Тож заданий нами вектор вимагає подальшого комплексного дослідження.

Особистий внесок авторів:

Переклад віршів українською і їх лінгвістичний аналіз – Тетяна Регешук, методологія імагологічного дослідження, її обґрунтування й висновки – Тетяна Вечоринська.

ЛІТЕРАТУРА

Біскуб І.П., Данильчук А.Л., Макарук Л.Л. Філософія, суспільство, мова : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 224 с.

Борхес Х.Л. Сім вечорів. Львів : Видавництво Анетти Антоненко, 2019. 126 с.

Веретюк О.М. Візія України в сучаснім польським та українським романі (Леопольд Бучковський, Анджей Кусьневич, Владзімеж Одоєвський, Улас Самчук, Ірина Вільде, Роман Андріяшик) : рукопис нострифікації наукового ступеня доктора філологічних наук : 10.01.05 «Порівняльне літературознавство». Тернопіль, 2003. 19 с.

Вечоринська Т.В., Воробей О.С. Література китайської діаспори: Імагологічний аспект. *Східний світ*. 2021, Вип. 1 (110). С. 93–101, available at: <https://doi.org/10.15407/orientw2021.01.093>.

Ден Кан'янь. Українська асоціація китаєзнавців. 2022, available at: <https://sinologist.com.ua/den-kan-yan/> (дата звернення: 27.02.2023).

Кічун С.В. Лінгвістичні засоби створення образу. *Молодий вчений*. 2020. № 9 (85). С. 41–43.

Козоріз О.П. Стилiстичнi особливостi Шевченкового «Заповiту» в китайських перекладах. *Вiсник Київського національного унiверситету iменi Тараса Шевченка*. 2004. С. 43–45.

Колошук Н. Порiвняльне лiтературознавство : посiбник для вищих навчальних закладiв. Київ : Кондор, 2018. 424 с.

Кочан I.M. Лiнгвiстичний аналіз тексту : навчальний посiбник. 2-ге вид., перероб. i доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.

Мандрiвки Гiмалаями. Казки з Тибету, Бутану, Ладакху i Сiккіму. Київ : Сафран, 2019. 148 с.

Наливайко Д.С. Теорiя лiтератури й компаративістика: статті i розвідки. Київ : Києво-Могилянська академiя, 2006. 347 с.

Наливайко Д. Стан i завдання українського порiвняльного лiтературознавства. *Урок української*. 2000. № 11–12. С. 50–57.

Ничко О.Я. Iмагологічні особливостi художньої прози та публіцистики Джона Стейнбека : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : 10.01.05. Тернопiльський національний педагогічний ун-т iм. Володимира Гнатюка. Тернопiль, 2008. 20 с.

Пiднебесні пiснi: поетичні переклади / пер. з кит. Ярослави Шекери. Київ : Сафран, 2020. 640 с.

Регешук Т. Ден Кан'янь. Вiршi-присвяти Українi. *Китаєзнавчі дослідження*. 2022. Вип. 2. С. 104–107, available at: <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.02.104>.

REFERENCES

Biskub I.P., Danylchuk A.L., Makaruk L.L. (2018), *Filosofiya, suspil'no, mova: monohrafiya*, Vezha-Druk, Lutsk (In Ukrainian).

Borkhes Kh.L. (2019), *Sim vechoriv*, Vydavnytstvo Anetty Antonenko, Lviv (In Ukrainian).

Veretyuk O.M. (2003), *Viziya Ukrayiny v suchasnim polskim ta ukrayins'kim romani (Leopold Buchkovskyy, Andzhey Kusnyevych, Vlodzimezh Odoyevs'kyu, Ulas Samchuk, Iryna Vilde, Roman Andriyashyk)*, Ternopil (In Ukrainian).

Vechorynska T.V., Vorobey O.C. (2021), "Literatura kytayskoyi diaspori: Imaholohichnyy aspekt", *Skhidnyy svit*, Vol. 1 (110), pp. 93–101 (In Ukrainian).

Ukrayinska asotsiatsiya kytayeznavtsiv (2022), "Den Kanyan", available at: <https://sinologist.com.ua/den-kan-yan/> (accessed: 27 February 2023) (In Ukrainian).

Kichun S.V. (2020), "Linhvistychni zasoby stvorenniya obrazu", *Molodyy vchenyy*, No. 9 (85), pp. 41–43 (In Ukrainian).

Kozoriz O.P. (2004), "Stylistychni osoblyvosti Shevchenkovoho «Zapovitu» v kytayskykh perekladakh", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, pp. 43–45 (In Ukrainian).

Koloshuk N. (2018), *Porivnyalne literaturoznavstvo*, Kondor, Kyiv (In Ukrainian).

Kochan I.M. (2008), *Linhvistychnyy analiz tekstu*, 2nd ed., Znannya, Kyiv (In Ukrainian).

Mandrivky Himalayamy. Kazky z Tybetu, Butanu, Ladakkhu i Sikkimu (2019), Safran, Kyiv (In Ukrainian).

Nalyvayko D.S. (2006), *Teoriya literatury y komparatyvistyka: statyi i rozvidky*, Kyuevo-Mohylyanska akademiya, Kyiv (In Ukrainian).

Nalyvayko D. (2000), “Stan i zavdannya ukrayinskoho porivnyal’noho literaturoznavstva”, *Urok ukrayinskoyi*, No. 11–12, pp. 50–57 (In Ukrainian).

Nychko O.Ya. (2008), *Imaholohichni osoblyvosti khudozhnoyi prozy ta publitsystyky Dzhona Steynbeka*, Ternopil’s’kyy natsionalnyy pedahohichnyy universytet im. Volodymyra Hnatyuka, Ternopil (In Ukrainian).

Pidnebesni pisni: poetychni pereklady (2020), translated by Yaroslava Shekera, Safran, Kyiv (in Ukrainian).

Reheshuk T. (2022), “Den Kanyan. Virshi-prysvyaty Ukrayini”, *Kytayeznavchi doslidzhennya*, Vol. 2, pp. 104–107 (In Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 05.02.2023

UDC 811.58

PECULIARITIES OF THE TRANSLATION OF MILITARY TERMINOLOGY FROM UKRAINIAN TO CHINESE LANGUAGE

N. Samoylenko

Chinese language teacher
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
29, Alchevskyh (Artema) str., Kharkiv, 61002, Ukraine
samoylenko.natalia1305@gmail.com

N. Zolotukhina

Chinese language teacher
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
29, Alchevskyh (Artema) str., Kharkiv, 61002, Ukraine
nataliia.zolotukhina11@gmail.com

This article is dedicated to the importance and peculiarities of translating military terminology from Ukrainian to Chinese.

Ukraine and China have several joint military projects that reflect the growing bilateral military relations between the countries. Some of these projects include the production of military equipment and weapons, humanitarian missions, joint military training, and the export of military products. And after the start of Russia's full-scale invasion of Ukraine, it also became extremely important to correctly convey to the Chinese audience information about what is really happening in our country. Therefore, in connection with the above, military translation, and especially accurate translation of military terms, is extremely important for both sides.

Translation of military terms is one of the most important links in military translation, and the accuracy of the translation directly affects the understanding of military texts. This article explores the principles of Chinese translation of Ukrainian military terms, discusses the ambiguity and synonymy of terms, literal translation and free translation of terms in Chinese translation, and summarizes some translation skills of Ukrainian military terms.

The authors emphasize that accurate military translation can provide effective communication between military and civilian personnel from different countries and cultures, reducing the risks of mistakes and misunderstandings. The article also discusses the main problems that may arise in military translation, such as the lack of appropriate terminology and differences in cultural contexts.

Overall, the article emphasizes the importance of military translation from Ukrainian to Chinese, particularly in the context of developing bilateral military relations and cooperation between the countries. The authors stress the need for a detailed understanding not only of the language but also of cultural nuances to achieve successful military translation.

Keywords: translation, terminology, military translation, military terminology, Chinese language, Ukrainian language, translation peculiarities.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА КИТАЙСЬКУ

Н. С. Самойленко, Н. А. Золотухіна

Ця стаття присвячена важливості та особливостям перекладу воєнної термінології з української мови на китайську.

Питання особливостей військового перекладу натеper є надзвичайно актуальним як для України, так і для Китаю, адже ці дві країни нині мають декілька спільних проєктів у військовій сфері, які відображають зростаючі двосторонні військові відносини між ними. Деякі з таких проєктів включають виробництво військової техніки та зброї, гуманітарні місії, спільні військові навчання та виробництво і експорт воєнної продукції. А після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну також надзвичайно важливим стало правильне донесення до китайської аудиторії інформації про те, що насправді відбувається у нашій країні. Тож, у зв'язку із вищезазначеним військовий переклад, а особливо точний переклад військових термінів, є надзвичайно важливим для обох сторін.

Переклад військових термінів є однією з найважливіших ланок військового перекладу, а точність перекладу безпосередньо впливає на розуміння військових текстів. У цій статті досліджуються принципи китайського перекладу українських військових термінів, обговорюється багатозначність і синонімія термінів, дослівний переклад і вільний переклад термінів у перекладі китайською мовою, а також узагальнюються деякі навички перекладу українських військових термінів.

Автори звертають увагу на те, що правильний воєнний переклад може забезпечити ефективну комунікацію між військовим та цивільним персоналом різних країн та культур, що зменшує ризики помилок та непорозумінь. У статті також розглядаються основні проблеми, які можуть виникнути під час здійснення воєнного перекладу, такі як відсутність у словнику однієї з мов відповідної термінології та різниця у культурних контекстах.

Загалом, стаття наголошує на важливості та актуальності вивчення особливостей воєнного перекладу з української на китайську мову, особливо в контексті розвитку двосторонніх військових відносин та співпраці між країнами. Автори статті підкреслюють необхідність детального вивчення не тільки мови, а й культурних особливостей для здійснення успішного воєнного перекладу.

Ключові слова: переклад, термінологія, військовий переклад, військова термінологія, китайська мова, українська мова, особливості перекладу.

I. Принципи перекладу військових термінів

Переклад термінів у текстах на військову тематику є водночас складним і надзвичайно важливим, оскільки різні країни мають різні військові теорії та військову ситуацію, а також є відмінності в мовних системах словникового запасу. Українська військова термінологічна система повна, її зміст зрозумілий, розрізнення прискіпливе, ці характеристики повинні бути максимально відображені в перекладі.

Автори вважають, що під час перекладу військових термінів слід керуватися такими принципами, як:

1. Чітке розуміння значення слів.

Необхідно чітко розуміти значення слів і уникати сліпого застосування понять, наприклад, такі терміни, як «піднімання карти» (地图着色) у військових малюнках і «посередник» (调理员) під час навчань, легко неправильно

перекласти і припуститися помилок, «приймаючи це як належне»; «молодший командир» (初级指挥员) насправді має відношення до командира загону, неправильно буде перекласти як «молодий командир» (年轻指挥员) – зовсім інше значення; серед «сержантів» (军事) є просто військовозобов'язані, які відслужили строкову службу, що не зовсім те саме, що «сержант» (士官) у Китаї, тож не можна їх плутати; «гарнізон» (рівень дивізії, бригади) має відношення до військ, військових навчальних закладів чи установ та їх розташування, можна перекладати як 卫戍部队、守备部队 або 卫戍区、驻区, що не зовсім те саме, що 警备区 (гарнізонний район) у Китаї.

2. Використання професійних термінів.

Для перекладу українських військових термінів на китайську мову слід максимально використовувати китайські військові терміни, особливо ті, що є характерними для військових дисциплін, таких як військова теорія, озброєння та обладнання, організація армії, навчання, командування тощо. Наприклад, «приймати рішення» (定下决心), «задум операції» (战役企图), «оперативне шикування» (战役布势), «форма воєнних дій» (军事行动样式), «бойовий склад» (战斗编成). Адже для цих слів також існують інші варіанти перекладу, які не мають жодного відношення до військової справи. Для військових термінів, спільних з іншими дисциплінами (наприклад, деякі терміни військово-морського флоту та авіації використовуються також і у цивільній навігації та авіації), переклад має перш за все ґрунтуватися на військовій професії, а також враховувати звички цивільних професій. Тож у перекладі слід передусім орієнтуватися на військову професію і водночас брати до уваги звичну лексику цивільних професій, наприклад, «маршовий двигун» (主发动机), «стеля літака» (飞机升限). А загальнонаукові терміни, такі як хімічні, геодезичні та картографічні, комунікаційні, метеорологічні та інші професійні терміни, що використовуються у військовій справі, повинні перекладатись відповідно до норм професії.

3. Використання «один в один» ідентичної за значенням термінології.

Під терміном «один в один» мається на увазі, що один термін українською мовою має відповідати одному терміну китайською мовою. Оскільки військові терміни здебільшого однозначні, цього принципу можна дотримуватися в більшості випадків, це допомагає зберегти строгість військового перекладу, максимально відобразити відмінності між синонімами та уникнути втрати інформації під час перекладу. Наприклад, такі терміни, як «удар», «атака», «напад», «наступ», «прорив» мають відповідно бути перекладені як “突击”、“冲击”、“攻击”、“进攻”、“突破”, а такі терміни, як «директива», «наказ», «розпорядження», «указ» мають бути перекладені як “训令”、“命令”、“号令”、“指示”. Принцип «один в один» є ідеальною метою перекладу військових термінів. Однак через відмінності в лексичних системах української та китайської лексики іноді неможливо досягти цього, і неминуче будуть виникати ситуації на кшталт «один до багатьох» або «багато до одного».

4. Відповідність стандартам.

Переклад військової термінології має бути уніфікованим і стандартизованим. Тому «Воєнна термінологія Народно-визвольної армії Китаю» (《中国人民解放军军语》), стандартизований довідник з термінології, яка використовується всіма військами КНР, складений Академією військових

наук, використовується перекладачами як основа для перекладу на китайську мову. Наприклад, переклад терміна «ракета повітря-повітря» як “空对空导弹” логічний і зрозумілий, і багато китайських ЗМІ також використовують такий переклад. Наприклад, один із військових оглядачів так висловився стосовно використання росією таких ракет для ураження українських бойових літаків: “据西方专家称, R-37M空对空导弹射程300公里, 射程高, 可帮助俄罗斯米格31从远处威胁乌克兰战机” («За оцінками західних експертів, ракета класу “повітря-повітря” R-37M має радіус дії до 300 км і велику дальність польоту, вона може стати у нагоді російським МіГ-31 та становити загрозу для українських військових літаків на великій відстані»). (1) Але нормативним перекладом цього терміна має бути все-таки “空空导弹”. Різниця в одному ієрогліфі далеко не завжди може бути безневинною, тож у перекладі військової термінології слід обов’язково звертати увагу на деталі.

Термін «оцінка обстановки» іноді перекладається як “判断形势”. Хоча цей переклад є семантично правильним, але за єдиним стандартом його слід перекладати як “判断情况”.

Що стосується військових термінів, для яких іще не існує стандартизованого перекладу, то необхідно досягти консенсусу щодо їх уніфікації. Наприклад, в Україні військові навчальні заклади поділяються на училища, інститути, університети та академії, на відміну від Китаю, де військовими є університети та академії. Тому існує певна плутанина під час перекладу, адже у цих закладах є суттєва відмінність у рівнях підготовки.

5. Лаконічність і легкість розуміння тексту.

Основна мета перекладу військових текстів – правильно передати зміст, при цьому термінологія має бути лаконічною та легкою для розуміння. Деякі термінологічні вирази в українській мові складніші та не відповідають звичаям китайської мови, тому під час перекладу можна здійснити необхідне спрощення. Наприклад, такі терміни, як «літак дальнього радіолокаційного виявлення та управління» або «війна із застосуванням звичайних засобів ураження» («конвенційна війна»), не слід перекладати дослівно, адже існують спрощені переклади цих термінів, такі як “预警机” та “常规战争”.

Дослівний переклад деяких термінів може спричинити неправильне розуміння тексту, тому, перш ніж робити переклад, необхідно переконатися у правильності розуміння цього терміна і зробити відповідний переклад. Наприклад, «систематичні бойові дії» слід перекладати як “经常性战斗行动”, а не “系统性战斗行动”. Тобто необхідно розуміти, що систематичні дії – це дії, які відбуваються систематично, тобто постійно або регулярно, і вони ніяк не пов’язані зі словом “系统” (система).

В україномовній військовій термінології існує дуже багато скорочень, наприклад, ББМ (бойова броньована машина), РСЗВ (реактивна система залпового вогню) або БМП (бойова машина піхоти). У такому випадку перекладачу необхідно перекладати саме розшифровку таких абревіатур – “装甲汽车”, “多管火箭系统” та “步兵战车” відповідно. Але якщо у китайській мові є спрощений відповідник україномовній абревіатурі, то перевага надається йому. Наприклад, РХБЗ (радіаційний, хімічний та біологічний захист) можна перекласти дослівно як “辐射化学和生物防护”, але для цього терміна існує вже спрощений варіант – “三防”.

II. Проблеми полісемії та близького значення слів у разі перекладу військової термінології

1. Військові терміни з кількома значеннями в українській мові.

Одному українському терміну іноді може одночасно відповідати декілька китайських термінів, тобто за принципом «один до багатьох». Під час перекладу текстів впоратися з такою ситуацією зазвичай дуже просто. Слід звернутися до словника, порівняти контексти двох текстів та той варіант перекладу слова, який підходить у такому контексті найкраще. Наприклад, слово «засіб» можна перекласти на китайську мову по-різному – “兵器”, “器材”, “设备”, “器具”, “手段”,

“资金”, “工具”, “药剂”. “兵器”, як правило, використовується у такому контексті, як «засіб повітряного нападу» (空袭兵器) або сили та засоби (兵力和兵器). Тоді як у термінах «інфрачервоний навігаційний засіб», «індивідуальний засіб протихімічного захисту», «тактичний обхідний засіб», «гусеничний засіб транспортування», «дегазуючий засіб» ми вже не можемо використати слово “兵器” у значенні «засіб», адже він не підходить нам за контекстом. Ці терміни мають бути перекладені таким чином: “红外导航设备”, “单兵防化器具”, “战术迂回手段”, “履带式运输工具”, “消毒剂” відповідно, адже у кожному випадку мається на увазі різні «засоби». Так само відбувається, наприклад, і зі словом «група». Воно також має багато перекладів китайською мовою – “组”, “群”, “队”, “集团”, “联队”, “编队”, “大队”, “类别”. Тому також слід добре розуміти, у якому контексті воно вживається: «група бойового керування» (作战指挥组), «диверсійна група» (破坏队), «авіаційна група прикриття» (空中掩护机群), «армійська артилерійська група» (集团军炮兵群), «протичовнова авіаносна група» (舰载反潜大队).

2. Україномовна військова лексика з близьким значенням.

Кілька близьких за значенням (або схожих за значенням) українських військових термінів можуть відповідати одному китайському терміну. Під час перекладу військових текстів це може викликати значні труднощі – чи потрібно ці терміни розрізняти та яким чином це робити. У таких випадках перекладачу слід проявляти гнучкість. Якщо значення такого слова в китайській мові може охоплювати ці близькі за значенням українські військові терміни, немає потреби робити чітке розрізнення між ними, оскільки вони мало впливають на загальний переклад. Наприклад, такі слова, як «спосіб», «метод», «порядок», «прийом», «засіб», «шлях», перекладаються на китайську мову як “方法” або “手段”. Хоча в деяких конкретних випадках і є невеликі відмінності у значеннях цих слів, але, як правило, під час перекладу на китайську мову немає необхідності їх розрізняти. Слова «об’єкт» і «ціль» можна перекладати як “目标”. Хоча «об’єкт» загалом належить до різних об’єктів нападу, захисту та розвідки, тоді як «ціль» стосується лише об’єкта стрільби чи запуску, китайське “目标” охоплює у собі значення цих двох слів. Такі слова, як «стрільба», «обстріл», «постріл», в українській мові мають різні значення, але китайською мовою всі перекладаються як “射击”. «Тир» означає крипе або невелике приміщення для стріляння з легкої зброї, а от «полігон» має великі масштаби і часто є таким собі «тиром» для артилерії, ракетних військ, авіації або сил протиповітряної оборони, але всі вони можуть бути переведені китайською як “靶场”.

Якщо якісь українські військові терміни мають суттєві відмінності, і китайська лексика не може охопити їх значення або не може відобразити

ці відмінності в контексті, необхідно зробити акцент на цих відмінностях під час перекладу. Наприклад, це стосується таких слів, як «оборона», «захист», «прикриття», «охорона». Тут термін «оборона» означає протидію атаці противника, що китайською мовою перекладається як “防御”; «захист» – використання пасивних засобів або інструментів для захисту, тобто “防护”; «охорона» – захист, який здійснюється поліцією під час чергування, тобто “警卫”; «прикриття» – покриття вогнем, тобто “掩护”.

Ще один приклад – це термін “训练”. В українській мові є дуже багато слів для його перекладу, наприклад, «підготовка», має відношення до багатьох видів “训练”; «навчання» – передача знань та умінь, у якій, як правило, ще задіяні викладачі, також перекладається як “训练” або “教学”, як-от у значенні «наочне навчання» (直观教学); «тренування», як правило, стосується практики використання зброї на полігоні, тому перекладається як “演练” або “操练”; «тренаж» – навчання на різноманітних симуляторах або тренажерах, перекладається як “模拟训练”, тобто «симуляційне навчання»; «заняття» – це, як правило, фактична робота, яка відокремлена від зброї, перекладається як “作业” або “课”, як-от у “考核作业”; «злагодження» – навчання співпраці та координації між персоналом, перекладається як “合练”.

Ще один приклад стосується таких чотирьох слів в українській мові, як «відбиття», «зрив», «поразка», «знищення». Вони означають різні ступені впливу на противника. В українських підручниках з військової справи для них навіть є кількісні визначення. Ця різниця повинна бути відображена на рівні перекладу, тому ми перекладаємо їх як “抗击”, “阻止” (або “破坏”), “毁伤” (або “杀伤”) і “摧毁”.

Через певні відмінності у самій лексичній системі у різних мовах під час перекладу іноді важко чітко розмежувати військові терміни з близькими до них за значеннями. Наприклад, такі терміни, як «ділянка», «зона», «смуга», «рубіж», «район», «територія», «поле», «простір», «театр», означають певну територію, проте мають чіткі відмінності у їх значенні і не взаємозамінюються. Площа «ділянки» порівняно маленька, термін перекладається як “地段”, як-от у словосполученні «ділянка прориву» – “突破地段”; «зона» перекладається як “区” або “地幅”, наприклад, у «зона виявлення РЛС» – “雷达站深测区”, «рухлива вогнева зона» – “移动射击地幅”; «смуга» перекладається як “地带”, наприклад, «армійська оборонна смуга» – “集团军防御地带”; термін «рубіж» означає певну встановлену на землі або у небі лінію, наприклад, «рубіж введення в бій» – “设入交战线”, однак може ще означати певну ділянку землі видовженої форми, наприклад, «проміжний оборонний рубіж» – “中间防御地区”; «район» перекладаємо як “区”, “地区” або “地域”, але при цьому маємо на увазі, що його площа більша за «район», наприклад, у таких термінах, як «район базування» (“驻扎地域”) та «позиційний район» (“阵地区域”); «простір» перекладаємо як “空间” або “区域”, при цьому маємо розуміти, що його обсяги ще більші, наприклад, «повітряний простір» (“空域”); «територія», як правило, означає зайняте кимось або чимось місце, перекладається як “区域” або “领土”, наприклад, «територія військових містечок» (“营区”); «поле» може перекладатись як “场”, “区” або “网”, наприклад, «мінне поле» (“地雷场”) або «радіолокаційне поле» (“雷达网”); площа території, яку означає термін «театр», найбільша, наприклад, «театр воєнних дій» (“军事行动区”

або “战区”). Усі вищезазначені терміни в українській військовій термінології мають відносно чітку різницю, тоді як у китайській мові не так багато відповідних слів, які б могли передати цю різницю. Це викликано обмеженістю лексичної системи мови та створює певні незручності у перекладацькій роботі.

III. Проблема дослівного та вільного перекладу військової термінології

Під час перекладу воєнної термінології трапляються певні словосполучення або, наприклад, складні іменники, які ставлять перекладача перед вибором дослівного або вільного перекладу, особливо це стосується тієї лексики, для якої ще не було визначено чітких правил чи вимог щодо її перекладу. Варто розглянути такі два аспекти цього питання.

1. Військові терміни з однаковими поняттями.

Якщо в китайській мові є аналогічний вислів і поняття військової термінології, які мають бути передані, точно збігаються, то, як правило, надають перевагу вільному перекладу і китайському варіанту перекладу такого вислову. Наприклад, в артилерійській термінології є таке поняття, як «вогневий вал». Буквальний зміст цього поняття можна передати китайською мовою як “火力轴”. Проте для кращого розуміння необхідно користуватися більш звичними і зрозумілими для китайських військових поняттями “弹幕” або “徐进弹幕射击”. Термін «бойовий розрахунок» має значення тимчасового формування, створеного для несення бойової служби, бойового керівництва або виконання інших завдань. Цей термін також не слід перекладати дослівно, адже у китайській мові існує аналогічний за поняттям термін “战勤班”. «Військове містечко» можна дослівно перекласти як “军人小城”, що не зовсім коректно, адже не передає справжній зміст цього поняття, правильним перекладом буде “营区”.

Якщо в українській і китайській мові військовий термін означає абсолютно однакове поняття, можна вдатися до дослівного перекладу, якщо це ніяк не викличе труднощів у розумінні цього терміна. Особливо це стосується тих термінів, для яких ще не було визначено чітких правил чи вимог щодо їх перекладу. Наприклад, «рубіж виконання завдання СВН противника» можна перекласти як “敌空袭兵器的遂行任务线”, хоча, як правило, китайськими військовими і вживається такий варіант: “敌空袭兵器的投弹线”. Або «рубіж централізованого управління» можна перекладати як “集中指挥线”, хоча серед китайських військових більш вживаним є “命令终结线”. У такому випадку дослівний переклад достовірніше передає зміст оригінального тексту і не впливає на правильність розуміння термінології. Найважливіше завдання у перекладі військової термінології – досягти взаєморозуміння, зробити переклад максимально фіксованим.

2. Військові терміни з відмінними поняттями.

Якщо у китайській мові немає терміна, ідентичного за поняттям з таким, що існує в українській мові, щоб уникнути плутанини зі схожими поняттями, варто вдатися до дослівного перекладу, а не використовувати термінологію наосліп, адже це може призвести до неправильного розуміння інформації, що перекладається. Наприклад, термін «навчально-матеріальна база» має відношення до комплексу всіх матеріальних засобів, таких як приміщення, обладнання, апаратура, навчальні матеріали та засоби навчання, необхідні для тренування та навчання полку, бригади або дивізії. Такі переклади терміну, як “训练场所”, “训练器材” або “训练设备”, будуть неповними, тому краще

перекладати буквально: “训练物质基地”. «Розрахунково-постачальна одиниця» має відношення до загальної назви розрахункових одиниць під час постачання різноманітних матеріально-технічних засобів, таких як бойові комплекти, мастило, провіант і т.ін, і має перекладатися як “供给计算单位”. Наведемо для прикладу ще переклади деяких термінів: «морально-психологічне забезпечення» – “精神心理保障”, «розрахункові боєприпаси» – “计算弹药”, «група дивізіонів» – “营群”, «розвідувально-ударний комплекс» – “侦察突击综合体”, «рухома ремонтно-технічна база» – “移动修理技术基地” і т.д.

Якщо у китайській мові є схожий до україномовного військовий термін, але конотації цих двох термінів не зовсім однакові, такі терміни слід перекладати дослівно, а не сліпо використовувати схоже поняття. До таких термінів можемо віднести, наприклад, «оперативне мистецтво». У китайській мові є відповідний термін – “战役学”. Але «оперативне мистецтво» – це не тільки про теорію, але й про «методи, техніку та мистецтво» проведення реальних військових дій, тому більш коректним буде переклад “战役法”. Такий термін, як «смуга забезпечення», означає смугу рухомої оборони перед першою лінією оборони. У китайській мові є схожий термін “掩护地带”, проте не можна вважати, що за своєю конотацією він повністю відповідає українському варіанту, тому вважається кращим дослівний переклад “保障地带”. Для прикладу розглянемо ще один термін – «служба військ», який означає виконання офіцерами і солдатами своїх обов'язків на всіх рівнях. Такі переклади, як “军队服役” або “军队行管”, не повністю передають значення українського терміна, тому буквальный переклад “军队勤务” вважається кращим.

Підбиваючи підсумки, варто звернути особливу увагу на те, що, перекладаючи військову термінологію, рекомендовано надавати перевагу вільному перекладу, але за певних ситуацій слід вдаватися до дослівного перекладу з метою повної передачі конотації терміна.

Висновки

Переклад військової термінології втілює у собі не лише стандартизацію та вимушеність, але й відображає майстерність і креативність перекладача. Хоча переклад термінів є відносно фіксованим, але те, яким чином якомога правильніше передати значення та максимально мінімізувати втрату інформації, ще потребує детального вивчення та обговорення. Це також стосується тих військових термінів, переклад яких уже зафіксовано у словниках та перекладацькій практиці, адже вони також можуть потребувати певних виправлень та удосконалення.

Особистий внесок авторів.

Дослідження принципів перекладу військових термінів та проблем полісемії та близького значення слів у разі перекладу військової термінології – Н.С. Самойленко.

Дослідження проблем дослівного та вільного перекладу військової термінології – Н.А. Золотухіна.

ЛІТЕРАТУРА

Вовк М.П., Троцький Р.С., Молдавчук В.С., Чуприна О.В., Блінов О.А., Шепель С.І. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України. Київ : НАВС України, 2016. 156 с.

Карачун В.Я., Черненко І.А., Чиж С.М., Карачун О.О. Російсько-українсько-англійський військовий словник: близько 20000 слів. Київ : Техніка, 2001. 750 с.

Мацько Л., Кравець Л. Культура фахової мови : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 370 с

Стежко Ю.Г. Методичні вказівки до перекладу наукових термінів. Кіровоград : РВВ КДПУ, 2012. 79 с.

Шмаков. О.М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань. Харків : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2005. 362 с.

黄忠廉, 李亚舒. 科学翻译学[M]. 北京: 中国对外翻译出版公司, 2004.

姜望琪. 论术语翻译的标准[J]. 上海翻译 (翻译学词典与翻译理论专辑), 2005 (S1): 80–84.

穆雷, 朱晓燕. 《今日翻译: 趋向与视角》导读[Z]. 北京: 外语教学与研究出版社, 2006.

周大军. 论英语军语的翻译原则[J]. 科技英语学习, 2006, (5): 48–51.

周大军, 汪运. 军语定义的形成及语义规范[J]. 术语标准化与信息技术, 2008, (1): 4–11.

REFERENCES

Huang Zhonglian, Li Yashu. (2004), *Scientific Translation Studies*. Beijing: China Translation and Publishing Corporation.

Jiang Wangqi. (2005), *On the Standardization of Terminology Translation*. Shanghai Translation (Dictionary of Translation Studies and Translation Theory) (S1): 80–84.

Karachun V.Ya., Chernenko I.A., Chizh S.M., Karachun O.O. (2001), *Russian-Ukrainian-English Military Dictionary: about 20.000 words*. Kyiv: Technika, 750 p.

Matsko L., Kravets L. (2007), *Culture of Professional Language: textbook*. Kyiv: VC “Academy”. 370 p.

Mu Lei, Zhu Xiaoyan. (2006), *Introduction to “Contemporary Translation: Trends and Perspectives”*. Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press.

Shmakov O.M. (2005), *Dictionary of Military Officers of Internal Troops on Military-Scientific Issues*. Kharkiv: Military Institute of Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. 362 p.

Stezhko Yu.G. (2012) *Guidelines for the Translation of Scientific Terms*. Kirovohrad: RVV KDPU. 79 p.

Vovk M.P., Trotsky R.S., Moldavchuk V.S., Chuprina O.V., Blinov O.A., Shepel S.I. (2016), *Dictionary of Professional Terminology for Future Specialists of the National Guard of Ukraine*. Kyiv: NAIA of Ukraine. 156 p.

Zhou Dajun. (2006), *On the Translation Principles of English Military Terminology*. Sci-Tech English Learning, (5): 48–51.

Zhou Dajun, Wang Yun. (2008), *The Formation of Military Terminology Definition and Semantic Standardization*. Terminology Standardization and Information Technology, (1): 4–11.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2023

UDC 811.581.11

STRUCTURAL, SEMANTIC AND PRAGMATIC ASPECTS OF THE SPEECH OF A PROFESSIONAL DIPLOMAT IN MODERN CHINESE’S DIPLOMATIC DISCOURSE

O. Fedichev

Kyiv National Linguistic University
73, Velyka Vasylkivska Str., Kyiv, 03150, Ukraine
aleksfedichev@gmail.com

The article analyzes the structural, lexical-semantic and pragmatic features of the public speech of a professional diplomat as a genre of modern Chinese-language diplomatic discourse based on the material of the speech of the Charge d’Affaires of the People’s Republic of China at the UN Dai Bing at the open meeting of the UN Security Council on the issue of Ukraine on February 24, 2023. Based on the results of an analysis of fragments of discourse carried out using a wide range of discursive research methods developed by T. Van Dijk and taking into account the current international political context and the actual interests of China in the global and regional dimension, the key discursive goals that the Chinese side is most likely to achieve and strive to achieve namely: promotion of a positive image of the PRC as a “responsible state” that adheres to generally recognized norms of international and humanitarian law, protects the interests of peaceful citizens and economically vulnerable states; promoting one’s vision of the Taiwan issue as a matter of territorial integrity; discrediting the USA, its key geopolitical opponent, as a state that applies double standards in international politics, interferes in the internal affairs of other states, incites war in Ukraine, is not interested in established peace; an attempt to neutralize the negative image of the Russian Federation by silencing the role of each of the parties to the conflict, declaring theses about the existence of “rational security concerns” caused by the “expansion of military blocs” and support for the Russian Federation’s rhetoric regarding the need to immediately start negotiations “without preconditions”; protecting one’s own economic interests by criticizing the sanctions policy.

Keywords: discourse, diplomatic discourse, discourse analysis, discursive strategies, public speech, modern Chinese.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО ДИПЛОМАТА У СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМОВНОМУ ДИПЛОМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

О. Є. Федічев

У статті здійснено аналіз структурних, лексико-семантичних та прагматичних особливостей публічної промови професійного дипломата як жанру

сучасного китайськомовного дипломатичного дискурсу на матеріалі виступу Тимчасового повіреного у справах КНР в ООН Дай Біна на відкритому засіданні Ради безпеки ООН з питання України 24 лютого 2023 року. За результатами проведеного із застосуванням широкого спектра розроблених Т. Ван Дейком методик дискурсивних досліджень та з урахуванням поточного міжнародно-політичного контексту, фактичних інтересів Китаю у глобальному та регіональному вимірі аналізу фрагментів дискурсу визначено ключові дискурсивні цілі, яких, найімовірніше, прагне досягти китайська сторона, а саме: просування позитивного образу КНР як «відповідальної держави», яка дотримується загальноновизнаних норм міжнародного і гуманітарного права, захищає інтереси мирних громадян та економічно вразливих держав; просування свого бачення тайванського питання як такого, що є питанням територіальної цілісності; дискредитації США, свого ключового геополітичного опонента, як держави, що застосовує подвійні стандарти в міжнародній політиці, втручається у внутрішні справи інших держав, розпалює війну в Україні, не зацікавлена у встановленні миру; спроба нейтралізації негативного образу РФ шляхом замовчування ролі кожної зі сторін конфлікту, декларування тез про наявність «раціональних безпекових занепокоєнь», спричинених «розширенням військових блоків»; підтримка риторики РФ щодо необхідності негайно розпочати переговори «без попередніх умов»; захист власних економічних інтересів шляхом критики санкційної політики.

Ключові слова: дискурс, дипломатичний дискурс, критичний дискурс-аналіз, дискурсивні стратегії, публічна промова, сучасна китайська мова.

Постановка проблеми. Останнім часом з інтенсифікацією міжнародних контактів, підвищенням суспільно-політичної значущості міжнародних відносин зацікавленість і потреба у вивченні діяльності дипломатів дедалі частіше виявляється не лише у вузькопрофесійній площині, але й у лінгвістиці. Це призвело до активізації досліджень у сфері мови та мовлення дипломатії та міжнародних відносин як в Україні, так і за кордоном. Разом із тим проблематика китайськомовного дипломатичного дискурсу нині містить широкий спектр питань, які потребують ґрунтовного дослідження. Отримання детальної, структурованої та узагальненої інформації про структурні, семантичні та прагматичні аспекти публічної промови фахового дипломата дозволить не лише виявити особливості цього важливого жанру дипломатичного дискурсу у китайській мові, а й дасть можливість дослідникам міжнародних відносин чіткіше зрозуміти основні цілі та завдання, що ставить перед собою КНР у зовнішньополітичній сфері, а також допоможе дипломатам-практикам вибудувати правильну лінію взаємодії з китайською стороною, зокрема, у протидії російській агресії на дипломатичному фронті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Є низка типологій дискурсу, заснованих на різних критеріях. Виділення дипломатичного дискурсу як окремого типу можливе на основі соціолінгвістичної класифікації дискурсу, запропонованої В.І. Карасиком [Карасик 2002]. Як зазначає українська дослідниця дипломатичного дискурсу О.В. Пономаренко, ще донедавна значна частина вчених не виокремлювала дипломатичний дискурс, вважаючи його частиною політичного. На сьогодні в Україні найбільш активно розвиваються

дослідження українськомовного та англомовного дипломатичного дискурсу. Так, Н.Є. Кащишин В.Б. Скрябіна, Ю.В. Судус досліджують різні аспекти сучасного англомовного дипломатичного дискурсу, особливості проявів тих чи інших дискурсивних категорій, специфіку функціонування окремих жанрів сучасного англомовного дипломатичного дискурсу та шляхи реалізації дискурсивних стратегій.

Дослідження китайськомовного дипломатичного дискурсу найактивніше розвиваються у Китаї, пострадянському просторі, а також країнах Заходу. При Чженчжоуському університеті функціонує Китайська академія досліджень дипломатичного дискурсу, яка спеціалізується на аналізі дипломатичних документів різних жанрів та промов китайських високопосадовців з міжнародної тематики. Серед українських китаєзнавців дотичну до дипломатичного дискурсу проблематику досліджують В.О. Кіктенко, В.Б. Урусов, Є.В. Гобова, Н.А. Кірносова.

Мета статті – здійснити аналіз структурних, лексико-семантичних та прагматичних особливостей публічної промови професійного дипломата як жанру сучасного китайськомовного дипломатичного дискурсу.

На сучасному етапі досліджень трактування різними дослідниками терміна «дипломатичний дискурс» не повністю збігаються. Погоджуємось з О.В. Пономаренко, яка розуміє дипломатичний дискурс як «комплексне комунікативне явище, що має статус окремого виду дискурсу й охоплює всю палітру мовленевих інтеракцій (актів) дипломатів, реалізується в усній і письмовій формах, регламентується жорсткими рамками як загальних (міжнародних), так і етноспецифічних правил, наявних історичних традицій, риторико-стилістичних норм, а також має власні характерні риси» [Пономаренко, 2014, 32]. Н.Є. Кащишин вважає, що дипломатичний дискурс «є окремим типом дискурсу, проте він інтегрує ознаки інших дискурсів і, запозичуючи у них ефективні засоби, формує власну систему характерних ознак» [Кащишин, 2016, 73]. На нашу думку, з огляду на постійно зростаючий рівень публічності дипломатії, на сьогодні актуальним є вивчення сучасного стану дипломатичного дискурсу як одного з типів інституційного дискурсу, який функціонує в межах таких соціальних інституцій, як дипломатія, зовнішня політика, міжнародні відносини, втім, уже не обмежується лише сферою офіційного спілкування фахових дипломатів, а включає й такі дискурсивні жанри, як публічні виступи вищих посадових осіб держав та міжнародних організацій, повідомлення та статті у ЗМІ з тематики міжнародних відносин, а також повідомлення, заяви та коментарі на сторінках у соціальних мережах органів державної влади, міжнародних організацій, дипломатичних представництв, посадових осіб та представників експертного середовища.

Запропонована Т. Ван Дейком методика критичного дискурс-аналізу являє собою комплексне міждисциплінарне дослідження, метою якого є характеристика політичного, масмедійного, дипломатичного та інших публічних типів та жанрів дискурсу не лише як вербального об'єкта, а й як форми контекстуальної взаємодії. Дискурс розглядається як соціальна практика, тип комунікації у відповідному соціальному, культурному, історичному чи політичному контексті. Тому важливими є не лише лінгвістичні аспекти досліджуваного фрагменту дискурсу, його вербальний прояв, а й контекст: статусно-рольові,

індивідуально-психологічні та ментальні характеристики учасників, їхні погляди та цілі; час, місце та обставини, за яких відбувається відповідна дискурсивна подія.

Критичні дискурсивні дослідження насамперед фокусуються на таких системах і структурах дискурсу, які можуть змінюватися залежно від соціальних умов вживання мови, наприклад вживання тих чи інших лексичних одиниць варіюється залежно від контексту та цілей адресанта, можуть бути спрямовані на досягнення певних соціальних наслідків дискурсу, зокрема, впливати на переконання реципієнтів та їхні дії. Ці аспекти можуть включати вибір авторами дискурсу лексичних одиниць, синтаксичних структур, риторичних фігур, мовленнєвих актів, ввічливих зворотів, в усному дискурсі також інтонації, темпу і гучності мовлення, жестів та міміки, у письмовому дискурсі – особливості кольору, шрифту, розміру, розташування тексту, наявність та особливості візуальних символів, які супроводжують текстову інформацію (фото, малюнки, відео, посилання), у мультимедійному дискурсі – особливості комбінування перелічених характеристик.

Ще однією специфічною властивістю критичних дискурсивних досліджень є наявність у дослідника особистої позиції щодо соціально-політичних аспектів предмета дослідження та в обов'язковості її експліцитного вираження, причому ця позиція зазвичай не може полягати в цілковитій згоді з домінуючими в досліджуваному дискурсі наративами.

Базуючись на методиках дискурсивних досліджень Т. Ван Дейка, розглянемо структурні та семантико-прагматичні характеристики промови фахового дипломата на прикладі виступу Тимчасового повіреного у справах КНР в ООН Дай Біна на відкритому засіданні з питання України 24 лютого 2023 року, охарактеризуємо основні відмінності промови фахового дипломата від промови високопосадовця.

Дипломатична промова в китайськомовному дипломатичному дискурсі має свою структуру, яка складається з таких компонентів, як: вітання, вступна частина, виклад основної суті, заключна частина, висловлювання вдячності за увагу. Досліджувана промова починається традиційним для виступів дипломатів у засіданнях Ради безпеки чи Генеральної асамблеї ООН коротким вітанням лише на адресу головуючого: 主席先生 «Пане Головуючий», яке задає й подальшу лаконічну структуру та емоційно нейтральний характер тексту промови, що відрізняє її як від розлогих, багатих образними висловами та історичними алюзіями промов високопосадовців, так і від нерідко більш емоційно забарвлених висловлювань дипломатів різних рангів – від речників МЗС до топ-дипломатів – щодо питання російської агресії проти України. Після цього представник КНР висловлює вдячність Генеральному Секретарю ООН А. Гуттерішу за його виступ: 我感谢古特雷斯秘书长的通报 «Дякую Генеральному Секретарю ООН Гуттерішу за доповідь». Форма звертання «прізвище + посада» є найбільш уживаною в китайськомовному дипломатичному дискурсі. Зазначена фраза повністю відповідає нормам дипломатичного протоколу: дотримано норм ввічливості та дипломатичного етикету; відсутність епітетів на кшталт «важлива/цікава» зумовлена як специфікою ООН, де представники усіх держав є рівними, так і статусом дипломата, який не може собі дозволити давати оцінки виступу Генерального секретаря.

У вступній частині дипломат зазначає, що на момент виступу пройшов вже рік від моменту, коли 乌克兰危机全面爆发 «українська криза розпочалася у повному масштабі». Таким чином, дискурсивними засобами демонструється незмінність бачення китайською стороною подій в Україні, деакцентується не лише факт агресії з боку РФ, а й взагалі залученість російської сторони до подій, про які йдеться. Відсутність згадування РФ сприяє формуванню у реципієнтів враження, що саме Україна є єдиним учасником кризи, тому саме від України залежить її розв'язання, саме небажання України йти на поступки заважає швидкому виходу з кризи, в якому зацікавлені всі інші держави. Для пом'якшення зазначеного ефекту у другій частині цієї фрази Дай Бін зазначає, що 局势走向牵动人心 «ситуація все більше зачіпає серця людей». Таким чином, на нашу думку, не лише реалізується дискурсивна стратегія формування позитивного іміджу Китаю як «відповідальної держави» [Гобова, 2020, 149], а й вербалізується натяк на привід, який використовує Китай для виправдання того факту, що після річного фактичного «режиму тиші» китайська сторона почала активно просувати своє бачення шляхів завершення війни в Україні: оскільки це питання стало хвилювати багатьох, інакше кажучи, негативно впливати на більшість держав, Китай як «відповідальна держава» має докласти зусиль для вирішення кризи. Далі наголошується, що 国际社会在为冲突扩大化、长期化的前景深感担忧的同时, 也需要冷静思考如何才能让战火尽快停熄, 如何才能在乌克兰和欧洲实现长治久安 «Міжнародна спільнота, відчуваючи серйозне занепокоєння через перспективу розширення конфлікту та його переходу у довготривалий формат, також має холоднокривно обміркувати, яким чином можна досягти якнайшвидшого припинення вогню та забезпечення довготривалого миру та безпеки в Україні та Європі». На нашу думку, у цій фразі представник Китаю фактично визнає, що його країну не влаштовує саме потенційне розширення конфлікту, а не сам факт російської агресії, що спричинила загибель десятків тисяч українців. Натомість розв'язання конфлікту Китай бачить як припинення вогню, а не звільнення України від військ агресора, що станом на зараз відповідає інтересам РФ, оскільки потенційно дозволяє зберегти контроль над окупованими територіями України. Встановлений таким чином мир називається довготривалим, але не згадується про відновлення справедливості. На цьому вступна частина промови завершується.

Основна частина починається прямо висловленням повідомленням про те, що того ж дня Китай оприлюднив 关于政治解决乌克兰危机的立场文件 «Позиційний документ щодо політичного врегулювання української кризи». Зазначений документ наявний у відкритому доступі, його зміст детально проаналізований українськими та іноземними китаєзнавцями, дослідниками міжнародних відносин, політологами, практикуючими дипломатами та іншими фахівцями. Тут зазначимо лише, що вже з назви стає очевидним, що Китай виступає за розв'язання конфлікту виключно шляхом переговорів, що нині об'єктивно більш вигідно російській стороні з уже зазначених причин. Крім того, у документі вже на офіційному рівні фіксується характеристика ситуації саме як «українська криза», що є співголосним з наративами, які просуває РФ. Натомість китайський дипломат, реалізуючи дискурсивну мету формування позитивного іміджу КНР як відповідальної держави, наголошує, що 我们始终立足是非曲直, 恪守客观公正 «Ми завжди [у своїх діях та рішеннях]

виходимо із суті проблеми, дотримуємося об'єктивності та справедливості». Вживається особлива дискурсивна формула з позитивною конотацією 恪守 «суворо дотримуватись» замість широковживаного нейтрального 遵守 «дотримуватись» разом з такими позитивними характеристиками, як 客观 «об'єктивний» та 公正 «справедливий». Таким чином досягається маніпулятивний ефект: оскільки Китай завжди об'єктивний і неупереджений, то у цьому конкретному питанні позиція КНР теж є такою. Далі зазначається, що Китай готовий 继续 «продовжувати» 发挥负责任、建设性的作用 «відіграти відповідальну та конструктивну роль» 为缓和局势、化解危机 «заради деескалації ситуації та розв'язання кризи». Ця фраза має на меті додатково акцентувати на тому, що Китай і раніше відіграв конструктивну роль і надалі прагне це робити, намагаючись таким чином запобігти виникненню у реципієнта думки про причини зволікання з викладенням власної позиції.

Далі Тимчасовий повірений КНР в ООН зазначає, що хотів би наголосити на декількох аспектах. З подальшого тексту промови бачимо, що таких пунктів шість. Мовець прямо виділяє кожен з них, позначаючи на початку дискурсивними маркерами, що являють собою порядкові числівники: починаючи з 第一 «по-перше» і закінчуючи, відповідно, 第六 «по-шосте». Таке чітке ієрархічне структурування позицій є досить притаманним китайському дипломатичному дискурсу, як і китайськомовним документам та промовам найрізноманітнішої тематики. При чому, на відміну від притаманного україномовному реципієнту сприйняттю такої структури як поділу або на головне і другорядне, або вказання на певну логічну чи хронологічну послідовність, у китайськомовному дискурсі, особливо в публічних промовах та інших текстах, реципієнтами яких є широка аудиторія, виділення окремих тез за допомогою числівників здійснюється насамперед для чіткого структурування відповідних думок, тез чи аргументів. Дійсно ж більш важливі, на думку автора дискурсу, тези оформлюються прямими їх характеристиками, як основних (主要), важливих (重要), ключових (关键), найважливіших (最重要) тощо.

Перший абзац основної частини промови, початок якого оформлений дискурсивним маркером 第一 «по-перше», за своїм змістом перегукується з першим пунктом вищезгаданого «Позиційного документа щодо політичного врегулювання української кризи». Китайський дипломат наголошує, що у разі 处理和解决国际争端 «розв'язання міжнародних суперечок» необхідно 遵循公认的国际法, 包括联合国宪章的宗旨和原则 «дотримуватись норм міжнародного права, включаючи принципи та цілі Статуту ООН», після чого додає, що 各国主权、独立和领土完整都应得到切实保障 «суверенітет, незалежність і територіальна цілісність усіх держав має гарантуватися». Зазначений фрагмент дискурсу, на наш погляд, має на меті утвердження позитивного іміджу Китаю як держави, яка виступає за дотримання норм міжнародного права та необхідність забезпечення суверенітету та територіальної цілісності усіх держав, зокрема й України, таким чином відкидаючи можливі звинувачення на свою адресу. Разом із тим вживання узагальнюючої дискурсивної формули 各国 «усі держави/кожна держава» дискурсивно деакцентує увагу з проблеми російської агресії проти України, вказуючи, що Китай не бачить це питання як щось виняткове, ставлячи Україну, яка потерпає від збройної агресії, в один ряд з усіма іншими державами. Далі Дай Бін уже відкрито артикулює цю позицію,

поступово зміщуючи фокус уваги з необхідності захисту територіальної цілісності України до просування власної позиції з надчутливого для КНР тайванського питання: 遵守公认的国际法和国际关系基本准则在任何地方、任何问题上都应平等统一适用，没有例外 «Дотримання справедливих норм міжнародного права та основних принципів міжнародних відносин мають застосовуватись на основі принципів рівності та універсальності щодо будь-якого питання та будь-якого місця, без винятків». Для фахових дипломатів та людей, обізнаних з актуальною міжнародною ситуацією, вже максимально очевидно, що китайський дипломат прагне перевести фокус дискусії на питання Тайваню. Проте представник Китаю, на нашу думку, з урахуванням того факту, що трансляцію засідання з такого актуального питання дивитимуться широкі верстви населення як Китаю, так і інших країн, деталізує свою позицію, артикулює її максимально чітко: 有的国家在乌克兰问题上强调主权和领土完整，同时却在公然干涉别国内政，破坏别国主权和领土完整。这是赤裸裸的双重标准，国际社会看得很清楚。 «Окремі держави, наголошуючи на необхідності дотримання суверенітету та територіальної цілісності в українському питанні, відкрито втручаються у внутрішні справи інших держав, руйнують їхній суверенітет і територіальну цілісність. Це є застосуванням подвійних стандартів у чистому вигляді, що є очевидним для міжнародної спільноти». Остання фраза містить максимально жорсткі та конкретні дискурсивні формули, хіба що прямо не названі «окремі держави», тобто США, та не зазначено, як саме вони «втручаються у внутрішні справи та застосовують подвійні стандарти». Вжиті дискурсивні формули характеризуються чітко вираженою агональністю, що невластиве дипломатичному дискурсу загалом, але останнім часом широко застосовується китайськими дипломатами у публічних коментарях та заявах стосовно гострих питань відносин між КНР та США. Таким чином, у першому пункті основної частини свого виступу Дай Бін прагне досягти таких дискурсивних цілей, як: позитивна презентація КНР не лише як відповідальної держави, а й як жертви несправедливості; зміщення фокусу уваги з питання російської агресії шляхом його «розмивання», дискредитація ключового геополітичного опонента як агресивної держави, яка сама не дотримується норм міжнародного права, а тому не має права вимагати це від інших та претендувати на роль глобального лідера та морального авторитету; запобігання звинувачень у бік Китаю щодо недостатньої підтримки України.

Другий фрагмент основної частини промови за своїм змістом відтворює пункт 2 «Позиційного документа щодо політичного врегулювання української кризи», повторюючи вперше озвучені тодішнім Міністром закордонних справ КНР Ван Ї ще 25.02.2022 р., на початку повномасштабної агресії РФ проти України, тези про необхідність забезпечення 共同安全 «спільної безпеки», неприпустимість 一国的安全以损害他国安全为代价 «гарантування безпеки однієї держави за рахунок інших», 必须摒弃冷战思维和阵营对抗 «необхідності відходу від логіки холодної війни та блокового протистояння». Як ми вже добре знаємо, під цими тезами мається на увазі підтримка саме російських тез про те, що необхідність враховувати 俄罗斯的合理安全关切 «розумні безпекові занепокоєння РФ», недопущення розширення НАТО, зокрема, шляхом вступу України. Разом із тим, як і у попередньому фрагменті, живляються й більш прямі та недвозначні висловлювання.

Зокрема, представник КНР зазначає, що 强化甚至扩张军事集团只会损害地区安全, 更带不来和平 «Посилення, а тим більше розширення військових блоків лише зруйнують регіональну безпеку, аж ніяк не принесуть мир». Наступною фразою 俄罗斯、乌克兰和欧洲各国都是搬不走的邻居 «Росія, Україна та країни Європи є і завжди будуть сусідами» китайський дипломат намагається дискурсивно виключити свого ключового опонента США з контексту ситуації як такого, кого це не стосується, натякаючи на наявність у американської сторони корисливих інтересів та необхідність для РФ, України та європейських країн шукати компроміс без залучення США. Таким чином, Китай не лише грає на російському боці, виступаючи за виключення з процесу найпотужнішого промоутера українських інтересів, а й робить спробу дискурсивно розділити ЄС і США у контексті власних геополітичних інтересів, що полягають у налагодженні більш тісної взаємодії з ключовими країнами ЄС та запобіганню зближенню позицій ФРН, Франції та Італії із США та Великою Британією, формуванню ними спільної позиції на противагу інтересам КНР.

Зміст третього фрагменту основної частини промови роз'яснює бачення китайською стороною шляхів 解决乌克兰危机 «вирішення української кризи», розвиваючи тезу про 劝和促谈 «заклик до миру та сприяння переговорам», незмінну з початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну. Наголошується, що 唯一正确出路 «єдино правильний вихід» – 开启外交谈判 «розпочати дипломатичні переговори», після чого звучить прямий заклик до РФ та України розпочати мирні переговори без попередніх умов: 我们呼吁俄罗斯、乌克兰不设前提地重开谈判 «Ми закликаємо Росію та Україну без попередніх умов розпочати переговори». Чи не вперше офіційний представник КНР не просто прямо назвав причетні сторони (знову не акцентуючи на ролі кожної з них), а й прямо відтворив дискурсивну формулу, яку до цього вживала російська сторона. Інші ж держави, за словами дипломата, 要以最大的紧迫感劝和促谈, 努力为重启谈判创造条件, 提供平台 «Мають докласти максимум зусиль для сприяння миру та переговорам, активно створювати умови та надати майданчик для відновлення переговорів». У третьому абзаці найбільш виразно проглядається намагання мовця досягти таких дискурсивних цілей: створення позитивного іміджу КНР як держави, яка послідовно виступає за мир і готова бути лідером, пропонуючи іншим учасникам міжнародних відносин приєднатися до власної ініціативи; намагання легітимізувати російські наративи шляхом відтворення їх від свого імені як держави, яка не лише не є стороною конфлікту, а й послідовно відстоює глобальний мир, безпеку і справедливість; створення негативного образу України та держав, які її підтримують, як таких, що виступають проти мирних ініціатив.

Четверта теза присвячена ядерній безпеці, переформулюючи за змістом з пунктами 7 та 8 «Позиційного документа щодо політичного врегулювання української кризи» та розвиваючи тезу про неприпустимість ядерної війни та відсутність у ній переможців, раніше проголошену Головою КНР Сі Цзіньпіном. Наголошується на необхідності 任何情况下 «за будь-яких обставин» 守好核安全红线 «зберігати непорушність червоних ліній ядерної безпеки». Це чи не єдиний аспект, щодо якого позиція китайської сторони відповідає інтересам України. Зокрема, Тимчасовий повірений у справах КНР в ООН закликає міжнародну спільноту 共同反对武装攻击核电站等和平核设施 «спільно

протидіяти збройним атакам на атомні електростанції та мирні ядерні об'єкти» та 支持国际原子能机构为促进和平核设施的安全安保发挥建设性作用 «сприяти конструктивній ролі МАГАТЕ у забезпеченні безпеки мирних ядерних об'єктів». Разом із тим, незважаючи на те, що за своєю загальною суттю позиція китайської сторони з питання гарантування ядерної безпеки не суперечить інтересам України, більш детальний розгляд формулювань дозволяє зробити обґрунтоване припущення, що навіть тут, де абсолютно очевидним є те, що загроза ядерної безпеки може надходити лише від дій російської сторони, представник Китаю намагається дискурсивно деакцентувати деструктивну роль РФ, жодного разу не згадуючи назву держави-агресора у контексті ядерної небезпеки, хоча лише Росія – єдина зі сторін конфлікту не тільки неодноразово атакувала мирні атомні об'єкти, а й єдина зі сторін конфлікту володіє і постійно погрожує застосуванням ядерної зброї. Натомість Китай намагається перекласти відповідальність за ядерну безпеку світу на «міжнародну спільноту», тобто на всі держави рівною мірою.

П'ята теза присвячена запобіганню гуманітарної кризи та забезпеченню захисту мирних громадян. За змістом перегукується з пунктами 5 і 6 «Позиційного документа щодо політичного врегулювання української кризи» і є логічним продовженням задекларованої ще у найпершій заяві МЗС КНР стосовно російсько-української війни, оприлюдненій 25 лютого 2022 року, де йшлося про те, що 平民的生命财产安全应当得到有效保障, 尤其要防止出现大规模人道主义危机. «Безпека життя та майна цивільних громадян має отримати ефективний захист, абсолютно необхідно не допустити великомасштабної гуманітарної катастрофи». Як і у попередніх пунктах та минулих заявах, представник КНР за допомогою риторичних прийомів намагається деакцентувати відмінність ролей жертви та агресора, урівнюючи обидві сторони конфлікту неодноразовим вживанням дискурсивної формули 有关方面 «причетні сторони». Новим, ще більш очевидним проявом намагань підіграти російській стороні є остання фраза цього фрагменту: 人道行动应切实遵守中立、公正原则, 防止政治化 «У разі здійснення акцій гуманітарного характеру необхідно дотримуватися принципів нейтралітету та справедливості, уникати політизації». Зміст і спрямованість зазначеної позиції очевидні і не потребують додаткового фахового аналізу.

Якщо вищеописані п'ять фрагментів виступу присвячені китайському баченню причин виникнення та шляхів розв'язання конфлікту, то останній, шостий пункт, очевидно, спрямований уже на захист Китаєм власних економічних інтересів. Зазначається, що оскільки 各国都肩负着自己的民生发展重任 «кожна держава несе відповідальність за власний розвиток», то 要努力管控危机的外溢影响 «необхідно докладати зусиль до недопущення розширення назовні негативного ефекту кризи». Далі Дай Бін конкретизує цю досить загальну тезу: 广大发展中国家不是冲突当事方, 不应该为此承受过大代价 «Країни, що розвиваються, не є учасниками конфлікту, тому не повинні за це платити надмірну ціну». А 单边制裁 «односторонні санкції», за словами китайського дипломата, 不但解决不了问题, 反而破坏全球产业链供应链稳定, 加剧全球粮食、能源、金融危机 «не лише не вирішують проблеми, а й руйнують стабільну роботу світових виробничих ланцюжків і ланцюжків постачання, поглиблюють світову продовольчу, енергетичну та фінансову

кризу». Ця думка також висловлена максимально прямо, що не дуже характерно для китайського дипломатичного дискурсу, і не потребує спеціального аналізу. На нашу думку, досить очевидним є намагання досягнути таких дискурсивних цілей: захистити власні економічні інтереси як найбільшого у світі виробника та експортера товарів від потенційного застосування санкцій; просування серед країн, що розвивається, іміджу КНР як лідера, який прагне і здатен їх захистити; залучення якомога більшої кількості країн, що розвиваються, до підтримки КНР у її глобальному протистоянні зі США; підтримка і легітимізація російських наративів про те, що причиною економічних негараздів у країнах, що розвиваються, є не російська агресія, а застосовані західними державами санкції; спонукання до якнайшвидшого припинення війни навіть за рахунок інтересів України заради загального добробуту.

У заключній частині промови представник Китаю, прагнучи дискурсивно посилити позитивний імідж Китаю як миролюбної держави, повторює раніше неодноразово висловлену керівництвом КНР позицію про те, що 在乌克兰问题上, 中方始终并将继续站在和平一边, 站在对话一边 «в українському питанні китайська сторона завжди стояла і надалі стоятиме на стороні миру та діалогу» та висловлює готовність 同各方一道 «спільно з усіма сторонами» 推动乌克兰危机的政治解决, 争取和平早日来临 «сприяти політичному вирішенню української кризи, докласти зусиль для якнайшвидшого настання миру».

Якщо розглядати зміст промови як цілого, очевидними вбачаються такі основні дискурсивні цілі, що і ставить перед собою китайський дипломат:

- просування позитивного образу КНР як «відповідальної держави», яка дотримується загальноновизнаних норм міжнародного і гуманітарного права, захищає інтереси мирних громадян та економічно вразливих держав; просування свого бачення тайванського питання як такого, що є питанням територіальної цілісності;

- дискредитації США, свого ключового геополітичного опонента, як держави, що застосовує подвійні стандарти в міжнародній політиці, втручається у внутрішні справи інших держав, розпалює війну в Україні, не зацікавлена у встановленні миру;

- спроба нейтралізації негативного образу РФ шляхом замовчування ролі кожної зі сторін конфлікту, декларування тез про наявність «раціональних безпекових занепокоєнь», спричинених «розширенням військових блоків»;

- підтримка риторики РФ щодо необхідності негайно розпочати переговори «без попередніх умов»;

- захист власних економічних інтересів шляхом критики санкційної політики та закликів до збереження ланцюжків виробництва та постачання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З точки зору формату та структури можна визначити чіткий поділ дипломатичної промови професійного дипломата на вступну частину, яка включає також вітання, основну частину, яка вміщає основний зміст, та заключну частину, яка підсумовує основний зміст, а також містить висловлення вдячності за увагу. Промова характеризується високим рівнем лаконічності та чіткості формулювань, відсутністю образних висловів, цитат, історичних алюзій, притаманних дипломатичним промовама вищих керівників КНР.

З точки зору семантики і прагматики спостерігається досить високий рівень чіткості та прямоти формулювань, який загалом мало притаманний промовам китайських дипломатів та високопосадовців. Спостерігається активізація просування китайськими дипломатами антиамериканських та проросійських позицій і наративів, посилення риторики протистояння.

На нашу думку, основною дискурсивною метою як розглянутого фрагменту дискурсу, так і всього масиву текстів виступів, заяв, інших документів китайської сторони з питання українсько-російської війни є не лише «вирішення української кризи»: всі заяви об'єднані однією метою – використання всіх можливостей та будь-яких засобів для наближення реалізації найголовнішої зовнішньополітичної мети Китаю – перебирання на себе ролі глобального лідера замість США, або як проміжний результат – досягнення рівного зі США неформального статусу на міжнародній арені.

Перспективи подальшого дослідження полягають у аналізі інших дипломатичних документів та заяв Китаю щодо шляхів припинення російської агресії проти України, а у більш широкому контексті – дослідженні семантичних та прагматичних особливостей різних жанрів китайськомовного дипломатичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

Ван Дейк Т.А. Дискурс и власть: Репрезентация доминирования в языке и коммуникации. Москва, 2013. 340 с.

Гобова Є.В. «Китай – відповідальна держава»: Аналіз функціонування стратегічного наративу. *Китайознавчі дослідження*, 2020, (2), 145–152, available at: <https://doi.org/10.51198/chinesest2020.02.145>.

Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 331 с.

Кащишин Н.Є. До проблеми виокремлення дипломатичного дискурсу. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. IV (21). С. 72–75.

Пономаренко О. Інтердискурсивність як провідна риса дипломатичного дискурсу (на матеріалі виступів экс-Міністра закордонних справ Італії Дж. Терці ді Сант-Агата на ІХ Конференції Послів у Римі). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*, 2014. № 1. С. 30–35.

戴兵临时代办在安理会乌克兰问题公开会的发言, available at: http://un.china-mission.gov.cn/hyyfy/202302/t20230225_11031420.htm (accessed: 26 February 2023).

关于政治解决乌克兰危机的中国立场, available at: https://www.mfa.gov.cn/web/zyxw/202302/t20230224_11030707.shtml (accessed: 26 February 2023).

王毅阐述中方对当前乌克兰问题的五点立场, available at: https://www.mfa.gov.cn/web/wjzbzd/202202/t20220226_10645790.shtml (accessed: 26 February 2023).

REFERENCES

Van Dijk T.A. (2013), *Diskurs i vlast: Representatsia dominirovania v yazykie I kommunikatsii*. Moskva: Librocom, 340 (In Russian).

Hobova Ye.V. (2020), “Kitai – vidpovidalna derzhava”: analiz strategichnogo narativu. *Kitayeznavchi doslidzhennia*, (2), 145–152. (In Ukrainian).

Karasik V.I. (2002), *Iazykovoï krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. Volgograd: Peremena, 331. (In Russian).

Kaschyshyn N.Ye. (2016), Do problemy viokremlennia diplomatichnogo diskursu. *Science and Education a New Dimension. Philology, IV(21)*, 72–75. (In Ukrainian).

Ponomarenko O. (2014), Interdiskursivnist yak providna risa diplomatichnogo discoursu (na materialy vystupiv eks-Ministra zakordonnyh sprav Italii Dzh. Tertsy di Sant-Agata na IX Konferencii Posliv u Rimi). *Visnik Kyiv nats. Un-tu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna Filologiya, 1*, 30–35. (In Ukrainian).

Dai Bing Linshidaiban zai Anlihui Wukelan wenti gongkaihui de fayan, available at http://un.china-mission.gov.cn/hyyfy/202302/t20230225_11031420.htm (accessed: 26 February 2023) (In Chinese).

Guanyu zhengzhi jieju Wukelan weiji de Zhongguo lichang, available at: https://www.mfa.gov.cn/web/zyxw/202302/t20230224_11030707.shtml (accessed: 26 February 2023) (In Chinese).

Wang Yi chanshu Zhongfang dangqian Wukelan wenti de wu dian lichang, available at: https://www.mfa.gov.cn/web/wjbzhd/202202/t20220226_10645790.shtml (accessed: 26 February 2023) (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 12.02.2023

Мета Асоціації полягає в сприянні розвитку наукових досліджень Китаю в Україні й розробці освітніх китаєзнавчих дисциплін, а також у популяризації сучасних знань про китайську цивілізацію.

Будь-яка людина, зацікавлена в сприянні досягнення цілей і завдань діяльності Української асоціації китаєзнавців, може вступити в Асоціацію шляхом подачі заявки на членство.

Членство в Асоціації відкрито для громадян усіх країн світу, чий інтереси пов'язані з китаєзнавством.

Усі члени Асоціації запрошуються до участі в заходах і нарадах Української асоціації китаєзнавців, а також мають право голосувати й посідати виборні місця.

Президент: КІКТЕНКО Віктор Олексійович, д-р. філос. наук, ст. н. сп., зав. відділом Азіатсько-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

тел.: (+380 44) 353-7286

моб.тел.: (+380 96) 852-7454

e-mail: kiktenko@gmail.com

Виконавчий секретар: ГОБОВА Євгенія Валеріївна, канд. філол. наук, молодший науковий співробітник відділу Азіатсько-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

моб. тел.: (+380 66) 729-0549

e-mail: jane.lutsenko@gmail.com

Місцезнаходження:

01001 Україна, Київ, вул. Грушевського 4,

Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України,

кімн. 211, Українська асоціація китаєзнавців

тел.: (+038-044) 353-7285

e-mail: info@sinologist.com.ua

<http://www.sinologist.com.ua>

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Науковий збірник «Китаєзнавчі дослідження» приймає статті українською, російською, англійською та китайською мовами, надіслані на e-mail: info@chinese-studies.com.ua.

Вимоги до оформлення статті:

Рукопис подається у вигляді документа MS Word із розширенням *.rtf або *.doc. Редакція журналу здійснює зовнішнє та внутрішнє анонімне рецензування статей та перевірку на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендується така схема представлення наукової статті в журналі:

Блок 1. УДК, заголовок, ПІБ автора (співавторів) (транслітерація), науковий ступінь, учене звання, назва, адреса організації, електронна пошта усіх або одного автора, анотація (270–300 слів), ключові слова (5–7 слів) англійською мовою.

Блок 2. Заголовок, ПІБ автора (співавторів), повний текст статті мовою оригіналу.

Блок 3. Список літератури з кириличними посиланнями.

Блок 4. Транслітерований список літератури (References).

Блок 5. Заголовок, ПІБ автора (співавторів), анотація, ключові слова українською мовою.

Блок 6. Заголовок, ПІБ автора (співавторів), анотація, ключові слова російською мовою.

Вимоги до ілюстрацій та списку літератури:

Усі графічні файли подаються окремо від текстового у відповідному форматі, наприклад *.jpg.

Посилання на літературу наводяться у тексті. У квадратних дужках подається ім'я автора, рік видання (без коми перед ним) і, в разі необхідності, сторінки: [Michalak-Pikulska 2002, 66]. Ініціали наводяться після прізвища автора лише у тому випадку, коли в статті є посилання на кількох авторів з однаковим прізвищем. Якщо в одному місці наводяться посилання на кілька праць, вони подаються в хронологічному порядку через крапку з комою. Якщо йде посилання на колективну монографію, енциклопедію, словник тощо, у квадратних дужках наводяться перші слова назви: [Manzil... 2013]. Текстові посилання подаються наприкінці статті, перед літературою.

Список цитованої літератури, розміщений в алфавітному порядку, подається у кінці статті під назвою **ЛІТЕРАТУРА**. При оформленні списку літератури слід дотримуватися вимог Національного стандарту України **ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»**. Назви цитованих праць оформляються за таким зразком:

Кіктенко В.О. «Китайська мрія» як теорія нового етапу модернізації КНР. *Східний світ*. 2015. № 3. С. 106–114.

Манхейм К. Избранное: диагноз нашего времени. Москва : Изд-во «РАО Говорящая книга», 2010. 744 с.

Brown K. The Communist Party of China and Ideology. *China: An International Journal*. 2012. Vol. 10. № 2. P. 52–68.

Транслітерований список цитованої літератури (**References**) оформлюється за гарвардським стилем. Він подається повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наведений мовою оригіналу відповідно до вимог ДАК України, незалежно від наявності у ньому англійських джерел. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються в **References**. Транслітерація здійснюється за стандартом BGN/PCGN.

Для транслітерованих праць (з оригіналу кирилицею) пишемо англійською мовою повне місце видання, а також позначення томів, номерів, сторінок (“Vol.”, “No.”, “pp.”, “p.”). Назву видавництва залишаємо транслітерованою. Зазначаємо наприкінці речення мову видання, наприклад (In Ukrainian). Більше інформації див.: http://chinese-studies.com.ua/uk/for_authors

Транслітерація іноземних слів здійснюється латинською графікою з відповідною діакритикою. Власні імена, назви передаються за допомогою літер українського алфавіту з урахуванням традиційних написань.

Формат 70×108/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,03.
Замов. № 0523/349. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК No 7623 від 22.06.2022 р.